

DICLE ÜNİVERSİTESİ

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

DICLE UNIVERSITY

JOURNAL OF ECONOMICS ADMINISTRATIVE SCIENCE FACULTY

YIL : 2013 / Sayı : 5

ISSN:1309-4602

DİCLE ÜNİVERSİTESİ

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

• Yıl:2013 / Sayı:5 / ISSN:1309-4602

Sahibi

Dicle Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığı Adına
Prof.Dr. Levent GÖKDEMİR

Editörler

Doç.Dr. Cemal BALTACI / Doç.Dr. Cahit AYDEMİR/ Yrd.Doç.Dr. Mehmet KARAHAN

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Levent GÖKDEMİR / Prof. Dr. Said KINGİR / Doç. Dr. Abdülkadir BİLEN
Doç. Dr. Abdurrahim EMHAN / Doç. Dr. Bilal SAVAŞ / Doç. Dr. Seyfettin ASLAN / Doç. Dr. Cemal BALTACI / Doç. Dr. Bahar BUTAN DOĞAN / Yrd. Doç. Dr. Mehmet METE / Yrd. Doç. Dr. Mehmet KARAHAN / Yrd. Doç. Dr. Yılmaz DEMİRHAN / Yrd. Doç. Dr. İrfan TÜRKOĞLU / Yrd. Doç. Dr. Özgür POLAT

Dergi Sekreteryası

Öğr. Gör. Yunus YILMAZ

Kapak & Dizgi

Ayhan GÜNGÖRMEZ

Yazışma Adresi

Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
21280 DİYARBAKIR
Tel: 0412-2488347 Fax: 0412-2488348
e-mail: iibfdergi@dicle.edu.tr

<http://www.dicle.edu.tr/iibf-dergisi>

Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi hakemli bir dergidir.

Yayın Türü: Yaygın Süreli

Dergimizde yayınlanan makalelerdeki her türlü sorumluluk yazarlara aittir.

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Levent GÖKDEMİR	Dicle Üniversitesi İİBF
Prof. Dr. İbrahim YILDIRIM	Hasan Kalyoncu Üniversitesi İİBF
Prof. Dr. Selim ERDOĞAN	Hasan Kalyoncu Üniversitesi İİBF
Prof. Dr. Mahmut TEKİN	Selçuk Üniversitesi İİBF
Prof. Dr. Fazıl Hüsnü ERDEM	Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. İsmail ÖZSOY	Fatih Üniversitesi İİBF
Prof. Dr. Sıbgat KAÇTIOĞLU	Atatürk Üniversitesi İİBF
Prof. Dr. Ömer Selçuk EMSEN	Atatürk Üniversitesi İİBF
Prof. Dr. Vedat PAZARLIOĞLU	Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF
Prof. Dr. Sinan TEMURLenk	Atatürk Üniversitesi İİBF
Prof. Dr. Yusuf BAYRAKTUTAN	Kocaeli Üniversitesi İİBF
Prof. Dr. Mustafa UÇAR	Hasan Kalyoncu Üniversitesi İİBF
Prof. Dr. Kurban ÜNLÜÖNEN	Gazi Üniversitesi Turizm Eğitim Fakültesi
Prof. Dr. Mehmet TİKİCİ	İnönü Üniversitesi İİBF
Prof. Dr. Refik KORKUSUZ	Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Said KINGİR	Siirt Üniversitesi Sağlık MYO
Prof. Dr. Çetin DOĞAN	İnönü Üniversitesi İİBF
Doç. Dr. Recep GÜLŞEN	Zirve Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Doç. Dr. Ahmet KARADAĞ	İnönü Üniversitesi İİBF
Doç. Dr. Reha SAYDAN	Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF
Doç. Dr. Abdulkadir BİLEN	Dicle Üniversitesi İİBF
Doç. Dr. Hüseyin KALYONCU	Melik Şah Üniversitesi İİBF
Doç. Dr. Selim BAŞAR	Atatürk Üniversitesi İİBF
Doç. Dr. İbrahim ARSLAN	Gaziantep Üniversitesi İİBF
Doç. Dr. Mesut ALBENİ	Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF
Doç. Dr. Ahmet BEŞKAYA	Turgut Özal Üniversitesi İİBF
Doç. Dr. Abdülkadir KÖKOCAK	Uşak Üniversitesi İİBF
Doç. Dr. Abdürrahim EMHAN	Dicle Üniversitesi İİBF
Doç. Dr. Cemal BALTACI	Dicle Üniversitesi İİBF
Doç. Dr. Cahit AYDEMİR	Dicle Üniversitesi İİBF
Doç. Dr. Seyfettin ASLAN	Dicle Üniversitesi İİBF

Yrd. Doç. Dr. Mehmet METE

Dicle Üniversitesi İİBF

Yrd. Doç. Dr. Mehmet KARAHAN

Dicle Üniversitesi İİBF

Yrd. Doç. Dr. Halis ÖZER

Dicle Üniversitesi İİBF

Yrd. Doç. Dr. Yılmaz DEMİRHAN

Dicle Üniversitesi İİBF

Yrd. Doç. Dr. Hayati AKSU

Atatürk Üniversitesi İİBF

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ERSUNGUR

Atatürk Üniversitesi İİBF

Yrd. Doç. Dr. Özgür POLAT

Dicle Üniversitesi İİBF

Yrd. Doç. Dr. Ramazan TAŞ

Turgut Özal Üniversitesi İİBF

Yrd. Doç. Dr. M. K. Savaş ÖKTE

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. İrfan TÜRKOĞLU

Dicle Üniversitesi İİBF

Yrd. Doç. Dr. Rifat BİLGİN

Fırat Üniversitesi İİBF

DİCLE ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Economics Administrative Sciences Faculty Dicle University

CİLT/VOLUME: 2

SAYI/ISSUE : 5

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDEKİ ASİMETRİK BİLGİ PROBLEMİNİN OYUN TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ	Utku ALTINÖZ	1
İSTANBUL MENKUL KIYMETLER BORSASI'NDA HESAPLANAN ENDESKLER ARASI İLİŞKİLER	Bekir ELMAS	21
TÜRKİYE'DE FİNANSAL HİZMETLER SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ : FİNANSAL KİRALAMA SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ	Mustafa ŞİT, Ahmet ŞİT	35
ECZA DEPOLARINDA ÜCRET YÖNETİMİ	Dilşad GÜZEL , Fatma Gül YAZICILAR	48
AVRUPA ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE'DE YÜKSEKÖĞRETİME GİRİŞ SİSTEMLERİ	Filiz GÖLPEK , Kenan UĞURLUGELLEN	64

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDEKİ ASİMETRİK BİLGİ PROBLEMİNİN OYUN TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE ANALİZİ

ANALYZING OF ASYMETRIC INFORMATION PROBLEM IN TURKISH BANKING
AND FINANCE SYSTEM BY GAME THEORY

Utku ALUNÖZ¹

Öz

Asimetrik bilgi, piyasalarda bazı ekonomik birimlerin diğerlerine göre daha fazla bilgiye sahip olması durumunu ifade eden bir kavramdır. Farklı ortamlar ve iş çevreleri bilgi simetrisinin optimal gerçekleşmesini engellemektedir. Bu çalışmada bankacılık ve finans kesiminde asimetrik bilgi sorununu ortadan kaldırmak için stratejik karar verme olarak adlandırılan oyun teorilerinin uygulanışı tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Asimetrik Bilgi, Oyun teorisi, Nash Dengesi, Kredi tayınlaması

Abstract

Asymmetric Information is a concept that some economic units having more information than others. Game theory is a study of strategic decision making. More formally, it is "the study of mathematical models of conflict and cooperation between intelligent rational decision-makers. In this study, it is examined to apply of game theory in banking and finance area in order to eliminate asymmetric information.

Key Words: Asymmetric Information, Game Theory, Nash Equilibrium, Rationing

¹ Sinop Üniversitesi , İBFF, Yrd.Doç.Dr., Muhasebe ve Finansman Anabilim Dalı.

GİRİŞ

Asimetrik bilgi, piyasalarda bazı ekonomik birimlerin diğerlerine göre daha fazla bilgiye sahip olması durumunu ifade eden bir kavramdır. Farklı ortamlar ve iş çevreleri bilgi simetrisinin optimal gerçekleşmesini engellemekte, bu durumun sonucu olarak bilgiye ulaşma imkanı fazla olanlar ile bilgiye ulaşma imkanı düşük olanlar arasında bilgi simetrisi bozulmaktadır. Asimetrik bilgi bir piyasa başarısızlığı durumudur. Sözleşmeler arasındaki bilgi farklılığı, birinin lehine, diğerinin aleyhine bir durum yaratmak suretiyle pareto-etkin durumdan sapmaya yol açmaktadır (Yay, Yay ve Yılmaz, 2001:69).

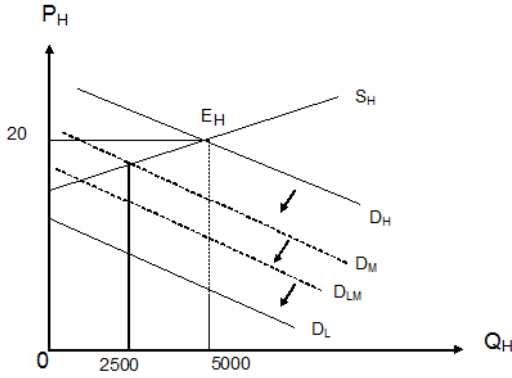
Asimetrik bilgi durumundaki sözleşmeye taraf olan kimseler asil ve vekil olarak adlandırılır. Kontrata taraf olan asiller ve vekiller, kontrat öncesi ve sonrasında oluşabilecek bilgi asimetrisi nedeniyle çeşitli problemlerle karşılaşabilirler. Bu duruma iktisat literatüründe asil vekil sorunu denilmektedir (Colell ve Whinston, 1995:477).

Tüm bu bahsi geçen benzer sorunlar, Farklı ortamlar ve iş çevreleri bilgi simetrisinin optimal gerçekleşmesini engellemektedir. Bu çalışmada bankacılık ve finans kesiminde asimetrik bilgi sorununu ortadan kaldırmak için stratejik karar verme olarak adlandırılan oyun teorilerinin uygulanışı tartışılacaktır.

1.ASİMETRİK BİLGİ VE BANKACILIK SEKTÖRÜ

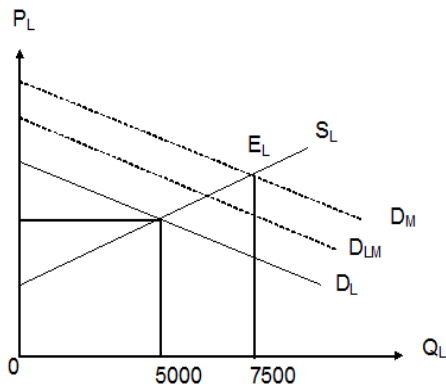
2001 yılında Yeni Keynesyen Berkeley’li George Akerlof, Dünya Bankası eski Başkan Yardımcısı (ve eski Stanford’lu) Joseph Stiglitz ve yine Stanford’lu Michael Spence 2001 yılında asimetrik enformasyonlu piyasalardaki analizleri için Nobel ödülünü paylaşmışlardır. Bu konuda en büyük katkıyı yapan çürük limon jargonunu ekonomi bilimine kazandıran George Akerlof tur. ‘The Market for Lemons’ adlı makale ile asimetrik enformasyon kavramını ortaya atan ve enformasyon ekonomisi alanının kurucusu olan Akerlof temelde şunu söylüyordu: Standart iktisat teorisinde tam rekabet, homojen ürün, çok sayıda firma gibi bir sürü basitleştirici varsayım var. Ama gerçek dünyada bu varsayımlar tam doğru değil. Enformasyon konusundaki varsayım da geçerli olmayabilir. Birçok vakada taraflardan birinin enformasyonu varsa, ama diğerinin enformasyonu yoksa ortaya ‘asimetrik enformasyon’ durumu çıkmış demektir ve bu ortamda da piyasa istenen sonucu vermez, ‘adverse selection’ denen terslik çıkar. Mesela sağlık sigorta şirketi insanları tanımaz, hâlbuki sağlığı en bozuk olanlar sağlık sigortasına en çok ve en önce talip olanlardır, bu durum da fiyat sisteminin etkin çalışmasını etkiler. (Gökçe, Akşam Gazetesi) Limon piyasasının işleyişini daha iyi anlayabilmemiz için 10 000 kişinin belli süredir kullandığı arabasını satmak

istediğini, diğer bir 10 000 kişinin ise kullanmış araba almak istediğini varsayalım. Diğer bir varsayımımız ise alıcıların satılan arabaların yarısının iyi kalitede, diğer yarısının da kötü kalitede olduğunu bilmesi olsun. Fakat alıcılar bu araçların hangilerinin iyi, hangilerinin kötü olduğunu bilemedikleri için ortada bir asimetrik bilgi durumu söz konusudur. Konuyu grafik yardımı ile inceleyecek olursak;²

Şekil 1:Yüksek Kaliteli Arabalar

Eğer alıcılar ve satıcılar arabaların gerçek durumları ile ilgili simetrik bilgiye sahip olsalardı, yüksek kaliteli arabalar piyasasında arz ve talebin (SH ve DH) kesiştiği EH noktasında denge sağlanacaktı. Denge de araçların yarısı (5000) her biri 20 liradan satılacaktı.

Şekil 2: Düşük Kaliteli Arabalar

² Grafik x ve Grafik y Dominick Salvatore'nın Microeconomics 4. Edition kitabının 698. sayfasındaki şekillerden basit ve kolay anlaşılması için tarafıma uyarlanmıştır

Aynı şekilde düşük kaliteli arabalar (Bkz.şekil 2) piyasasında (limona pazarı) arz ve talep eğrilerinin (SL ve DL) kesiştiği EL noktasında denge oluşacak ve arabaların kalan yarısı (5 000) her biri 10 000 liradan satılacaktı. Fakat arabaların kaliteleri ile ilgili alıcı ve satıcıların asimetrik bilgiye sahip olmaları, alıcıları piyasadaki arabaların % 50 sinin kaliteli olabileceği gibi bir düşünceye itebilir. Bunun sonucu olarak piyasada mevcut olan tüm araçlar orta kaliteli olarak nitelendirilirler. Sonuç olarak yüksek kaliteli araba piyasasında yüksek kaliteli araba talebinin altında orta kaliteli araba talebi oluşurken (DM) , Limon piyasasında da düşük kaliteli araba piyasasının üzerinde orta kaliteli araba talebi (DM) oluşur. Buna paralel olarak orta kaliteli araba talebi oluşması sonucu yüksek kaliteli araba piyasasında 2500 araba satılırken, limon piyasasında 7500 araba satılacaktır.

İkinci el piyasasındaki bu denge oluşumu neticesinde arabaların tümü satılamayacaktır. Orta kalite olarak nitelendirilen arabaların satıldığını gören alıcılar, bu durumda da o arabaların orta kalitenin altında olduklarını düşünmeye başlarlar ve taleplerini DM den DLM ye düşürürler. Bu durum hem düşük kaliteli arabalar piyasasında, hem de yüksek kaliteli arabalar piyasasında geçerlidir. Ancak denge burada da sağlanamamaktadır. Çünkü alıcılar arabaların hangilerinin kaliteli, hangilerinin kalitesiz olduklarını bilmemektedirler. Ortada bir asimetrik bilgi sorunu mevcuttur. Bu asimetrik bilgi neticesinde alıcılar piyasadaki tüm araçların limon olduğunu düşünürler ve talepleri DL konumuna çekerler. Bu durumda kaliteli araba satıcıları arabalarının yüksek kalitede olduklarını bildikleri için, arabalarını satmaktan vazgeçerler ve piyasadan çekilirler. Benzer şekilde eğer tüketiciler satın almayı düşündükleri bir malın kalitesini bilmiyorsa, bazı firmalar düşük kaliteli bir malı yüksek kaliteli bir malın fiyatından satmaya çalışabileceklerdir. Ancak, eğer tüketiciler kötü mal satın alma riskinin yüksek olduğunu bilirlerse, bu durumda kalitesi belli olmayan mallara fazla fiyat ödemek istemeyeceklerdir. Bu durumda yüksek kaliteli mal üreten firmalar üretim maliyetlerine yakın bir fiyattan mal satmak istemeyeceklerdir. Diğer bir ifadeyle, kötü mallar iyi malları piyasadaki kovacaktır(Erdoğan,2008:2). Bu durum akıllara iktisattaki meşhur Grasham Kanunu'nu getirmektedir. Bu kanuna göre değer itibarıyla piyasada birbirinden farklı iki ödeme aracı bulunduğu zaman, kötü para iyi parayı kovar, tedavülde yalnız kötü para kalır (Alkin,1992: 222). Asimetrik bilginin para piyasalarına uyarlanması ve kriz teorilerinde kullanılması Yeni Keynesçi iktisatçılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Özellikle kredi piyasasında ters seçim (adverse selection) ve moral hazard(ahlâki risk) olmak üzere iki genel enformasyon probleminden söz edilmektedir.

2. TERS SEÇİM (ADVERSE SELECTION)

Ters seçim taraflar arasında sözleşme imzalanmadan önce ortaya çıkan bir sorun olup farklı niteliklere sahip olan malların asimetrik bilgi nedeniyle tek bir fiyattan satılmasıyla meydana gelmektedir. Böyle bir durumda piyasada çok fazla sayıda düşük kaliteli ürün satılırken, ancak çok az miktarda kaliteli ürün satılabilmektedir (Pindyck ve Rubinfeld,2005:13). Sigorta şirketlerinin amacı riski düşük kişileri sigorta etmektir. Fakat riski yüksek kişiler sigortaya daha fazla talep gösterirler. Sigorta primleri artarsa riski yüksek kişiler hala sigorta yaptırmak isteyecektir, öte yandan riski düşük kişiler sigortadan kaçacaktır yine ters seçim durumunda, potansiyel borçlanıcıların büyük ihtimalle kredi riskleri en kötü kişiler oluşu söz konusudur. Söz konusu kişilerin kredi için çok istekli olması, ödünç veren kurumları bu kişilere kredi vermeye zorlamaktadır. Burada ilginç olan nokta ödünç veren kurumun, bu kişilerin aynı zamanda adlıkları kredileri geri ödememe ihtimali en yüksek kişiler olduklarını da bilmektedirler. Ters seçimde sonuç olarak bu örnekten de görüleceği gibi ödünç veren kurumun piyasada kredi riskleri iyi kimseler bulunmasına rağmen kredi vermemesidir.

Ters seçim için kullanılan yaygın bir örnek, sigara kullanan ve sigara kullanmayanlardır. Sigara kullananların ciddi sağlık problemlerine yakalanma ihtimali, sigara kullanmayanlara göre göreceli olarak daha yüksektir. Bu tür kişiler, sağlık sigortası yaptırmak istediklerinde, sigorta şirketleri kendilerini önemli bir ikilemin içinde bulmaktadırlar. Varsayalım ki bir sigorta şirketi tüm müşterilerinden aynı primi alıyor olsun. Aynı zamanda primler ölüm oranına bağlı olsun. Sigara içmeyenleri primleri pahalı bulacaklardır. Sigara içenler ise fiyatları kelepik olarak algılayacaklardır (Beggand, Fischer ve Rudiger,2000:225).

3. AHLAKÎ TEHLİKE (MORAL HAZARD)

Değeri düşük bir firmanın borç alması durumunda ahlaki risk denilen, borç alanların aldıkları borcun geri ödenmemesi zorlaştıracak davranışlar daha çok ortaya çıkar. Genişleyen para miktarı ile firmaların net değeri yükselirse ülke genelinde ahlaki risk azalacaktır. Bu durumda bankalar da daha fazla borç verecek, tayinlama miktarı azalacaktır. Bu durum yatırımlar ve milli gelir üzerinde olumlu etkiler doğuracaktır (Paya,1997:346).

Yukarıdaki bilgilerin ışığında ahlaki tehlike, ödünç verenin bakış açısından ödünç alanın istenmeyen (tehlikeli) faaliyetlere girmesi, bu yönde teşviklere sahip olması durumudur. Krediyi alan kişi, bunun getirisi ve riski belli olan bir enstrümana yatırabileceği gibi getirisi ve riski yüksek bir enstrümana da yatırabilir. Alınan kredinin riskli bir

enstrümanda kullanılması durumunda, farklı iki ihtimal söz konusudur. Ya yüksek kar ile kazançlı duruma gelecek, ya da parayı kaybedecektir. İlk ihtimalde, yani riskli projenin başarılı bir şekilde sonuçlanmasında, yatırımcı bu iş için koyduğu paranın çok üzerinde bir kazanç sağlamış olacaktır. Fakat bu kazanç tek taraflıdır. Çünkü karşı tarafa ödeyeceği para bellidir. İkinci olasılıkta yani projenin başarısızlıkla sonuçlanması durumunda ise, yatırımcının karşı tarafa (ödünç veren kuruma) karşı borcu değişmeyecektir.

Borç, alınan kredi miktarı ve bunun faizi ile sınırlıdır. Yatırımcıyı, getirisi ve riski daha yüksek projeyi seçmeye götüren etken, ödünç veren kuruma karşı sorumluluğunun sınırlı olmasıdır. Projenin başarısız olduğunu düşünelim. Bu durumda kredinin geri ödenmesinde büyük bir risk meydana gelecektir. Yatırımcıların bu ve benzeri davranışları, ödünç verenlerden ödünç alanlara servet transferi anlamına gelmekte, ödünç verenler tarafından da hoş karşılanmamaktadır. Sonuç olarak ahlaki risk faktörüne karşı, piyasada riski ve getirisi düşük (güvenli) olmasına rağmen kredi vermek istememektedirler.

Ahlaki tehlikeye gündelik hayattan örnekler verebiliriz. Arabamızın kapısını kilitlemeyi unuttuğumuz zaman eğer arabamız hırsızlığa karşı tam olarak sigortalı ise fazla telaşa kapılmayabiliriz. Ya da tam sağlık sigortası yaptırmışsak sağlığımızı fazla önemsemeyebiliriz. Ahlaki tehlikeye verilebilecek bu örnekler aynı zamanda sigorta fiyatlarının pahallaşmasına da neden olmaktadır. Sonuç olarak ölümcül bir hastalığı olan bir kişinin sağlık sigortası yapması ters seçim, geride kalanların rahat etmesi için hayat sigortalı birinin aniden depresyona girerek canına kıyması ahlaki risktir.

4. BANKACILIK VE FİNANS SEKTÖRÜNDE ASİMETRİK BİLGİ İLE İLGİLİ LİTERATÜR TARAMASI

Bankaların temel problemi, iyi borçluları kötü borçlulardan ayırt etmektir (screening), çünkü borçlular kendi durumları hakkında bankanın bildiğinden daha fazla bilgiye sahiptirler (Kraft; 2006,:18).

Bankacılık ve finans sektöründe gerçekleşen asimetrik bilgi konusunda birçok yerli ve yabancı, teorik ve ekonometrik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların ilki Jensen ve Meckling'in 1976 da kaleme aldıkları çalışmadır. Çalışmada yöneticilerin amacı, şirket hisse senedinin değerini en çoklaştırmaktadır. Fakat yöneticiler kendi çıkarlarını kollayarak mesleklerini kaybetmemek için tutucu davranarak riskli yatırımlardan kaçınırlar. Bu nedenle daha çok öz kaynak kullanma yoluna giderek hissedarlarına ilave maliyetler oluştururlar. (Jansen ve Meckling,1976:77).

Ters seçim ve ahlâki risk olarak karşımıza çıkan asimetrik bilgi sorununu özellikle günümüz karmaşık banka ve finans sisteminde fazlaca görebilmekteyiz. Mishkin (1998) asimetrik bilginin banka ve finans sektöründe ters seçim ve ahlaki riskle beraber karşımıza çıktığını ifade etmektedir. Mishkin'e göre büyük risk almak isteyen kişiler ödünç aldıkları parayı göze almaktadırlar. Bunun nedeni söz konusu parayı geri ödemeyecek olmalarıdır. Ters seçim durumunda ödünç verilen paralar kötü kredi riski taşımaktadırlar. Ödünç veren kişiler yada kurumlar, piyasada iyi kredi riski taşıyanlar olmasına rağmen kime ödünç para verecekleri konusunda karar vermekte zorlanabilirler. Bundan dolayı ödünç veren kesimin, kötü kredi riski taşıyanları iyi olanlardan ayırt ederek ters seçim problemini en düşük seviyeye indirmesi gerekmektedir. Ahlaki tehlike ise işlemlerin bitmesinden sonra karşımıza çıkan bir problemdir. Konuyla ilgili en bilinen çalışmalardan biri de Stiglitz ve Weiss'in 1981-1983 yılları arasını kapsayan çalışmadır. Stiglitz ve Weiss'e göre banka ve finans kuruluşları, bilgi simetrisinin olmadığı ortamlarda krediden kaynaklanan zararları en aza indirmek için faiz oranını yükselterek kredi talebini düşürme düşüncesini taşımazlar. Bunun yerine, kredi tayinlaması yoluyla kredi vermeyi durdurmanın daha rasyonel olabileceği düşüncesine kapılırlar (Stiglitz ve Weiss, 1981).

Bester, bankaların faiz oranı ve teminatlandırmayı, firmaların risklilik derecelendirmelerinde, birlikte kullanmaları halinde kredi tayinlamasının ortaya çıkmayacağını teorik olarak açıklamıştır (Bester,1985).

Aras Ve Müslümov' a göre bankaların karşı karşıya kaldığı temel bilgi probleminin, kredi olarak verdikleri paranın nasıl kullanıldığını bilmemeleri olduğu söylenebilir. Dolayısıyla kredi piyasasının mükemmel olarak ve tam bilgi ile çalışmaması nedeniyle, kredilerin talep edenlere verimli bir şekilde aktarılması gereklidir. Bu noktada, bankalar bilgi sorunu karşısında kredilerin geri dönmeme riskini almak istemedikleri için çoğu zaman kredi tayinlamasına giderler (Aras ve Müslümov, 2004).

Wagner ise analizini borç verme kanalına genişletmiştir. Wagner, borçlular kendi firmalarının riskliliğini belirlerken, nihayetinde ne kadar risk almak istediğine karar verenin bankanın kendisi olduğunu tartışmaktadır. Bankalar bunu, örneğin toplamda ne kadar borç verileceğine veya riskli sektörlerle borç verip vermemeye karar vererek yaparlar. Bankalar aynı zamanda kredi standartları, ayırt etme (screening) ve kontrol etme (monitoring) çabaları ve kredi kısıtlamaları yoluyla kendi kredi portföylerinin riskini belirlerler. Wagner'in modelinde, hem borçlular kendi firmalarının hem de banka kendi riskini seçme şansına sahiptir (Wagner,2007).

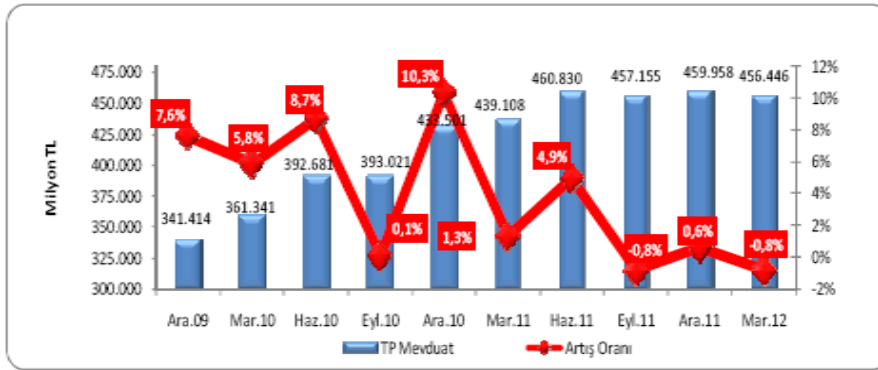
Aklan ve Nargeleçekenler (2011), yaptıkları araştırmada 1998-2001 döneminde Türkiye’de banka kredi kanalının geçerli olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmada 1998-2001 döneminde Türkiye’de banka kredi kanalının zayıf da olsa işlediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmaya göre asimetrik enformasyonun geçerli olduğu piyasa koşullarında, hem bankalar hem de ödünç alıcılar açısından aktifler arası ikame esnekliğinin tam olmadığı anlatılmaktadır.

Okuyan 1986-2008 arsındaki yıllara ilişkin sorunlu kredi oranı ile toplam krediler verilerini analiz ederek araştırma yapmıştır. Bu çalışmada; bankacılık sektöründe bilgi asimetrisinin var olduğu ve bankaların kredi tayinlaması yaptıkları sonucuna varmıştır (Okuyan,2009).

4.TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ VE KREDİ PİYASASINDA 2012 İTİBARIYLA GENEL GÖRÜNÜM

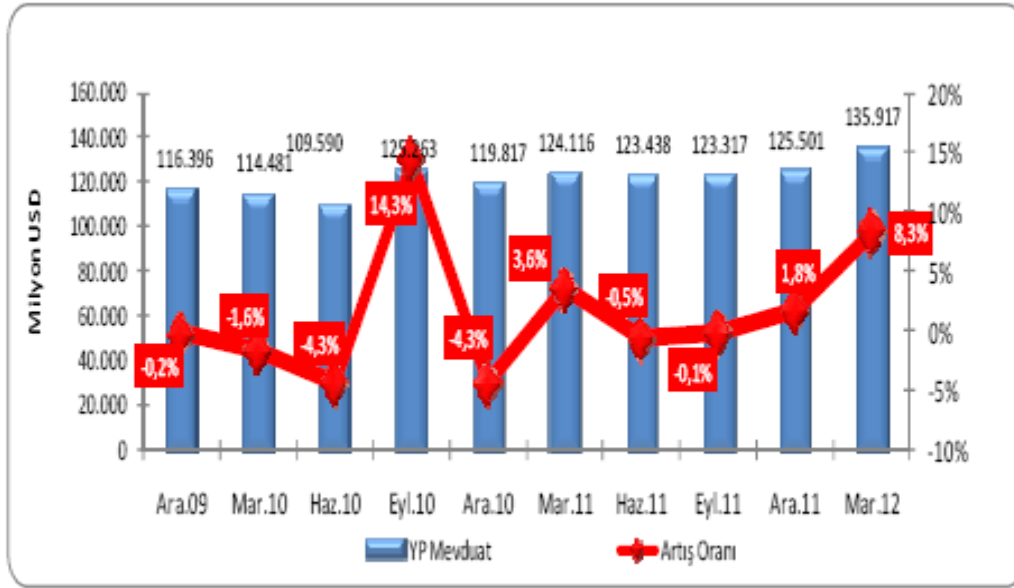
Bankacılık sektörünün aktif toplamı 2012 yılının ilk çeyreğinde TL’nin değer kazanmasına da bağlı olarak %0,9 ile sınırlı bir oranda artarak 1.229 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Yine Türk bankacılık sektöründe TP cinsinden varlıklar %2,9 büyürken, YP varlıklar döviz kurlarındaki azalışın etkisiyle %3,7 küçülmüştür.

Grafik 1: Çeyrek Dönemler İtibarıyla TP Mevduatın Gelişimi

Kaynak: BDDK

Grafik 1’den izlendiği gibi 2012 yılının ilk çeyreğinde TP mevduat ilk iki ayda gerçekleşen faiz artışına rağmen %0,8 (3,5 milyar TL) azalmıştır.

Grafik 2: Çeyrek Dönemler İtibarıyla YP Mevduatın Gelişimi

Kaynak: BDDK

Grafik 2 de ise YP mevduat ise USD bazında %8,3 (10,4 milyar USD) arttığı izlenmektedir. Genel olarak bakıldığında ciddi bir azalma olduğu izlenebilmektedir.

Bu azalmanın sebeplerini şöyle sıralayabiliriz.

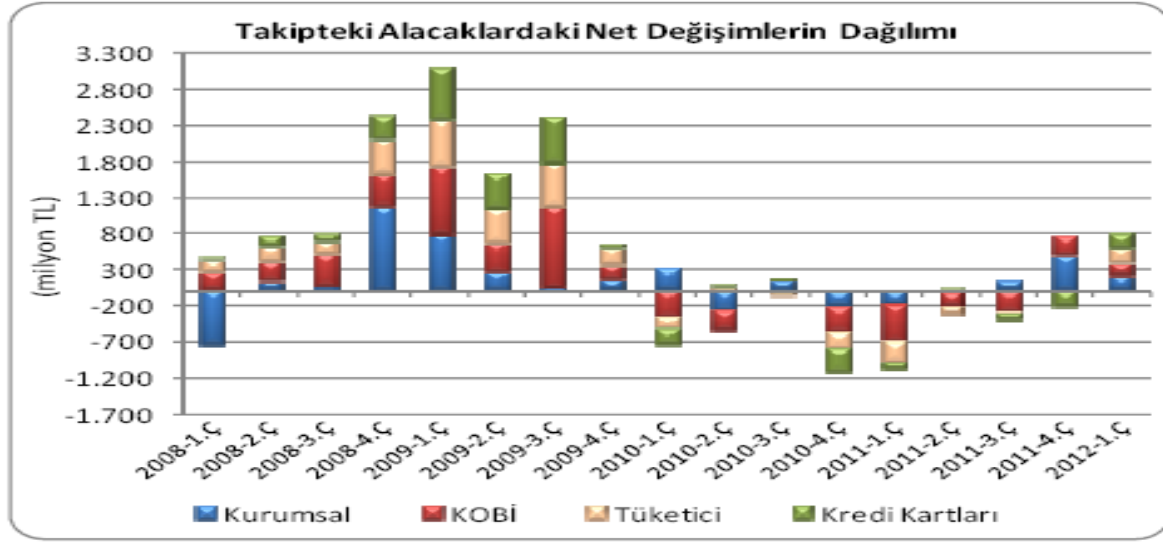
- ✓ 2008 Krizi'nin etkilerinin devam etmesi,
- ✓ Avrupa borç krizi,
- ✓ Gelişmiş ülkelerdeki bankaların sermaye ihtiyacı,
- ✓ Küresel ekonomideki düşük oranlı büyüme beklentileri,
- ✓ Petrol fiyatlarındaki artış gibi uluslar arası gelişmelere ek olarak; cari açık, tasarruf eğilimindeki gerileme ve ekonomide yumuşak/sert iniş tartışmaları

Bankacılık sektörü toplam aktifleri içindeki payı 2011 yılsonuna göre 0,8 puan artarak %56,9'a yükselen toplam krediler yılın ilk çeyreğinde 16,2 milyar TL yükselişle Mart 2012 itibarıyla 699,1 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Kredilerdeki enflasyondan arındırılmış yıllık reel artış %14,5 düzeyinde gerçekleşirken, kur etkisinden arındırılmış artış oranı ise %20 olarak hesaplanmaktadır (BDDK,2012:5).

Türkiye'de ki bankacılık sektöründeki toplam kredilere baktığımızda Mart 2012 itibarıyla %43'ü kurumsal/ticari kredilerden, %32'si bireysel kredilerden %23'ü KOBİ kredilerinden oluşmaktadır. Takipteki alacaklar 2010 yılında başlamış olan düşüş eğilimi, 2011 yılının son çeyreğinde artışa dönmüştür. Artış eğilimi 2012 yılında da devam ederken,

takipteki alacaklar yılın ilk çeyreğinde %4,2 artarak Mart 2012 itibarıyla 19,8 milyar TL seviyesine yükselmiştir. 2011 yılsonu ile karşılaştırıldığında takipteki alacaklarda en fazla artış 405 milyon TL ile bireysel kredilerde gözlenirken; anılan dönemde takipteki kurumsal/ticari krediler 222 milyon TL, takipteki KOBİ kredileri ise 169 milyon TL artış göstermiştir. Takipteki bireysel krediler içerisinde en yüksek artışlar 218 milyon TL ile ihtiyaç ve diğer tüketicilerinde ve 198 milyon TL ile kredi kartı alacaklarında görülmüştür. Hazırda sektörün takipteki alacaklarındaki artışın, kredilerin temerrüt olasılığındaki yükselmeden ziyade, son yıllarda kredi portföyünde yaşanan büyümeye bağlı olduğu değerlendirilmektedir (A.e:6).

Grafik 3: Takipteki Alacaklardaki Net Değişimlerin Dağılımı

Kaynak: BDDK

Grafik 3 te izlendiği gibi Türler itibarıyla takipteki alacaklarda yaşanan değişimler neticesinde toplam takipteki alacaklar içinde bireysel kredilerin payı %37,7'ye yükselirken, kurumsal/ticari kredilerin payı%37,2'ye, KOBİ kredilerinin payı ise %27,1'e gerilemiştir. 2011 yılsonu ile karşılaştırıldığında kurumsal/ticari kredilerin canlı kredilerdeki payı artarken, takipteki alacaklar içindeki payının azaldığı; KOBİ kredilerinin canlı kredilerde ve takipteki alacaklarda payının azaldığı; bireysel kredilerin ise canlı kredilerde ve takipteki alacaklarda payının artış sergilediği görülmektedir.

Tablo 1: Türkiye’de Kredi Yapısı

Tarih	Toplam Krediler	TMSF'ye Devrolunan Takipteki Alacaklar (Bin TL)	Takipteki Krediler/toplam Krediler(Bin TL)	Karşılıklar	(Takipteki krediler-karşılıklar) / Toplam Krediler	Karşılıklar/Toplam Krediler
05.01.2007	239.696.474	7.856.987	0,032778901	5.724.998	0,008894536	0,02388436
04.01.2008	296.075.805	5.374.564	0,018152662	5.462.454	-0,00029685	0,01844951
02.01.2009	332.399.349	5.174.155	0,01556608	4.190.083	0,002960511	0,01260557
01.01.2010	475.109.122	5.369.620	0,011301867	4.249.950	0,002356659	0,00894521
07.01.2011	483.647.655	6.136.220	0,012687377	4.644.531	0,003084247	0,00960313
06.10.2012	720.357.840	5.822.704	0,008083072	4.403.972	0,001969482	0,00611359
Ortalama	424.547.708	5.955.708,333	0,016428.327	4.779.331,333	0,003.161.431	0,013.266.895

Kaynak: TCMB

4.1. Bankaların Kredi Tayınması Davranışı

Asimetrik bilgi, kredi piyasasında kendini kredi tayınması (credit rationing) olarak göstermektedir. Kredi tayınması, kredi piyasasında talebin arzı asması, yani ödünç almak isteyenlerin cari faiz oranından istedikleri kadar ödünç alamamaları şeklinde tanımlanmaktadır. Genel olarak krediyi tayına bağlamayı, borç almak isteyenlerin bankaların mevcut faiz oranından borçlanmak istedikleri halde, bankaların verecekleri krediyi sınırlandırmaları şeklinde ifade etmek olanaklıdır. (Dornbush ve Fisher,1994:350)

Piyasalarında ters seçim ve ahlaki tehlike sonucu kredi tayınmasına gidilir. Kredi verenlerin beklediği getiri, verilen kredilerin geri dönme olasılığına bağlıdır. Yani kredi verenler yüksek getiri sağlayacakları krediden çok, geri alabilecekleri krediyi vermeyi tercih ederler. Bankalar ya da kredi veren kuruluşlar kredi verecekleri borçluların, borçlarına ne kadar sadık olduklarını bilmek isterler. Bu nedenle kredi taleplerini ve borçluları çeşitli değerlendirmelere tabi tutarlar (Altunöz,2011,: 111).

Stiglitz ve Weiss’e göre yüksek faiz ödemeye istekli kredi borçluların risklerinin yüksek olması olasıdır(Stiglitz ve Weiss,A.g.m:393-410). Ayrıca kredi

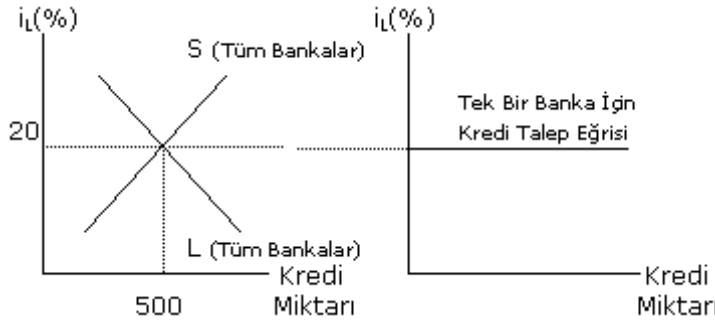
faizlerinin artması yada munzam karşılık oranlarının yükseltilmesi, kredinin maliyetini arttıracak, bu duruma paralel olarak da bankanın kar marjı düşecektir.

5.OYUN TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ VE ASİMETRİK BİLGİ

Bankacılık sektörü bilindiği üzere müşterilerine belli faiz oranlarından kredi vermektedir. Fakat bazı durumlarda verilen bu krediler geri ödenmemekte ve kredi kullandıran banka büyük bir risk ile karşı karşıya kalmaktadır. Burada ele alınacak durum bir bankanın belli bir miktardaki krediyi, talep edenler arasında hangisine verirse riskin minimum, kazancın ise maksimum olacağını belirlenmeye çalışılmasıdır.

Bankaların her biri piyasanın bütünü ele alındığında küçük ölçekte iseler, söz konusu bankaların kredilere uygulayacakları faiz oranlarını etkileme güçleri yoktur. O halde bankalar arasında pür rekabetçi bir modelde söz edebiliriz. Pür rekabetçi piyasalarda bankalar için kredi talep eğrisi ve piyasa kredi talep eğrisi;

Grafik 4: Kredi talep eğrisi ve piyasa kredi talep eğrisi

Grafik4 te izlendiği gibi, bankalar ödünç verilebilir fonları arz etmekte, işletmeler, devlet ve hane halkları bu fonları talep etmektedir. Fakat gerçek dünyada özellikle de banka ve finans sektöründe pür rekabetçi bir ortamın olmadığı aşikârdır. Bu nedenin sonucu olarak çalışmamızın bu kısmına kadar değindiğimiz kullandırılan kredilerin geri ödenmesi konusunda büyük sorunlarla karşılaşılmaktadır. Burada ele alınacak durum bir bankanın belli bir miktardaki krediyi talep edenler arasında hangisine verirse riskin minimum, kazancın ise maksimum olacağını belirlenmeye çalışılmasıdır.

5.1. Teorik Alan

Çalışmamızda bankaların kredi kullandırdıkları 2 farklı müşteri profili mevcuttur. Bunlar borcuna sadık ve borcuna sadık olmayan olarak

sınıflandırılmaktadır. Sadık olmayan müşterileri de spekülâtif risk taşıyan müşteriler ve ahlâki risk olan müşteriler olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Borcuna sadık müşteriler, aldığı krediyi geri ödeme gücüne sahip olan ve zamanında ödemelerini yapan kesimi ifade etmektedir. Sadık olmayan müşteriler ise borcunu zamanında ödemeyen, bazı durumlarda kredi kullanım hiç ödeme yapmayan müşterilerdir. Bankaların çekindikleri müşteri profilidir. Bu riskli müşteriler de kendi arasında ikiye ayrılır: Ahlaki tehlikesi olan müşteriler ve spekülâtif müşteriler. Ahlaki tehlikesi olan müşteriler, aldıkları krediyi geri ödeme güçleri bulunmamakla beraber, krediyi kullanacaklarını belirttikleri yer ile kullandıkları yerler de farklı olmaktadır. Bu tür müşterilerin risk düzeyi maksimumdur. Spekülâtif müşteriler ise aldıkları kredi ile kazanç sağlarsa krediyi geri ödeyebilen, aksi takdirde krediyi ödemekte güçlük çekecek olan kesimi belirtmektedir.

Kaynakların kıt olduğu bir ortamda amaçlarını gerçeklemeye çalışan iki ya da daha fazla sayıda karar verici rekabet halindedirler. Diğer bir deyişle kaynakları paylaşım çabası içindedirler. Karar vericilerin bu paylaşımında kendilerine en yüksek getiriye sağlamak için birbirlerine karşı kullandıkları stratejileri vardır ve bu stratejileri mümkün olan en akılcı şekilde kullanırlar. Karar vericiler varsa, karar vericiler stratejilere sahiplerse, karar vericilerin stratejilerinin sayısal değerleri ölçülebiliyorsa ve karar vericiler her şartta akılcı hareket ediyorlarsa o halde karar vericiler arasındaki rekabet problemi matematiksel olarak modellenabilir ve çözülebilir. 1944 yılında Neumann ve Morgenstern bu rekabet problemini rekabetçi (0 toplamı) ve işbirlikçi durumlara göre formüle etmişler ve geliştirdikleri yönteme de Oyun Teorisi adını vermişlerdir. Daha sonra 1954 yılında Nash, hem rekabetçi hem de işbirlikçi oyunlarda kullanılacak bir denge kavramını ortaya çıkarmıştır. Herkes için en iyi strateji” olarak değerlendirebileceğimiz “Nash dengesi”, oyun teorisinin belkemiğini oluşturur. Nash dengesi, oyunda kaç kişi olursa olsun herkesin genele bakarak seçiminden memnun olduğu, daha doğrusu seçimini değiştirmek için herhangi bir neden göremediği durumu ifade eder. En bilinen ve oyun teorisine dendiğinde ilk akla gelen “mahkum ikilemi” örneğinde Nash dengesi akli olana çözümü derhal gösterir.

5.2.Oyun Teorisinin Mantığı

Oyunun sonucu ister arı strateji ister karma strateji olsun çözüm süreci ödemeler matrisi üzerinde gerçekleştirilir. Çözüm süreci oyunun hangi oyuncu açısından değerlendirileceğinin seçimi ile başlar. Eğer ödemeler matrisinin satırlarını temsil eden oyuncu için çözüm gerçekleştirilecekse minimumların maksimumu) yöntemi, sütunlarını

temsil eden oyuncu için çözüm gerçekleştirilecekse maksimumların minimumum yöntemi uygulanır. Oyunun sonucunda maximin ve minimax değerleri birbirine eşitse, oyun arı stratejili bir oyundur. Maximin yönteminde öncelikle ödemeler matrisinin her bir satırının en küçük elemanı seçilir. Daha sonra bu değerler arasından en büyüğü belirlenir. Bulunan değer ödemeler matrisinde satırları temsil eden oyuncunun beklenen değeridir. Çünkü oyuncu satırlardaki büyük değer seçilmesi durumunun diğer oyuncu tarafından tercih edilmeyeceğini ve diğer oyuncunun oyunu terk edeceğini bilir. Bu oyuncu açısından en küçük değerlerin en büyüğü ise mantıklı bir sonuç olacaktır. Diğer bir deyişle bu oyuncu açısından geçerli strateji kötülerin iyisi olarak özetlenebilir.

Sütunları temsil eden oyuncu açısından bakıldığında ise bu kez doğru mantık iyilerin kötüsü olacaktır. Çünkü sütunları temsil eden oyuncu diğer oyuncunun maximin stratejisini bilir ve oyunu minmax stratejisi ile oynar. Sütunları temsil eden oyuncu elemanlarını gözden geçirir ve her bir sütunun en büyük değerini seçer. Bu oyuncu açısından oyunun sonucu bu değerlerin en küçüğüdür. Stiglitz ve Weiss'in temel modelini oyun teorisine uyarlayacak olursak;

$$Pf(P,X_1) = Pf(P,X_2) \quad (1)$$

X_1 :A Kredisinin Getirisi

X_2 :B Kredisinin Getirisi

P=Kazanç

Denklem (1) de her iki farklı kredinin toplam kazançları birbirine eşit durumdadır. Bankacılıkta kredi piyasalarının genel geçer prensiplerinden birinin **riski olan kredinin getirisi fazladır** şeklinde olduğunu düşünürsek (1) numaralı denklemde risklerin de eşit olduğu sonucuna varırız. Denklemde $X_1 > X_2$ şeklinde bir eşitsizlik olduğunu varsayarsak X_1 in getirisinin X_2 den daha fazla olduğu sonucuna ulaşırız. Bu durum aynı zamanda X_1 ' in riskinin de daha fazla olduğu sonucunu gösterir.

C(Colleteral) teminatı, B ise kullanılan kredi miktarını gösterirse;

$$C+R \leq B \quad (2)$$

Durumu, borcun ödenmediğini göstermektedir. Çünkü kazanç ve teminat toplamı, kullanılan krediden küçük durumdadır.

5.3. Türkiye için Oyun Teorik Uygulama

Oligopol bir piyasada firmaların karşılıklı bağımlılıklarının yapısını incelemek suretiyle banka ve finans piyasalarına oyun teorilerinin uygulanışını daha somut hale getirebileceğiz. Ülkemizdeki bir şehirde aynı bölgede faaliyet gösteren iki farklı banka olduğunu varsayalım. Bu gibi durumlarda bankalardan birinin alacağı bir karar, diğer bankanın kârlılığı üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilecektir. Özellikle bir bankanın kredi faiz oranlarının düşürmesi yada mevduat faiz oranlarını yükseltmesi, diğer bankanın da harekete geçmesine neden olacaktır. Başka bir ifade ile oligopolcü bankaların birbirlerine bağımlılıkları, bu bankaların yaptıkları tercihlerin ve aldıkları kararların stratejik unsurlar içerdiğini göstermektedir. Bu nedenle bu tür durumlar oyun teorisi temelinde incelenmektedir. A ve B bankasının %10 ve %20 lik kredi faiz oranları arasında tercih yapmaları gereken bir durum olduğunu varsayarsak;

Tablo 2: Farklı İki Banka İçin Kredi Matrisi

		B Bankası	
		Faiz	
A Bankası	10%	0 , 0	50,-20
	20%	-20 , 50	20 ,20

Tablo 2'deki matrixte incelediğimizde her iki bankanın da % 10 gibi düşük faiz uyguladıklarında hiç kâr elde etmeyecekleri görülmektedir. Eğer A bankası % 10 ve B bankası %20 faiz uygularsa, A bankası 50 trilyon ve B bankası 20 trilyon zarara uğrayacaktır. A bankasının düşük faiz stratejisi, diğer banka müşterilerini de kendisine çekmektedir. Aynı stratejiyi B bankası uygularsa aynı kazancı B bankası gerçekleştirirken A bankasının müşterilerini de kendisine çekmektedir. Her iki banka da % 20 lik yüksek faiz uygularlarsa, piyasayı paylaştıkları için 20 şer trilyon karı paylaşacaklardır. Tabloya göre A bankasının elde edeceği kâr sadece belirledikleri kredi faiz oranına göre değil, rakip bankanın uygulayacağı faiz oranına göre de değişmektedir. Bu durumda akıllara gelen olası strateji her iki bankanın % 20 faiz uygulamak suretiyle 20 şer trilyon kar etmesidir. Fakat tablo dikkatlice incelendiğinde A bankası faiz oranını % 10 a çekerse kârını 50 trilyona çıkarma fırsatı elde etmektedir. Bu durum B bankası için de geçerlidir. Her iki banka da faiz oranlarını % 10 a düşürmeleri durumunda her iki bankanın kârları sifıra düşecektir. Bu durumda optimal çözümü A bankası bakış açısıyla değerlendirelim. B Bankası % 20 faiz uygulayacak olursa ve

kendisi de % 20 faiz oranı uygularsa 20 trilyon TL zarar edecektir. O halde A bankası zarar etmek yerine % 10 ile faiz vererek sıfır kârla çalışmayı tercih edecektir. Kısacası B hangi oranı uygularsa uygulasin A bankası için optimal strateji her durumda kredilere düşük faiz olan %10 uygulamasıdır. Matrisin simetrik olması nedeniyle A bankası için optimal olan tüm stratejiler B bankası için de geçerli olacaktır. Bu durumda denge çözümü her iki banka için de düşük faiz ve sıfır kârla çalışmalarıdır. Bu tür bir durumda bankaların neden piyasada kalmaları gerekliliği ayrı bir tartışma konusu olabilecektir. Bu tür durumlarda oligapol piyasalarında işbirliği yolunu seçerek karlarını yükseltme stratejisi izlemeleridir. Her iki bankanın birbiri ile anlaşma yaptıklarını ve yüksek faiz uygulayarak 20 şer trilyon TL yi aralarında paylaşacaklarını varsayalım. Burada bankalardan birinin yönetimi sözleşmeden cayarak diğer bankayı piyasa dışına itme stratejisini geliştirebilecektir.

Çalışmamızda bu kısma kadar her iki bankanın strateji geliştirmeleri konusunda birbirlerine bağımlı oluşlarını oyun teorik olarak açıklamaya çalıştık. Benzer durum banka ile müşterileri arasında da yaşanmaktadır. Banka ve kredi veren kuruluşlar, müşterileri sağlam ve riskli olmak üzere ikiye ayırırlar. Riskli müşteri grubu içinde ise spekülatif müşteriler ile, aldığı krediyi hiçbir şekilde geri ödeyemeyen ahlaki tehlikeli müşteri grubu yer almaktadır. Amaç bankanın hangi durumda Nash dengesine ulaşabileceğidir.

Çalışmamızın bu bölümünde tablo 1 deki Türkiye'deki kerdi verilerinden yola çıkarak Banka ve Müşteriler Arasındaki Oyunun Kazanç Matrisini hesaplayacağız. İlgili matrisin hesaplanmasında Bekmez ve Çalış (2011) çalışmasından yararlanılacak ve ilgili yöntem güncel verilere uygulanacaktır.

Tablo 1'deki verilerle oyunumuzun Türkiye'ye uyarlanması Tablo 2'de verilmiştir. Tablo 3 deki öde-öde ifadesi banka tarafından kredi kullandırmakta bir problem olmadığını ifade etmektedir. Öde- ödeme ifadesi ise sağlam müşterilere kredi verilse de ödenmeme riski olduğunu ifade etmektedir. Ödeme-öde ifadesi, asimetric bilginin var olması nedeniyle verilmemesi gereken kişilere kredi verilmesi, buna rağmen müşterinin krediyi ödemesini ifade etmektedir. Son bölüm ise ödeme-ödeme şeklinde olup ödeme yeteneği olmayan müşterilere kredi kullandırıldığını ve geri ödenmediğini ifade etmektedir.

Tablo 3: Banka ve Müşteriler Arasındaki Oyunun Kazanç Matrisi

	Kredi Ver
Öde-öde	0,996;0,996
Öde-ödeme	(-)0.013;0
Ödeme-öde	0,032;0,016
Ödeme-ödeme	(-1);0,5

Öde-öde noktasını bulmak için tablo 1 deki **0,003.161.431** rakamını 1 den çıkartıp 0,996 sayısına ulaşmaktayız. **0,003.161.431** rakamı batık kredileri göstermektedir. 0,996 sayısı ise geri ödenen kredileri göstermektedir. Bu rakamların karar ağacında öde-öde kısmına denk gelen (1;1) ile çarpımı yine aynı rakamlara ulaşmamızı sağlar.

Öde-ödeme noktasını tablo 1'deki (Karşılıklar/Toplam Krediler) sütununun ortalaması olan 0,013 rakamı ile Şekil 2'deki öde-ödeme kısmında yer alan (-1;0) rakamların çarpımı ile bulunmuştur.

Ödeme-Öde noktasını Tablo 2'deki üçüncü satırındaki (0,032;0,016) rakamları ise Tablo 1'deki (Takipteki Krediler/Toplam Krediler) sütununun ortalaması olan 0,016.428.327 ile karar ağacındaki ödeme-öde kısmına tekabül eden (2,1) sayılarının paralel olarak çarpılarak elde ederiz.

Ödeme-ödeme noktası da aynı yöntemle aynı sütunun ikinci satırındaki yol izlenerek aynı şekilde bulunmuştur.

Burada oyunda önemli olan nokta her oyuncunun rasyonel düşündüğü varsayımdır. Her oyuncu, oyun içinde elinde olan eylemlerden birini seçmiş olsun ve tüm oyuncuların böyle bir seçim yaptığını düşünelim. Bir oyuncu için seçilmiş eylem, diğer oyuncuların seçtikleri eylem gözetildiğinde oynanabilecek (getiri anlamında) en iyi eylem ise ve bu özellik tüm oyuncular için sağlanıyorsa, bu eylemler bir Nash Dengesi oluşturur. Çalışmamızda tablo 2 de ulaştığımız sonuçlara bakacak olursak oyunun Nash dengesinin **0,996;0,996** sonucunda olduğunu görmekteyiz. Çünkü sözkonusu değerler bankalara en yüksek kazancı getiren

değerlerdir. Oyunun sonucunda bankalar krediyi, sadece ödeme gücü olan ve geri ödemesini zamanında yapabilecek olan sağlam müşterilere kullandırmalıdır.

6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Asimetrik bilgi sorunu piyasa mekanizmasının işleyişini engelleyen önemli bir unsurdur. Özellikle bankacılık ve finans kesiminde sıkça rastlanılan bu sorun, sonu finansal krizlere kadar gidebilecek tehlikeleri bünyesinde barındırmaktadır. 2008 krizinin çıkış sebeplerinden birinin ABD finans piyasalarında oluşan asimetrik bilgi sorunu olduğunu göz önünde tuttuğumuzda, sorunun yol açabileceği olayların ciddiyetini daha iyi anlayabilmekteyiz.

Bu çalışmada insan davranışlarının oyunlar yoluyla açıklanabileceği fikrini ilk düşünen matematikçi John von Neumann'ın fikrinden yola çıkarak banka ve finans kurumlarında asimetrik bilginin oyun teorik olarak nasıl çözümlenebileceği irdelenmiştir. Aynı zamanda Türkiye için oyun teorisi analizi çerçevesinde asimetrik bilgi problemini incelediğimiz takdirde bankaların zarara uğramaması için Nash dengesinin ne olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmamıza göre sadece öde-öde şartının geçerli kılındığı durumda, başka bir ifadeyle bankaların kullandıracakları krediyi ödeme kabiliyeti olan müşterilere verdiği ve bu müşterilerin de krediyi şartlara uygun olarak geri ödedikleri zaman bankalar kazanç sağlamaktadır. Bankalar, müşteri profillerini gerektikleri gibi araştırıp sınıflandırmaları durumunda kredi verip vermemeleri konusunda daha net kararlar alabileceklerdir. Kredi kayıt bürosunun daha etkin çalışması ve tüm bankaların söz konusu sisteme üye olmaları, banka istihbarat birimlerinin daha etkin ve işbirliği içinde çalışmaları bu sürece olumlu katkı sağlayabilecektir. Bankaların risk birimlerinin özellikle kredi faaliyetlerinde oyun teorisini kullanarak nash denge analizi yapmaları, kredilerin ödeme gücü olan ve geri ödemesini zamanında yapabilecek olan sağlam müşterilere kullandırılmalarını kolaylaştırabilecektir.

Kaynakça

- Altunöz**, U.(2011).“*Bankacılık ve Finans Kesiminde Asimetrik Bilgi Sorunu*”, Sermaye Piyasası, Sayı 7, Temmuz-Eylül 2011,ss.99-115.
- Aklan**, A. ve Nargeleşkenler,M.(2011). “*Taylor Kuralı: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme*“ Ankara Üniversitesi SBF dergisi, ss.63-72.
- Alkin**, E.(1992). *İktisat*, İstanbul:Filiz Kitabevi.
- Aras**, G. ve Müslümov,A.(2004) . “*Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi ve Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri*”, İktisat, İşletme-Finans Dergisi, Sayı:222, Ankara.

- Begg, D., Fischer, S ve Dornbusch, R.**(2000) .*Mikroiktisat, Ed*, Vildan Serin, İstanbul: Alkım Yayınları.
- Bekmez, S. ve Çalış, F.** (2011). “Oyun Teorisi Çerçevesinde Türk Bankacılık Sistemi ve Asimetrik Bilgi Problemi” Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, cilt 16, sayı. 2, 79-96.
- Bester, H.**(1985). “*Screening vs. Rationing in Credit Markets with Imperfect Information*” The American economic Review, No:4, ss.850-912.
- Erdoğan, M.**(2008). “*Bankacılık Sektöründe Asimetrik Bilgi: Sorunlar ve çözüm önerileri, Dumlupınar*” Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 20, Nisan 2008, ss.2.
- Gökçe, D.**(2001). Stiglitz, Nobel ve IMF ! , Akşam Gazetesi, 15 Ekim 2001.
- Jensen, M. C. Ve Meckling, W.**(1976). “*Theory of the firm: Managerial Behaviour: Managerial Behavioru , Agency Cost and Ownership Structure*”, The journal of PoliticEconomy, No:4, p.304-360.
- Kraft, E.**(2006). “*How Competitive is Croatia’s Banking System*”, Croatian National Bank Working Papers, W-14, March, ss.12-19.
- Mas-Collel, A, Whinston ve M ve Jerry, G.**(1995). Microeconomics, USA: Oxford University Press.
- Mishkin, F.**(1998). “*International Capital Movements, Financial Volatility and Financial Instability*”, NBER Working Paper, No:w6390, ss,1-33.
- Okuyan, H.A.**(2009) “*Asimetrik Bilginin Türk Bankacılık Sektörü ve Kredi Piyasaları Üzerindeki Etkisi*”, Paper presented at EconAnadolu 2009: Anadolu International Conference in Economics June 17-19, Eskişehir, Turkey, ss.15-22.
- Paya, M.**(1997). Makroiktisat, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Pindyck, R ve Rubinfeld, D.** (2005). Microeconomics, Sixth Edition , United States of America: Pearson Prentice Hall.
- Stiglitz, J. ve Weiss, A.**(1981). “*Credit Rationing in Markets with Imperfect Information*”, The American Economic Review Vol. 71, No.3., ss.14-19.
- BDDK,** Türk Bankacılık Sistemine Genel Bakış, Sayı:2012/2, Mart 2012, s. 5-44.
- Wagner, W.**(2007), “*Loan Market Competition and Bank Risk Taking*”, TILEC Discussion Paper, Sayı 10, ss.25-32.
- Yay, T., Yay, G. ve Ensar, Y.**(2001) .*Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler*, İstanbul: Ticaret Odası, İstanbul.

İSTANBUL MENKUL KIYMETLER BORSASI'NDA HESAPLANAN ENDEKSLER ARASI İLİŞKİLER

INTRA-INDEX CORRELATIONS CALCULATED IN ISTANBUL STOCK EXCHANGE

Bekir ELMAS*

Öz

Hisse senedi endeksleri, borsada işlem gören hisse senetlerinin performanslarının ölçülmesi amacıyla kullanılan önemli bir göstergedir. Hesaplanan endeksler sayesinde yatırımcıların hem sektörler arasında hem de hesaplanan diğer endeksler arasında karşılaştırma imkânı olur. Bu çalışmada amaç İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda hesaplanan endekslerin gösterge niteliği taşıyan Ulusal-100 endeksiyle olan ilişkilerini belirlemektir. 28.11.2005–06.12.2010 tarihleri arası günlük verilerin kullanıldığı çalışmada ekonometrik analiz tekniklerinden Engle-Granger eş-bütünleşme testi, Johansen eş-bütünleşme testi ve Granger nedensellik analizinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Borsa, İMKB, Hisse Senedi Endeksleri

Jel Kodları: G-2, G12

Abstract

Stock price indexes function as significant indicators that are used for performance measurement of stock exchange securities. Calculated indexes enable the traders to compare and contract among the sectors and other indexes that are calculated. This paper attempts to describe the correlation by and between the indexes calculated in Istanbul Stock Exchange and ISE National-100 index that is characterized as an indicator. Economic analysis techniques such as Granger cointegration test, Johansen cointegration test and Granger causality analysis have been implemented in this study wherein daily data were used between the dates of 28.11.2005 and 06.12.2010.

Keywords: Stock Exchange, ISE, Stock Price Indexes

Jel Codes: G-2, G12

* Atatürk Üniversitesi, İ.İ.B.F, Doç.Dr, İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman ABD.

GİRİŞ

Hisse senedi endeksleri, hem pasif portföy yatırımcıları hem de aktif portföy yatırımcıları için önemli bir göstergedir (Focardi ve Fabozzi, 2004: 564). Hisse senedi endeksleri, hisse senedi piyasasının genel bir göstergesi durumunda olup fiyatlar baz alınarak oluşturuldukları için piyasa performansı hakkında bilgi vermektedirler. Aynı zamanda hesaplanan endeksler süreklilik gösterdiklerinden endüstriler ve sektörler arasında karşılaştırmalı performans ölçümlmelerine olanak sağlarlar. Yatırımcılar bu endeksler sayesinde yatırım yapacağı veya yatırımını sonlandıracağı sektörü belirlemektedir.

Borsadaki dalgalanmaların yüksek oluşu, riskten kaçan yatırımcıları portföy oluştururken daha dikkatli olmaya ve farklı endekslerden portföy oluşturmaya yöneltmektedir. Yatırımcılar ve portföy yöneticileri, portföy oluşturma aşamasında finansal araçların getirileri, oynaklıkları ve birbirleriyle etkileşimini dikkate alırlar. Herhangi bir endeksin sahip olduğu sektörde meydana gelebilecek bir kriz, o endeksin oynaklığını arttırmasının ötesinde diğer endekslere oynaklık geçişliliği yapabilir (Duran ve Şahin, 2006: 58).

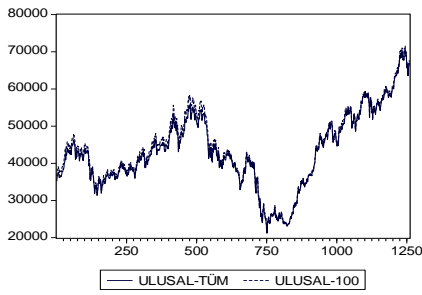
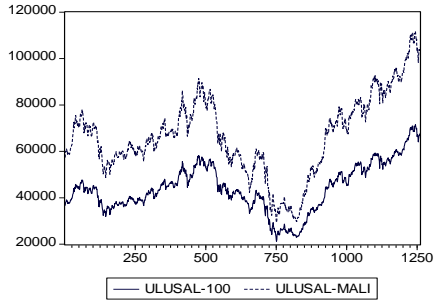
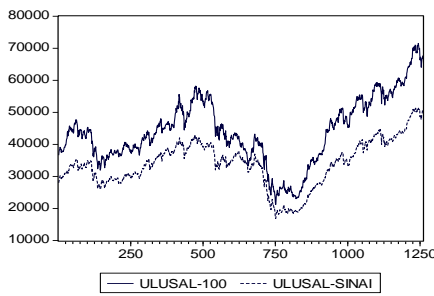
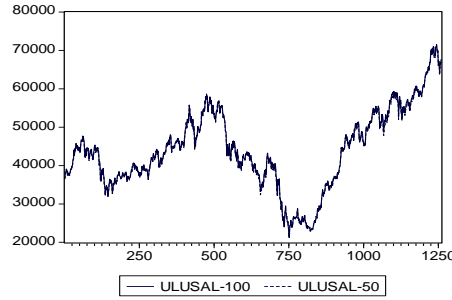
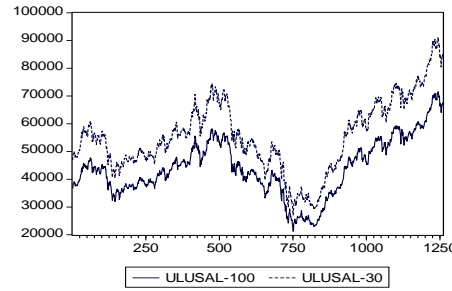
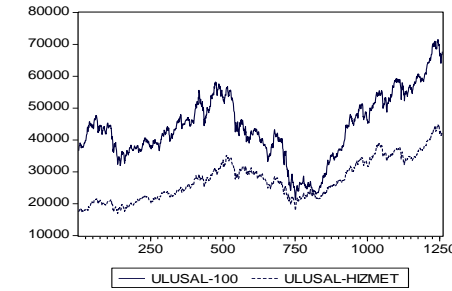
Son 70 yılın yaşanan en derin finansal krizi, finansal şokların ve oynaklığın piyasalara yayılması konusunu tekrar gündeme taşımıştır. Oynaklığın piyasalar arası yayılma mekanizmasını inceleyen çok sayıda çalışma olmasına rağmen (Hamao vd. (1990); King ve Wadhvani (1990); Lin vd. (1994); Engle ve Susmel (1993); Karolyi (1995); Tanizaki ve Hamori (2008)), bu çalışmaların farklı ülkelerin hisse senedi piyasaları arasında ya da bir ülkenin farklı finans piyasaları arasındaki oynaklık etkileşimi üzerinde yoğunlaştığı, sektörler ve endeksler arası oynaklık mekanizması üzerine sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Sektörler ve endeksler arası oynaklık etkileşimini incelemek portföy ve risk yönetimi için kritik bir öneme sahipken, sektör ve endeks getirilerinin modellenmesinde de önem arz etmektedir (Tokat, 2010: 92).

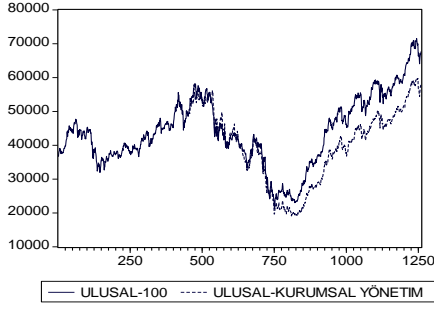
1. Veri Seti ve Uygulamaya Alınan Endekslerin Zaman İçinde Değişimleri

Bu çalışmada İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda hesaplanan endekslerin gösterge niteliği taşıyan Ulusal-100 endeksiyle nasıl bir ilişki içerisinde olduklarının tespiti amacı güdülmüştür. Aşağıda Tablo 1'de uygulamaya dahil edilen seriler ve dönemleri sunulmuştur. Günlük verilerin kullanıldığı çalışmada, veri seti Merkezi Kayıt Kuruluşu'ndan sağlanmıştır.

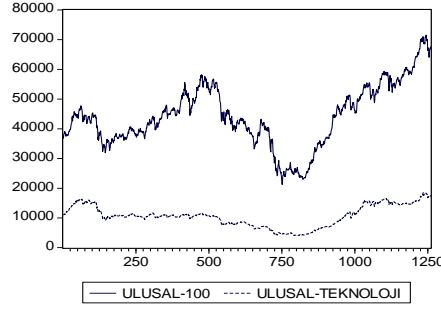
Tablo 1: Çalışmaya alınan seriler ve dönemleri

Seriler	Dönem
Ulusal-Tüm	28.11.2005–06.12.2010
Ulusal-100	28.11.2005–06.12.2010
Ulusal-50	28.11.2005–06.12.2010
Ulusal-30	28.11.2005–06.12.2010
Ulusal-Mali	28.11.2005–06.12.2010
Ulusal-Sınai	28.11.2005–06.12.2010
Ulusal-Hizmetler	28.11.2005–06.12.2010
Ulusal-Teknoloji	28.11.2005–06.12.2010
Kurumsal Yönetim	31.08.2007--06.12.2010

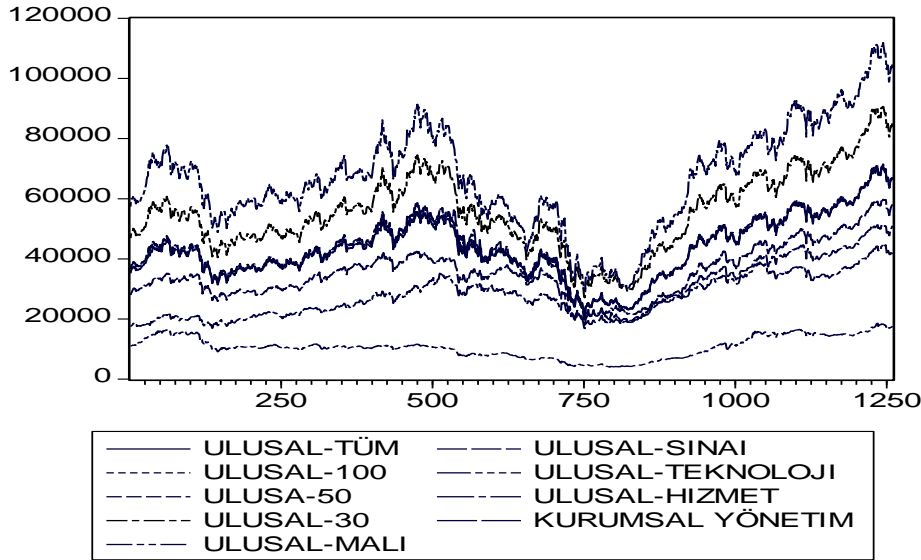
Grafik 1**Grafik3****Grafik 5****Grafik 2****Grafik 4****Grafik 6**

Grafik 7

Grafik 8

Grafik 9

Grafikler: Uygulamaya alınan endekslerin zaman içinde değişim grafikleri / toplu ve karşılaştırmalı grafikler

Grafik 1’de Ulusal-100 endeksinin Ulusal-Tüm endeksiyle hemen hemen aynı denilebilecek bir hareket sergilediği görülmektedir. Bu durum İMKB denince akla gelen Ulusal-100 endeksinin İMKB’nin tümünün iyi bir göstergesi olduğunu göstermektedir. Böylelikle Ulusal-100 endeksiyle hesaplanan diğer endekslerin karşılaştırılması yerinde olacaktır.

Grafik 2’de Ulusal-100 endeksiyle Ulusal-50 endeksinin birlikte hareket ettiği görülürken, Grafik 3’te Ulusal-30 endeksinin Ulusal-100 endeksiyle paralel hareket ettiği ancak Ulusal-30 endeksinde oynaklığın daha fazla olup yükselişlerde Ulusal-100’e nispeten daha fazla yükselirken düşüşlerde ise nispi olarak daha fazla düşmektedir. Bunun nedeni olarak Ulusal-30 içindeki bankaların ağırlığı gösterilebilir.

Grafik 4,5,6,7,8’de Ulusal-100 endeksiyle sektör endeksleri karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda;

- Teknoloji endeksinin hem Ulusal-100 hem de diğer endekslerden farklı olarak tamamen kendine has bir seyir izlediği ve performansının ise çok ta iyi olmadığı,
- Yükseliş trendinde sadece Mali sektör endeksinin Ulusal-100 endeksinden daha iyi bir performans sergilerken, Sınai ve Hizmet sektör endekslerinin Ulusal-100 endeksinden daha kötü bir performans sergiledikleri ve Kurumsal Yönetim endeksinin ise Ulusal-100 endeksine paralel bir seyir izlediği,
- Düşüş trendinde ise Mali sektör endeksinin Ulusal-100 endeksinden daha fazla düşerken, Hizmet sektör endeksinin Ulusal-100 endeksinden daha az düştüğü, Sınai ve Kurumsal Yönetim endekslerinin ise Ulusal-100 endeksine hemen hemen paralel hareket ettikleri görülmüştür.

Böylece sadece bu döneme bakarak bir sonuç çıkaracak olursak, İMKB’de yükseliş dönemlerinde Mali sektör hisselerinde daha iyi kazanç sağlanırken, düşüş dönemlerinde ise büyük bir yıkımla karşılaşabilmektedir. Bu durum Mali sektörün yapısı gereği beklenen bir durumdur.

Grafik 9’da uygulamaya alınan endekslerin zaman içindeki değişim değerleri toplu olarak görülmektedir. Burada dikkati çeken en önemli nokta teknoloji endeksinin diğer endekslerden farklı ve düşük bir performans sergilemekte olduğu ve teknoloji endeksi dışında diğer endekslerin benzer hareketler izlemekte olduğudur.

2.Yöntem

Hisse senedi fiyatları ile ham veri olarak çalışmaktansa işleyip çalışmak daha iyi sonuçların alınmasına sebep olacağından dolayı hisse senedi endekslerinin günlük değerlerinin bileşik getirileri aşağıdaki formül yardımıyla hesaplanmıştır (Brooks, 2007: 6-7).

$$G_t = \%100 * \ln (E_t / E_{t-1})$$

Formülde: G_t ; t zamanındaki sürekli bileşik getiriyi,

E_t ; t zamanındaki hisse senedi endeks değerini;

\ln ; doğal logaritmayı, ifade etmektedir.

Zaman serileri analizlerinde, verilerin durağan olması gerekmektedir. Durağan olmayan verilerle tahmin edilen bir modelde, genellikle sahte regresyon problemiyle

karşılaşılabilmektedir. Böylece regresyonun gerçek bir ilişkiyi yansıtip yansıtmadığı zaman serilerinin durağan olmasıyla yakından ilişkilidir (MacKinnon, 1991; Gujarati, 1995).

Bir zaman serisinde birim kökün varlığını araştıran ve literatürde en çok kabul edilen ilk test Dickey-Fuller (1979, 1981) (DF) testidir (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2005: 304). Dickey-Fuller testi, hata terimlerinin otokorrelasyon içermesi halinde kullanılamamaktadır. Zaman serisinin gecikmeli değerleri kullanılarak hata terimindeki otokorrelasyon ortadan kaldırılabilir. Dickey-Fuller bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerini, bağımsız değişken olarak modele dahil eden yeni bir test geliştirmiştir. Bu test çalışmamızda kullandığımız Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testidir (Enders, 1995: 225). Philips-Perron çalışmalarında Dickey-Fuller tarafından ileri sürülen birim kök testini genelleştirerek parametrik olmayan bir yaklaşımla yeni bir birim kök testi geliştirmişleridir (Phillips ve Perron 1988: 335-346; Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2007: 4). Ancak bu yaklaşımda hata teriminin otokorelasyonları yüksek dereceden negatif olduklarında Philips-Perron testi hata teriminin örneklem hatası ile karşılaşmaktadır. Ancak bu düzeltme yapıldığında Philips-Perron testi ADF testine göre daha güçlüdür (Schwert, 1989: 147-160; Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2007: 4).

Bu çalışmada ilk olarak doğru model seçimini yapmak amacıyla serilere ADF (Augmented Dickey-Fuller) ve PP (Phillips-Perron) birim kök testleri uygulanmıştır.

Durağan olmayan iki zaman serisi aynı dereceden bütünleşik iseler aralarında eş-bütünleşme ilişkisi olabilmektedir. Durağan olmayan serilerle yapılan eş-bütünleşme ilişkisi anlamlı olup, sahte regresyon içermemektedir (Tarı, 2009). Seriler arasındaki eş-bütünleşme ilişkisini literatüre kazandıran Engle-Granger'dır. Engle-Granger (1987) testi eş-bütünleşme ilişkilerini vermekle birlikte bazı eksikliklere sahiptir. Bu eksiklikleri gidermek amacıyla Johansen (1988, 1995) ve Johansen-Juselius (1990) tarafından yeni eş-bütünleşme testleri geliştirilmiştir. Bu çalışmada Engle-Granger (1987) eş-bütünleşme testi ile Johansen (1988, 1995) ve Johansen-Juselius (1990) tarafından geliştirilmiş bulunan eş-bütünleşme testleri uygulanmaktadır.

Eş-bütünleşme ilişkisi değişkenler arasında bulunan uzun dönem ilişkisini göstermektedir. Değişkenler arasındaki kısa dönem ilişkisini tespit etmek için Hata Düzeltme Modeli (Error Correction Model - ECM) oluşturulmaktadır. Bu modelle uzun dönemde bütünleşik olan serilerde görülen sapmaların kısa dönemde ne kadarının düzeltilebileceği tespit edilmektedir.

Çalışmada İMKB’de hesaplanan endeksler arasındaki nedensellik ilişkisi ve ilişkinin yönü Granger nedensellik testi yardımıyla araştırılmıştır. Granger nedensellik analizi; bir değişkenin cari değerleri ile diğer değişkenin geçmiş değerleri arasında bir ilişkinin olup olmadığını ve şayet bir ilişki varsa bu ilişkinin yönünü test etmektedir.

E_t ve S_t gibi iki değişken arasındaki Granger nedenselliği test etmek için öncelikle aşağıda gösterildiği biçimiyle bir VAR (Vector Autoregressive) modeli tahmin edilir.

$$E_t = \alpha_{12} + \sum_{i=1}^{T_{11}} \beta_{11i} E_{t-i} + \sum_{j=1}^{T_{12}} \beta_{12j} S_{t-j} + \varepsilon_{12t} \quad (1)$$

$$S_t = \alpha_{22} + \sum_{i=1}^{T_{21}} \beta_{21i} S_{t-i} + \sum_{j=1}^{T_{22}} \beta_{22j} E_{t-i} + \varepsilon_{12t} \quad (2)$$

Burada, T gecikme uzunluğunu α ve β tahmin edilecek parametreleri ve ε_t beyaz gürültülü hata terimlerini göstermektedir. Eşitlik (1)’de S_t değişkeninden E_t ’ye doğru Granger nedenselliğin olup olmadığını test etmek için sıfır hipotezi $H_0 : \beta_{12j} = 0$ biçiminde tanımlanır ve bu hipoteze Wald veya Ki-Kare testi uygulanır. Eğer sıfır hipotezi reddedilirse, yani gecikmeli parametrelerden en az biri sıfırdan farklıysa, S_t değişkeninden E_t ’ye doğru Granger nedensellik olduğu sonucuna varılır. Aynı yöntem Eşitlik (2) için E_t değişkeninden S_t ’ye doğru Granger nedenselliğin olup olmadığını test etmek için de uygulanır.

Eş-bütünleşme ilişkisi bulunan değişkenler arasında en az tek yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi aranmaktadır. Eş-bütünleşme ilişkisi bulunmayan seriler arasında Granger nedensellik ilişkisini tespit etmek için yukarıda verilen (1) ve (2) nolu denklemler kullanılırken, eş-bütünleşik değişkenler için Granger nedensellik testi (3) ve (4) nolu Hata Düzeltme Modeline göre oluşturulmuş denklemler kullanılarak yapılmaktadır.

$$\Delta E_t = \alpha_{12} + \sum_{i=1}^{T_{11}} \beta_{11i} \Delta E_{t-i} + \sum_{j=1}^{T_{12}} \beta_{12j} \Delta S_{t-j} + \mu EC_{t-1} + \varepsilon_{12t} \quad (3)$$

$$\Delta S_t = \alpha_{22} + \sum_{i=1}^{T_{21}} \beta_{21i} \Delta S_{t-i} + \sum_{j=1}^{T_{22}} \beta_{22j} \Delta E_{t-j} + \lambda EC_{t-1} + \varepsilon_{12t} \quad (4)$$

(3) ve (4) nolu regresyon denklemlerinde Δ birinci derece fark operatörünü göstermektedir. EC_{t-1} şeklindeki gecikmeli hata terimlerine ait katsayılar (μ ve λ) kısa dönemde dengeye gelme hızını göstermektedir.

3. Test Sonuçları

Tablo 2: Serilerin tanımlayıcı istatistikleri

Seriler	Maks.	Min.	Std. Sapma	Çarpıklık	Basıklık	Jarque-Bera (Prob)
Ulusal-Tüm	70.572	21.258	10.177	0.23	2.9	12 (0.00)
Ulusal-100	71.543	21.228	10.410	0.15	2.8	6.6 (0.04)*
Ulusal-50	71.291	21.303	10.339	0.16	2.8	7.8 (0.02)*
Ulusal-30	91.249	27.062	13.136	0.22	2.8	12 (0.00)
Ulusal-Mali	111.849	29.355	17.340	0.08	2.8	2.8 (0.24)*
Ulusal-Sınai	51.333	16.845	7.336	-0.20	2.9	8.6 (0.015)*
Ulusal-Hizmetler	44.884	16.937	6.492	0.49	2.4	71 (0.00)
Kurumsal Yönetim	59.826	19.131	11.196	-0.35	2.1	46 (0.00)
Ulusal-Teknoloji	18.630	4.045	3.617	0.01	2.2	36 (0.00)

Not: H_0 = Seriler normal dağılmıştır. * %1 önem düzeyine göre H_0 hipotezi reddedilemez.

Günlük kullanım dilinde oynaklık herhangi bir olayda zaman içinde gözlenen dalgalanma halini ifade etmektedir. Ekonomi literatüründe ise, oynaklık daha resmi bir ifade kazanmakta ve zaman serilerinin rastsallığında gözlenen değişimi, standart sapmayı, betimlemektedir (K. Öztürk, 2010: 61). Finansal zaman serileri genellikle makro ekonomik zaman serilerine göre oynaklıkları daha fazla olan ve oynaklıkları zamanla daha fazla değişme gösteren serilerdir. Bu serilerde büyük düşüşleri büyük yükselmeler takip ederken, büyük yükselmeleri de büyük düşüşler takip etmektedir. Tablo 2'den İMKB endeks serilerinin tanımlayıcı istatistiklerini incelediğimizde; oynaklığın en fazla olduğu endeks Ulusal-Mali endeksi olduğunu, bu endeksi sırasıyla Ulusal-30, Kurumsal Yönetim, Ulusal-100, Ulusal-50, Ulusal-Tüm, Ulusal-Sınai Ve Ulusal-Hizmetler endeksleri izlediğini görmekteyiz. Oynaklığın en az olduğu endeks ise Ulusal-Teknoloji endeksidir. Jarque-Bera test istatistiğine göre %1 önem düzeyinde Ulusal-100, Ulusal-50, Ulusal-Mali ve Ulusal-Sınai endeksleri normal dağılım göstermektedir. Bu serilerde çarpıklık katsayısı 0'a ve basıklık katsayısı 3'e oldukça yakındır.

Tablo 3: Birim kök testi sonuçları

Yabancı Payı Ve İMKB Endeksleri	ADF Birim Kök Testi		PP Birim Kök Testi	
	Düzy	Getiri	Düzy	Getiri
Ulusal-Tüm	-0.94 (0)[.95]	-34.4 (0)[.00] ^A	-1.02 (16)[.94]	-34.4 (17)[.00] ^A
Ulusal-100	-1.00 (0)[.94]	-34.4 (0)[.00] ^A	-1.06 (15)[.93]	-34.5 (17)[.00] ^A
Ulusal-50	-1.06 (0)[.93]	-34.5 (0)[.00] ^A	-1.11 (15)[.93]	-34.5 (17)[.00] ^A
Ulusal-30	-1.15 (0)[.92]	-34.7 (0)[.00] ^A	-1.21 (17)[.91]	-34.7 (17)[.00] ^A
Ulusal-Mali	-1.06 (0)[.93]	-34.6 (0)[.00] ^A	-1.11 (14)[.93]	-34.6 (16)[.00] ^A
Ulusal-Sınai	-0.67 (0)[.97]	-32.9 (0)[.00] ^A	-0.76 (14)[.97]	-32.9 (17)[.00] ^A
Ulusal-Hizmetler	-1.75 (0)[.73]	-35.0 (0)[.00] ^A	-1.70 (18)[.75]	-35.1 (21)[.00] ^A
Kurumsal Yönetim	-0.81 (0)[.96]	-26.3 (0)[.00] ^A	-0.82 (9)[.96]	-26.2 (10)[.00] ^A

Ulusal-Teknoloji	-0.37 (1)[.99]	-32.5 (0)[.00] ^A	-0.38 (6)[.99]	-32.5 (9)[.00] ^A
Kritik Test Değerleri				
^A %1 önem düzeyi	-3.965363			
^B %5 önem düzeyi	-3.413390			
^C %10 önem düzeyi	-3.128731			

Not 1: Parantez içindeki rakamlar ADF birim kök testi için Schwarz Bilgi Kriterine göre seçilen gecikme uzunluklarını, PP birim kök testi için Bartlett kerneli kullanan Newey-West'e göre belirlenmiş bant genişliklerini, köşeli parantez içindeki değerler ise, ADF ve PP istatistiğinin p-değerlerini göstermektedir.

Tablo 3 ADF ve PP birim kök testi sonuçlarını göstermektedir. Tablo 3'de 2 birim kök testi içinde tüm serilerin getirilerinin %1 önem düzeyinde durağan olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Engle-Granger eş-bütünleşme testi sonuçları

Değişken Çifti	Engle-Granger T-İstatistiği	Kritik Test Değerleri (%5 / %10)
Ulusal-Tüm / Ulusal-100	-2.45	-3.350 / -3.054
Ulusal-100 / Ulusal-50	-3.49*	-3.350 / -3.054
Ulusal-100 / Ulusal-30	-3.64*	-3.350 / -3.054
Ulusal-100 / Ulusal-Mali	-2.31	-3.350 / -3.054
Ulusal-100 / Ulusal-Sınai	-2.82	-3.350 / -3.054
Ulusal-100 / Ulusal-Hizmetler	-1.06	-3.350 / -3.054
Ulusal-100 / Kurumsal Yönetim	-3.59*	-3.350 / -3.054
Ulusal-100 / Ulusal-Teknoloji	-2.07	-3.350 / -3.054
Ulusal-30 / Ulusal-Mali	-2.24	-3.350 / -3.054

Çalışmanın bu aşamasında değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığı Engle-Granger (1987) ve Johansen (1988, 1995) ve Johansen-Juselius (1990) eş-bütünleşme testleri ile araştırılmıştır.

Tablo 4'da Engle-Granger eş-bütünleşme testi sonuçları verilmiştir. Test sonuçlarına göre, Ulusal-100 / Ulusal-50, Ulusal-100 / Ulusal-30 ve Ulusal-100 / Kurumsal Yönetim değişken çiftleri arasında eş-bütünleşmenin olmadığı yönündeki H_0 hipotezi %5 önem düzeyinde reddedilmektedir. Bu sonuçlar değişken çiftlerinin sadece 3 tanesinde bir eş-bütünleşme vektörünün bulunduğunu göstermektedir.

İkinci olarak Johansen eş-bütünleşme testi ile eş-bütünleşme ilişkisinin varlığı araştırılmaktadır. Johansen eş-bütünleşme testinin ilk aşamasında Akaiki Bilgi Kriterine göre en uygun gecikme uzunluğu tespit edilmiştir. Yapılan eş-bütünleşme testinin sonuçları Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5: Johansen eş-bütünleşme testi sonuçları

Değişken Çifti	İz Testi	İhtimaller	Max. Özdeğer Testi	İhtimaller
Ulusal-Tüm	4.88	0.82	4.83	0.76
Ulusal-100	0.06	0.81	0.06	0.81
Ulusal-100	16.02	0.04**	15.80	0.03**
Ulusal-50	0.21	0.65	0.21	0.65
Ulusal-100	23.89	0.00*	23.27	0.00*
Ulusal-30	0.62	0.43	0.62	0.43
Ulusal-100	8.79	0.39	7.92	0.39
Ulusal-Mali	0.87	0.35	0.87	0.35
Ulusal-100	11.52	0.18	10.74	0.17
Ulusal-Sınai	0.77	0.38	0.77	0.38
Ulusal-100	14.93	0.58	12.20	0.40
Ulusal-Hizmetler	2.73	0.91	2.73	0.91
Ulusal-100	31.16	0.010*	26.70	0.00*
Kurumsal Yönetim	4.46	0.67	4.46	0.67
Ulusal-100	6.75	0.99	4.11	0.99
Ulusal-Teknoloji	2.64	0.92	2.64	0.92
Ulusal-30	5.72	0.73	4.88	0.75
Ulusal-Mali	0.84	0.36	0.84	0.36

Not: 1. Satır değerleriyle $H_0: r = 0, r \geq 1$ hipotezi test edilirken, 2. Satır değerleriyle $H_0: r = 1, r \geq 2$ hipotezi test edilmektedir.

Johansen eş-bütünleşme testi sonuçları da Engle-Granger eş-bütünleşme testi sonuçlarını desteklemektedir. Johansen eş-bütünleşme testi sonuçları Ulusal-100 / Ulusal-30 ve Ulusal-100 / Kurumsal Yönetim değişken çiftleri arasında %1 önem düzeyinde Ulusal-100 / Ulusal-50 değişken çifti arasında %5 önem düzeyinde eş-bütünleşmenin olmadığı yönündeki H_0 hipotezi reddedilmektedir.

VAR (Vector Autoregressive) ve Hata Düzeltme Modeli üzerinden tespit edilen Granger nedensellik analizi sonuçları Tablo 6'da gösterilmektedir. Analiz sonuçlarına göre, Ulusal-Tüm endeksi ile Ulusal-100 endeksi arasında %10 önem düzeyinde çift yönlü Granger nedensellik ilişkisinin olmadığı boş hipotezi reddedilmektedir. Ulusal-100 endeksinden Ulusal-Sınai endeksine doğru yine %10 önem düzeyinde Granger nedensellik ilişkisinin olmadığı boş hipotezi reddedilmektedir. Diğer değişken çiftleri arasında ise herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır.

Tablo 6: Granger nedensellik analizi sonuçları

Değişken Çifti	P	H ₀	Test sonuçları
Ulusal-Tüm	2	Ulusal-Tüm ≠ > Ulusal-100	5.089 (0.08)*
Ulusal-100		Ulusal-100 ≠ > Ulusal-Tüm	4.661 (0.09)*
Ulusal-100	2	Ulusal-100 ≠ > Ulusal-50	0.998 (0.61)
Ulusal-50		Ulusal-50 ≠ > Ulusal-100	0.913 (0.63)
Ulusal-100	2	Ulusal-100 ≠ > Ulusal-30	2.877 (0.24)
Ulusal-30		Ulusal-30 ≠ > Ulusal-100	2.341 (0.31)
Ulusal-100	2	Ulusal-100 ≠ > Ulusal-Mali	1.555 (0.46)
Ulusal-Mali		Ulusal-Mali ≠ > Ulusal-100	1.517 (0.47)
Ulusal-100	2	Ulusal-100 ≠ > Ulusal-Sınai	4.493 (0.10)*
Ulusal-Sınai		Ulusal-Sınai ≠ > Ulusal-100	1.159 (0.56)
Ulusal-100	1	Ulusal-100 ≠ > Ulusal-Hizmetler	0.386 (0.53)
Ulusal-Hizmetler		Ulusal-Hizmetler ≠ > Ulusal-100	0.006 (0.94)
Ulusal-100	1	Ulusal-100 ≠ > Kurumsal Yönetim	0.001 (0.98)
Kurumsal Yönetim		Kurumsal Yönetim ≠ > Ulusal-100	0.069 (0.79)
Ulusal-100	2	Ulusal-100 ≠ > Ulusal-Teknoloji	2.907 (0.23)
Ulusal-Teknoloji		Ulusal-Teknoloji ≠ > Ulusal-100	0.536 (0.76)
Ulusal-30	1	Ulusal-30 ≠ > Ulusal-Mali	0.719 (0.40)
Ulusal-Mali		Ulusal-Mali ≠ > Ulusal-30	1.112 (0.29)

Not: VAR(p) modelinde gecikme uzunlukları Akaiki Bilgi Kriterine göre belirlenmiştir. Parantez içerisindeki rakamlar ilgili p değerlerini ve * %10 önem düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Sonuç

Çalışmada yapılan analizler sonucunda incelenen endeksler içerisinde oynaklığın en fazla olduğu endeksin Ulusal-Mali endeksi olduğu, bu endeksi sırasıyla Ulusal-30, Kurumsal Yönetim, Ulusal-100, Ulusal-50, Ulusal-Tüm, Ulusal-Sınai Ve Ulusal-Hizmetler endekslerinin izlediği tespit edilmiştir. Aynı zamanda oynaklığın en az olduğu endeksin ise Ulusal-Teknoloji endeksi olduğu görülmüştür.

Değişkenler arasında uzun dönemli bir eş-bütünleşme ilişkisinin olup olmadığı hem Granger hem de Johansen eş-bütünleşme testleri ile araştırılmıştır. Her iki test sonuçları, Ulusal-100 / Ulusal-50, Ulusal-100 / Ulusal-30 Ve Ulusal-100 / Kurumsal Yönetim değişken çiftleri arasında uzun dönemli bir ilişkinin (eş-bütünleşme ilişkisi) bulunduğunu göstermektedir. Diğer değişken çiftleri arasında ise herhangi bir eş-bütünleşme ilişkisine rastlanmamıştır.

Yapılan Granger nedensellik analizinde Ulusal-Tüm endeksi ile Ulusal-100 endeksi arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi ve Ulusal-100 endeksinden Ulusal-Sınai endeksine

doğru ise tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Diğer değişken çiftleri arasında ise herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır.

Elde edilen sonuçlara genel olarak bakıldığında; Ulusal-100 endeksinin borsanın tümünün iyi bir göstergesi olduğu, Ulusal-100, Ulusal-50 ve Ulusal-30 endeksleri arasında hesaplama tekniğine bağlı olarak da yakın bir ilişkinin olduğu, İMKB’de yükseliş dönemlerinde Mali sektör hisseleri diğer sektörlerle göre daha iyi kazanç sağlarken, düşüş dönemlerinde ise daha çok kaybettirmekte olduğu çıkarımları yapılabilir.

Kaynakça

- Adabag,** C. ve J. R. H. Ornelas (2004) “*Behavior and Effects of Foreign Investors on Istanbul Stock Exchange*”, Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=656442> (Erişim Tarihi: 15.11.2010)
- Brooks,** C. (2007) *Introductory Econometrics for Finance*, Eighth Printing, New York: Cambridge University Press.
- Chau,** Kit Yi (2006) “*Do Foreign Investments Affect Stock Markets -The Case of Shanghai Stock Market*“ <http://libproject.hkbu.edu.hk/trsimage/hp/03017885.pdf>
- Dickey,** D. A. ve W. A. Fuller (1979) “*Distribution of the Estimator for Autoregressive Time Series with a Unit Root*”, Journal of the American Statistical Association, 74, 427-431.
- Dickey,** D. A. ve W. A. Fuller (1981) “*Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root*”, Econometrica, 49, 1057-1072.
- Dönmez,** Ç. A., A. Karataş ve F. Kiraz (2004) “*İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’ndaki Yabancı Yatırımcıların Performans Analizi*”, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, 19, 95-104.
- Duran,** S. ve A. Şahin (2006) “*İMKB Hizmetler, Mali, Sınai ve Teknoloji Endeksleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi*”, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 1, 57-70.
- Enders,** W. (1995) *Applied Econometric Time Series*, Canada: John Wiley and Sons.
- Engle,** R. F. ve C. W. J. Granger (1987) “*Co-integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing*”, Econometrica, 55, 251-276.
- Eroğlu,** N. (2002) “*Finansal Küreselleşme: Devletin Düzenleyici Rolü Üzerine Etkileri*” içinde “*Küreselleşme: İktisadi Yönelimler ve Sosyo-politik Karşıtlıklar*”, Derleyen: Alkan Soyak, İstanbul: Om Yayınevi.
- Focardi,** S. M. ve F. J. Fabozzi (2004) *The Mathematics of Financial Modeling & Investment Management*, New Jersey: John Wiley and Sons Inc..
- Frenkel,** R. (2003) “*Globalization and Financial Crises in Latin America*”, 18(207), 41-56.

- Galbis, V.** (1977) “*Financial Intermediation and Economic Growth in Less Developed Countries: A Theoretical Approach*”, *Journal of Development Studies*, 13, 58-72.
- Gujarati, D. N.** (1995) *Basic Econometrics, Third Edition*, New York: McGraw-Hill.
- Henry, P. B.** (2000) “*Stock Market Liberalization, Economic Reform and Emerging Market Equity Prices*”, *Journal of Finance*, 55, 529-564.
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Finansal_liberalizasyon, (Erişim Tarihi: 15.11.2010)
- <http://www.imkb.gov.tr/Data/StocksData.aspx>, (Erişim Tarihi: 06.12.2010)
- http://www.mkk.com.tr/MkkComTr/tr/bilgimerkezi/ist_g.jsp, (Erişim Tarihi: 06.12.2010)
- Johansen, S.** (1995) *Likelihood-Based Inference in Cointegrated Vector Autoregressive Models*, New York: Oxford University Press.
- Johansen, S.** ve K. Juselius (1990) “*Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration- with Applications to the Demand for Money*,” *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52(2), 169–210.
- Johansen, S.** (1988) “*Statistical Analysis of Cointegration Vectors*”, *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12, 231-254.
- Lukauskas, A.** ve S. Minushkin (2000) “*Explaining Styles of Financial Market Opening in Chile, Mexico, South Korea and Turkey*”, *International Studies Quarterly*, 44, 695-723.
- MacKinnon, J.** (1991) “*Critical Values for Cointegration Tests*”, In: Engle R. and C. Granger (eds) *Long-Run Economic Relationships: Readings in Cointegration*, Oxford University Press, Oxford, 267–276.
- Nguyen, D. K.** (2005) “*Liberalization of Emerging Equity Markets And Volatility*”. http://www.efmaefm.org/efma2005/papers/182-nguyen_paper.pdf (Erişim Tarihi: 15.11.2010)
- Öztürk, K.** (2010) “*Döviz Kuru Oynaklığı ve Döviz Kuru Oynaklığının Faiz Oranı Oynaklığıyla Olan İlişkisi: Türkiye Örneği*”, *Uzmanlık Yeterlilik Tezi*, Ankara. <http://www3.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/kevserozturk.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.11.2010)
- Öztürk, N.** (2001) “*Finansal Küreselleşmenin İktisat Politikalarına Etkisi ve Türkiye*”, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pavabutr, P.** (2004) “*Foreign Portfolio Şows and Emerging Market Returns: Evidence from Thailand*”, *Dissertation*, The University of Texas at Austin, August.
- Phillips, P. C. B.** and P. Pierre (1988) “*Testing for Unit Roots in Time Series Regression*”, *Biometrika*, 75, 335-346.
- Schwert, G. W.** (1989) “*Tests for Unit Roots: A Monte Carlo Investigation*”, *Journal of Business and Economic Statistics*, 7, 147-160.

Sevüktekin, M. ve M. Nargeleçekenler, “*Türkiye’de İMKB ve Döviz Kuru Arasındaki Dinamik İlişkinin Belirlenmesi*”. <http://web.inonu.edu.tr/~eisemp8/bildiri-pdf/sevutekin-nargelecekenler.pdf> (Erişim Tarihi: 15.05.2010)

Sevüktekin, M. ve M. Nargeleçekenler (2005) *Zaman Serileri Analizi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Tarı, R. (2009) *Ekonometri*, 6. Baskı, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayını.

Yüce, A. (1997) “*Türkiye’de Liberalizasyon Hareketlerinin Hisse Senedi Fiyatlarına Etkisi*”, İMKB Dergisi, 1(4), 1-13.

TÜRKİYE’DE FİNANSAL HİZMETLER SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ: FİNANSAL KİRALAMA SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ

DEVELOPMENT OF FINANCIAL SERVICES SECTOR IN TURKEY: THE CASE OF LEASING SECTOR

Mustafa ŞİT*
Ahmet ŞİT**

Öz

Finansal hizmetler sektörünün aktörleri olan finans kuruluşları gerek dünya genelinde gerekse ülkemizde yaşanan ekonomik krizlerin yönetiminde etkin rol almışlardır. Ülkemiz gibi gelişmekte olan ekonomilerde finansal hizmetler sektörü hem krizlerin önlenmesinde hem de ülke ekonomisinin gelişiminde kilit sektörler arasındadır. Finansal hizmetler sektörünün alt sektörlerinden biri de finansal kiralama sektörüdür. Finansal kiralama sektörü özellikle ülke ekonomisinin gelişiminde önemli rol oynayan KOBİ'lere finansman olanakları sağlayarak yatırımların artmasına sebep olmaktadır.

Bu çalışmada da ülkemizde finansal kiralama sektörünün 2008-2012 yılları arasındaki gelişimi incelenmiştir. Çalışma sonucunda ülkemizde finansal hizmetler sektörünün gelişimine paralel olarak, finansal kiralama sektörünün de yıllar itibari ile büyüdüğü ancak 2008,2009 yıllarında 2008 Krizi etkilerinden ve finansal kiralama işlemlerinde uygulanan KDV oranları sebebiyle istenilen seviyeye ulaşmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Hizmetler Sektörü, Finansal Kiralama, Kalkınma.

Abstract

The financial institutions that are actors of financial services sector had take an active role in management of economic crises in the world and in our country. In emerging economies like our country, financial services sector are among the key sector both the prevention of crises and development of the national economy. One of the sub-sectors of the financial services sector is leasing sector. Leasing sector especially causes to increase in investments by providing funding opportunities for SME's that take an important role in development of the national economy.

In this study, the development of the leasing sector between the years 2008-2012 were examined in Turkey. As a result of the study, in parallel with the development of the financial services sector in Turkey, the leasing sector have grown up by years, but due to the effects of the crisis in 2008 and KDV rates applied during the lease has not reach to required level in the years 2008,2009.

Key Words: Financial Service Sector, Leasing, Development.

* Harran Üniversitesi Suruç MYO, Öğr.Gör, msit@harran.edu.tr

** Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilis MYO, Öğr.Gör, ahmetsit@kilis.edu.tr

GİRİŞ

Finansal hizmetler sektörü; mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, katılım bankaları, sermaye piyasaları, sigortacılık, finansal kiralama, faktoring ve tüketici finansmanı ve bireysel emeklilik sistemini içeren çok sayıda sektörü kapsamaktadır (DPT, 2007:2).

Uluslararası finans sisteminin yapı taşlarını oluşturacak ortak standartların belirlenmesi ve hazırlanmasına yönelik çalışmalar küreselleşme süreci ile birlikte hız kazanmıştır. Bu çalışmaların amacı dünya genelinde finansal sistemin sağlamlığının ve istikrarının küresel düzeyde sağlanmasıdır. Finansal hizmetler sektörünün dünya genelinde ki görünümüne bakıldığında, ülkelerin büyümeleri ile doğru orantılı olarak finans kuruluşları büyümüşler, gerilemeleri ile de finans kuruluşları küçülmüşlerdir. Ayrıca gerek dünya çapında gerekse ülkeler bazında finans kuruluşları yaşanan ekonomik krizlerin yönetiminde etkin rol almışlardır.

Ülkemiz gibi gelişmekte olan ekonomiler için istikrarın korunması ve sonucunda ekonomik performansını sağlıklı bir şekilde yürütebilmeleri önemlidir. Buna karşın iç ve dış makro dengesizliklerin varlığı bu durumun önündeki riskler olarak işaret edilmektedir. Aslına bakıldığında bu durum küresel ekonomik ve finansal görünüm için büyük önem taşımaktadır. Ayrıca buradan da anlaşılmaktadır ki, ülkemiz gibi gelişmekte olan ekonomilerde finansal hizmetler sektörü kilit sektörler arasındadır.

Bu süreçte Türkiye’de sektördeki gelişmeleri takip ederek, devlet bünyesinde oluşturduğu kurumlarla sektörü denetleme ve dünya standartlarına uygun hale getirme çabasında olmuştur. Özellikle 2001 Krizinden sonra bu sektörde köklü yapılanmalar ve yaptırımlar getirilmiş denetleme kurumlarının etkinliği artırılmıştır. Bunun sebebi, ülkemizde finansal sistemle ilgili öncelikli sorunlar arasında makroekonomik istikrarsızlıktan kaynaklanan konular ağırlık olmasıdır. Ancak dediğimiz gibi, 2000 ve 2001 krizlerinden sonra uygulanan ekonomik programlar sonucunda makroekonomik istikrar ve bunu destekleyen AB perspektifi elde edilmiştir. Bu durumda, Türk finans sistemi üzerinde yeni hususların gündeme gelmesini sağlamıştır.

Tüm bu çalışmaların sonucunda finansal hizmetler sektöründe daha sağlam aktörler oluşturulmuş ve 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizden sektör ağır hasarlar almadan

çıkabilmiştir. Son yıllarda düşük faiz politikası ve düşük enflasyon değerlerinin de etkisiyle Türkiye finansal hizmetler sektörü hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. Dünyada finans krizinden çıkış yolları aranırken Türkiye, gözetim ve denetim otoritelerinin başarısı sayesinde sahip olduğu istikrarlı finans sistemi ile dünyaya örnek olmaktadır. (Oran, 2013:1).

1. FİNANSAL KİRALAMA SEKTÖRÜ

Çalışmanın bu kısmında, finansal kiralama sektörü özellikleri, önemi, türleri, avantajları ve finansal kiralama sözleşmesine konu olabilecek mallar açısından irdelenmiştir.

1.1. Genel Olarak Finansal Kiralama Sektörü

Finansal kiralama, kredi kuruluşları müşterisine doğrudan kredi vermez bunun yerine fon tesis edip, bu fon ile müşterinin istediği ve seçtiği taşınır veya taşınmazı satın almaktadır. Hukuki açıdan finansal kiralama konusu malın mülkiyeti kredi kuruluşunda kalmakta, zilyetliği (kullanımı) ise müşteriye devredilmektedir. Sonrasında ise müşteri malın kullanımı karşılığında malı temin ettiği kredi kuruluşuna bir bedel (kira) ödemekte; süre sonunda mal ya kredi kuruluşuna iade edilmekte veya müşteri tarafından satın alınmaktadır.

Finansal kiralama, geleneksel finansman yöntemlerine göre daha yeni bir yöntemdir. Orta vadeli yatırım kredisi, kira, taksitli satış gibi üç değişik işlemin birleşmesinden oluşan ve bunlardan farklı bir nitelik gösteren, kendine özgü bir işlem olan leasing, Türkiye’de benimsenen şekliyle orta vadeli kredi kullanımına çok yakın bir finansman yöntemidir. Leasing şirketleri, ülkemizde iç tasarrufların yetersiz olması ve buna bağlı işletmelerin fon ihtiyaçlarının karşılanamaması nedeniyle gerçekleştirilemeyen yatırımlara destek vermektedir.

Özellikle yatırım mallarının finansman aracı olarak kullanılan leasing, finans sektöründe katma değer yaratan en önemli yöntemlerden biridir. Dolayısıyla leasingin teşvik edilmesi, yatırım mallarının finansmanını teşvik etmek anlamına gelmektedir. Leasing ekonomiye yeni bir boyut getirerek üretimin artmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, teknolojinin yenilenmesine aracılık ederek refah seviyesini arttırmada önemli bir yeri mevcuttur. (DPT, 2007:111).

Finansal kiralama sözleşmeleri (leasing) ilk defa büyük ekonomik buhranın yaşandığı 1930’lu yıllarda Amerika Birleşik Devletlerin de uygulanmaya başlanmıştır. Daha sonra ise İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesi ile Avrupa’da da uygulanmıştır.

Ülkemizde finansal kiralama üzerine ilk düzenlemeler, 70 sayılı “Bankalar Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”nin 90. maddesine istinaden çıkarılan 16/12/1983 tarih ve 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu kararında yapılmıştır. Finansal kiralama hizmetlerinin hukuki altyapısının tam anlamıyla oluşturulması ise 28 Haziran 1985 tarihinde çıkarılan 3226 sayılı Kanun ile gerçekleştirilmiş ve ülkemizdeki ilk finansal kiralama şirketi 1986 yılında kurulmuştur.

Finansal kiralama sektörü tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de bankacılık sektörünün tamamlayıcısı olarak faaliyet göstermektedir. Yatırımın finansmanını doğrudan sağlayan finansal kiralama şirketleri, özellikle kaynaklara erişimi sınırlı küçük ve orta ölçekli işletmelere (KOBİ);

- Finansman olanakları,
- Ticari işbirlikleri konusunda yeni imkânlar,
- Dış ticaret işlemlerinde anahtar teslim anlayış ile operasyonel verimlilik sağlamaktadır (TBB, 2010:2).

1.2. Finansal Kiralama Türleri

Uygulamada birçok finansal kiralama türü bulunmaktadır. Temel olarak finansal kiralama türleri şu şekilde sıralanabilir (Sevil vd, 2013:9-10):

Yurtiçi Kiralama: Genel anlamda kiralayan şirket ile kiracının aynı ülkede faaliyet gösterdiği finansal kiralama türüdür.

Uluslararası Kiralama: Leasing şirketinin Türkiye dışında olması ve leasing işletmelerinin bu şirket tarafından yürütülmesi şeklinde gerçekleşmektedir.

Finansal Kiralama: Kiracı açısından bir satın alma anlaşmasıdır. Kiralanmış varlık kiracının bilançosunda bir varlık olarak rapor edilmekte ve taahhüt edilmiş yükümlülükler de bilançoda yer almaktadır. Diğer yandan varlığın amortismanı, kiracı tarafından ayrılmaktadır.

Finansal kiralama sözleşmeleri iptal edilemediği için kiracıya uzun süren sabit bir finansman yükü getirmektedir. Bunun yanında sabit varlığın kullanımına ilişkin ortaya çıkabilecek tüm risklere de kiracı katlanmak zorundadır(Tükenmez vd,1999:1136)

Operasyonel Kiralama: Vadeleri genellikle 3 ile 5 yıl arasında değişen, dönülebilir nitelikte ve kiralaayanın yalnızca varlığın satın alınması ve sigortalanmasından sorumlu olduğu anlaşmalardır. Bu kiralama türünde vade, varlığın ekonomik ömründen daha kısa olmaktadır.

Operasyonel kiralamaya konu olan sabit varlıklar, çoğunlukla ofis ekipmanları ya da taşıtlar gibi ekonomik ömrü uzun olan ancak sık sık bakım gerektiren ve teknolojisini hızla değişen mallar olmaktadır(Levy ve Sarnat, 1982:531)

Operasyonel kiralama ve finansal kiralama türünü birbirinden ayıran farklılık, risklerin ve sahipliğin transferi ile ilgilidir. Söz konusu kiralama türünde kiralama dönemi, varlığın ekonomik ömrünü kapsamamaktadır. Bu nedenle kiralaayan, varlığı ikincil piyasada satamama riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle hava ulaşım araçlarında sıkça kullanılmaktadır.

Satma ve Geri Kiralama: Bir varlığın kiralanmasının maliyeti, vergi avantajı nedeni ile satın alınmasından daha düşük olmaktadır. Bu nedenle hâlihazırda satın alınmış bir varlık satılarak kiralanabilir ve kiralamanın sağladığı maliyet avantajından yararlanılabilir.

Satışa Yardımcı Kiralama: Satıcı firmalar müşterilerine kendileri tarafından sağlanamayan vadeli ödeme planlarını leasing yoluyla önerebilirler. Satıcı malı peşin olarak satarken, alıcı da malı vadeli olarak almaktadır. Firma kendi satışlarını arttırmakta ve peşin satış yapabilmek için leasing şirketinin pazarlama birimi olarak çalışmaktadır.

1.3. Finansal Kiralamanın Avantajları

Finansal kiralamanın avantajları şu şekilde sıralanabilir (DPT,2007: 111-112):

- Yatırımlara orta ve uzun vadeli kaynak imkânı,
- Malın mülkiyetinin finansal kiralama şirketinde kalması nedeniyle yatırımcıların teminat ihtiyacının asgariye inmesi ve bu nedenle leasingin bir finansman modeli olarak banka kredilerine göre daha esnek olması,
- Bankacılık sistemine zarar vermeden bilançoları iyi olmayan müteşebbis ve girişimci KOBİ'lere kaynak aktarılabilmesi,
- Kredilendirme prosedürünün bankalara göre daha seri olması,
- İşletmelerin fon akışlarına göre hazırlanan uygun ve esnek ödeme planları ile nakit akışını düzenli tutması,

- Beklenmedik faiz ve maliyet artışları ile karşılaşılması,
- Satın alma (ithalat) ile ilgili tüm işlemlerin leasing firması tarafından yapılması,
- Leasing şirketlerinin KOBİ'lerin yatırımlarını finanse etmede tecrübeli olmaları,
- Yatırım mallarına indirimli KDV uygulaması,
- Belge düzeninin yerleşmesine, dolayısıyla kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasına katkı.

1.4. Finansal Kiralama Sektörüne Konu Olabilecek Mallar

Finansal kiralama kanununun 5. Maddesine göre; finansal kiralama sözleşmesinin konusu taşınır ve taşınmaz mallar olabilir. Buna karşılık, patent gibi fikri ve sınaî haklar bu sözleşmenin konusu olamazlar.

Diğer ülkelerde çok çeşitli leasing uygulamaları bulunmakta, hemen her türlü taşınır leasing konusu yapılabilmektedir. Oysa 3226 Sayılı Yasanın gerekçesinde leasing konusu malların yatırım malları ile sınırlı tutulmak istendiği görülmektedir. Nitekim 1. madde gerekçesinde işletmelerin sabit kıymet ihtiyacının karşılanmasından, 4. madde gerekçesinde kirayı kabul edenin işletmesi için ihtiyaç duyduğu mal veya mallardan, 5. madde gerekçesinde keza işletmenin sabit değerlerinin taşınır veya taşınmaz olabileceğinden söz edilmektedir.

Finansal kiralama konusu malların yeni veya kullanılmış olması mümkündür. Sadece bu malların yurtdışından ithali halinde eski, kullanılmış, düşük kaliteli mallar için Hazine Müsteşarlığının ön izni gerekir.(Reisoğlu, 2004:48).

Türkiye'de finansal kiralamaya konu olan mallar:

- Kara ulaşım taşıtları
- Hava ulaşım taşıtları
- Deniz ulaşım taşıtları
- İnşaat ve iş makineleri
- Üretim makineleri
- Paketleme makineleri
- Ses ve görüntü ekipmanları

- Metal işleme makineleri
- Tıbbi cihazlar
- Laboratuvar donanımları
- Elektronik ve optik cihazlar
- Basın, yayın donanımları
- Tekstil makineleri
- Turizm ekipmanları
- Büro ekipmanları
- Gayrimenkuller

Ayrıca taslak halinde bulunan yeni TTK'da Türk Muhasebe Standartlarına göre finansal Kiralamaya konu olamayan ürünler şöyledir:

- Her türlü fikri ve sınai haklar
- Patent hakları
- Bilgisayar yazılımları
- Hammadde ve yarı mamul niteliğindeki mallar
- Petrol, gaz, kereste, metal ve madenler gibi doğal kaynakların araştırılmasına veya kullanılmasına ilişkin kira sözleşmeleri
- Film, video band, oyunlar, patentler ve çoğaltma haklarına ilişkin lisans anlaşmaları.

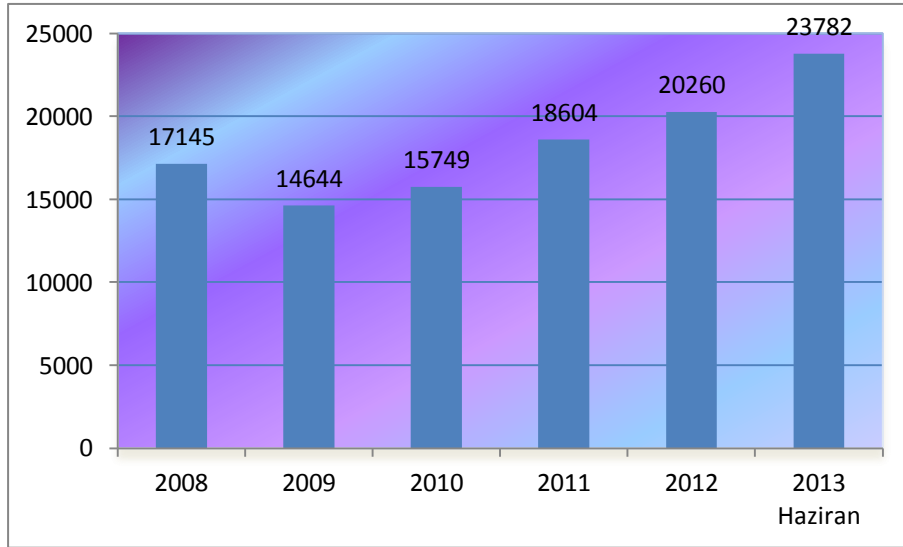
2. FİNANSAL KİRALAMA SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

Türkiye'de Finansal Kiralama sektörünün aktif büyüklüğü incelendiğinde 2008 yılında finansal kiralama sektörü 17,1 milyar TL aktif büyüklüğe ulaştığı görülmektedir. 2009 yılında finansal kiralama sektörünün aktif büyüklüğü yaklaşık %15'lik bir azalışla 14,6 milyar TL'ye düşmüştür. Bu azalışın nedeninin 2008 krizinin etkisi olduğu söylenebilir. 2010 yılında sektör yaklaşık %8'lik bir artış göstererek 15,7 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bu artışın bir önceki yıla göre ciddi bir artış göstermesi 2008 krizinin etkilerinin Türkiye açısından yavaş yavaş azaldığı söylenebilir. 2011 yılında bir önceki yıl nazaran Türkiye'de finansal kiralama sektörü aktif büyüklüklerinde 2,8 milyar TL'lik yaklaşık %18'lik bir artışla 18,6 milyar TL'ye

ulaşmıştır.2012 yılında %9'luk artışla Türkiye'deki Finansal Kiralama sektörünün aktif büyüklüğü 20,2 milyar TL'ye ulaşmıştır.

2009 yılında itibaren sürekli artış gösteren finansal kiralama sektörünün aktif büyüklüklerindeki bu ivmenin nedeni olarak 2008 krizi sonrası finansal piyasalardaki gelişmeler ve alternatif finansman kaynağı sağlayan finansal kiralama sektörünün vergisel probleminin çözüme kavuşturulması söylenebilir.

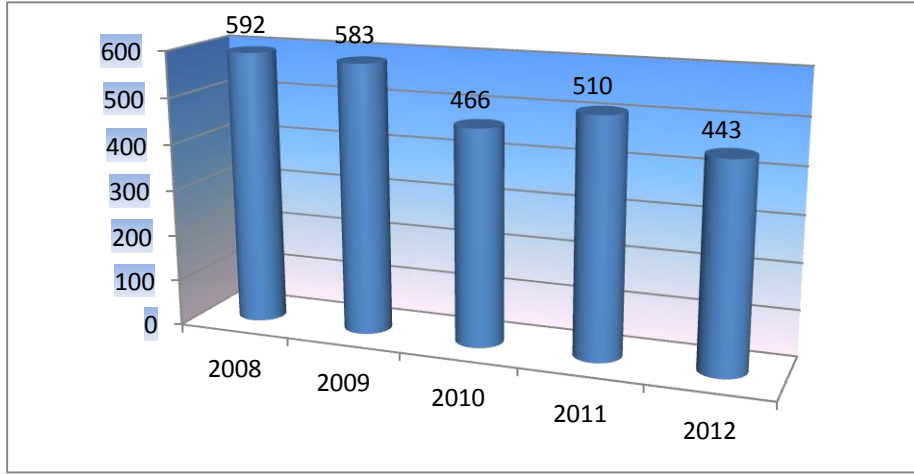
Şekil 1: Türkiye'de Finansal Kiralama Sektörünün Aktif Büyüklükleri (milyon TL)

Kaynak: www.bddk.gov.tr adresinden elde edilen veriler ışığında yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

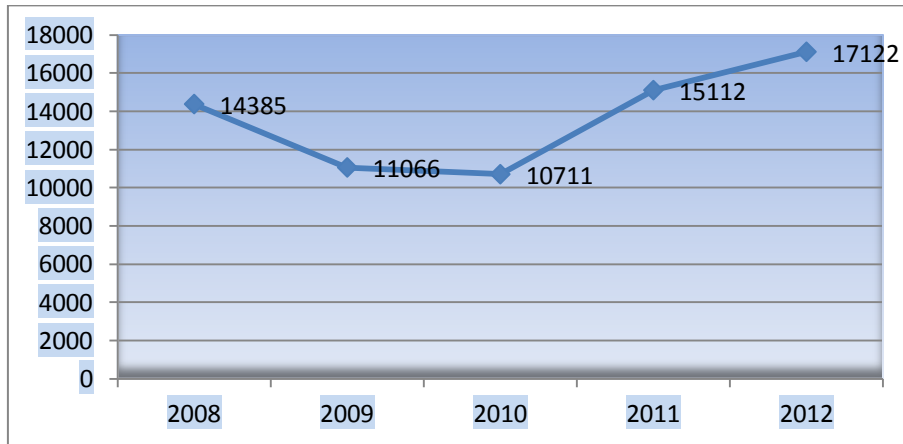
Buna göre, belirlenmiş finansal kiralama işlemleri yeniden %1 oranında katma değer vergisine tabi olmuştur. Bu düzenleme ile 28 Aralık 2011 tarihinden itibaren düzenlenecek finansal kiralama sözleşmelerine uygulanmak üzere yürürlüğe girmiştir. Söz konusu düzenlemenin olumlu etkilerinin 2012 ve 2013 yıllarında görülmüştür.

Türkiye'de Finansal Kiralama Sektörünün 2008-2012 yılları arasında karlılığı incelendiğinde 2008 yılında karlılık 592 milyon TL'dir. Ve 2009 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık %2'lik bir azalışla karlılık 583 milyon TL'ye düşmüştür. 2010 yılında ise sektörün karlılığında sert bir düşüş görülmektedir. Finansal Kiralama sektörünün karlılığı 117 milyon TL'lik azalışla yani yaklaşık '21'lik azalışla 466 milyon TL'ye gerilemiştir. Bunda, finansal kiralama gelirlerindeki %24 oranındaki daralma ve finansal kiralama dışı gelirlerdeki %26 oranındaki düşüş etkili olmuştur.

Şekil 2: Finansal Kiralama Sektörünün Net Kâr-Zarar Değişimi (milyon TL)

Kaynak: www.bddk.gov.tr adresinden elde edilen veriler ışığında yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Her ne kadar aynı dönemde finansal kiralama giderleri ile finansal kiralama dışı giderlerde de düşüş görülmekte ise de nominal olarak toplamda daha büyük olan gelir kalemlerinde görülen daralmanın belirleyici unsur olduğu anlaşılmaktadır. 2011 yılında sektörün karlılığında %9'luk bir artış meydana gelmiş ve 510 milyon TL olmuştur. Bu gelişmede, önemli bir kalem olan finansal kiralama dışı gelirlerdeki %7,2'lik daralmanın finansal kiralama dışı giderlerdeki %10,7 oranındaki düşüşün altında kalması etkili olmuştur. Finansal kiralama sektörünün faaliyet dışı gelirleri faaliyet gelirlerinin bir hayli üzerinde seyretmektedir. (BDDK 2011 Aralık Finansal Piyasalar Raporu). 2012 yılında ise Finansal Kiralama sektörünün karlılığında %13'lük yani 67 milyon TL'lik azalışla sektörün net karlılığı 443 milyon TL'ye düşmüştür.

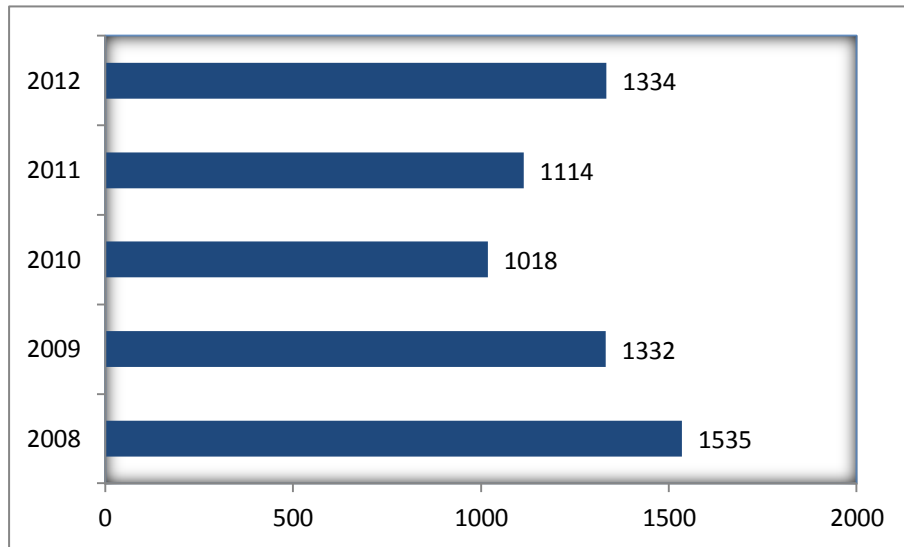
Şekil 3: Türkiye'deki Finansal Kiralama İşlem Tutarları (milyon TL)

Kaynak: www.bddk.gov.tr adresinden elde edilen veriler ışığında yazarlar tarafından hazırlanmıştır

Türkiye’de toplam finansal kiralama işlemleri tutarları incelendiğinde; 2008 yılında 14,3 milyar TL olan finansal kiralama işlemleri 2009 yılında %23’lük azalışla 11,06 milyar TL’ye, 2010 yılında ise yaklaşık %3’lük azalışla 10,7 milyar TL’ye gerilemiştir. Bu azalış, 2008 krizi ve finansal kiralama işlemlerinde KDV avantajının ortadan kalkması sonucu yatırım kaynaklarının başka kaynaklardan gerçekleştirilmiş olmasından kaynaklanabilir.

2011 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık %41’lik gibi ciddi bir artışla 15,1 milyar TL’ye ve 2012 yılında bir önceki yıla göre %13’lük artışla 17,1 milyar TL’ye ulaşmıştır. Bu artışın gerekçesi olarak, Türkiye’nin 2008 Krizi etkisinden yavaş yavaş kurtulması ve 28 Aralık 2011 yılında Finansal Kiralama işlemlerine uygulanacak KDV hadlerine yapılan düzenleme sonucu KDV oranlarının tekrar %18’den %1’e düşürülmesi gösterilebilir. 2011 yılında kriz sonrası küresel ekonomide gelişimin beklenenden daha zayıf olduğu göz önüne alındığında finansal kiralama sektöründeki bu ciddi artış finansal kiralama sektörü açısından memnuniyet vericidir.

Şekil 4: Türkiye’deki Finansal Kiralama Gelirleri (milyon TL)

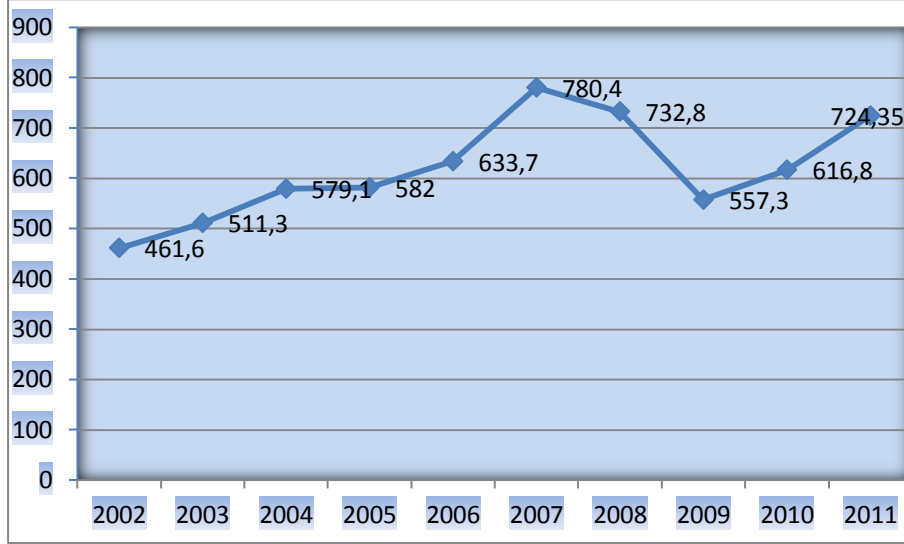

Kaynak: www.bddk.gov.tr adresinden elde edilen veriler ışığında yazarlar tarafından hazırlanmıştır

Türkiye’de finansal kiralama sektörünün 2008-2012 yılları arasındaki gelirleri incelendiğinde finansal kiralama sektörünün işlem hacmine paralel olarak 2008-2010 yılları arasında azalış görülmektedir. Bu azalışın sebebinin daha önce de bahsedildiği gibi finansal kiralama işlemlerinde uygulanan KDV oranlarındaki artışın yatırımcıların yabancı kaynak kullanımında finansal kiralamanın avantajlarını ortadan kaldırması olabilir. 2011 ve 2012

yıllarındaki artışlar da yine finansal kiralama işlemlerindeki artışlara paralel olarak Türkiye'nin 2008 Krizi etkisinden yavaş yavaş çıkması ve 28 Aralık 2011 tarihinde yapılan düzenlemeden kaynaklandığı söylenebilir.

Şekil 5: Dünyada Finansal Kiralamanın İşlem Hacmi (milyar \$)

Kaynak: www.bddk.gov.tr ve www.fider.org.tr adreslerinden elde edilen veriler ışığında yazarlar tarafından hazırlanmıştır

Dünya'da Finansal Kiralama sektörünün 2002-2011 yılları arasında gelişimi incelendiğinde dünya genelinde finansal kiralama sektörünün işlem hacmi 2002-2007 yılları arasında artış ivmesi yakalamış, 2007-2009 yılları arasında finansal kiralama işlem hacmi azalmış ve 2009 yılından sonra tekrar artış kazanmıştır. 2007-2009 yılları arasındaki azalışın muhtemel sebebi 2008 krizi etkisiyle yatırımların ve dolayısıyla yabancı kaynak ihtiyacının azalması veya finansal kiralama dışında bir yabancı kaynak kullanılması olabilir. 2009 yılından sonra da artışın muhtemel sebebi olarak da, global ekonomideki olumlu gelişimlerin yansımaları gösterilebilir.

SONUÇ

Finansal Hizmetler sektörüne ülkemiz açısından bakıldığında gelişen ekonomi ile sektörel gelişmelerine devam etmektedir. Ülkemiz finansal hizmetler sektörü, özellikle 2001 krizi sonrasında sektörün daha sağlam bir temele oturması için alınan yasal ve fiziki tedbirler sonucunda küresel düzeyde yaşanan mali krizleri dahi çok daha az etkilenecek şekilde atlattır.

Özellikle 2008 küresel ekonomik krizden sonra ülkemiz finansal hizmetler sektörüne yönelik yabancı yatırım taleplerinin artması sektörün gelişmekte olduğunun en açık göstergelerindendir.

Dünyada rekabetin oldukça arttığı günümüzde yaygın kullanılan bir yabancı kaynak olan finansal kiralama ülkemizde de gelişip yaygınlaşmaktadır. Ülkemizde KOBİ'lerin yatırım ve üretim faaliyetlerini artırmalarının ekonomik toparlanmaya çok önemli bir katkı sağlayacağı açıktır. KOBİ'lerin finansmanının, finansal kiralama yöntemi ile sağlanmasının vergi tabanını genişletici ve vergi gelirlerini artırıcı etkileri göz önüne alınmalıdır. Finansal kiralama sektöründe, yasal düzenlemeler ile işlem ve aracılık maliyetlerini azaltacak düzenlemelerin en kısa zamanda sonuçlandırılması sektör açısından olumlu sonuçlar getirebilir.

Çalışmanın sonucunda Türkiye'de 2008-2012 yılları arasındaki gelişmeler incelendiğinde Finansal Kiralama sektörünün 2008 Krizi etkisinden etkilenmesi ve KDV oranlarının %1'den %18'e çıkarılmasının etkisinden söz edilebilir. Yatırımlarında yabancı kaynak kullanarak yatırım yapacak yatırımcıya karşı finansal kiralamanın cazibesini ortadan kaldırmıştır. 2009 yılı ve sonrasında Türkiye'nin 2008 Finansal Krizinin yavaş yavaş etkisinden kurtulması sonucu ve 28 Aralık 2011'de yapılan Finansal Kiralamada KDV düzenlemesi ile KDV oranları tekrar %18'den %1'e düşürülmesi sonucu finansal kiralamanın aktif büyüklüklerinde, işlem hacimlerinde, sektör kârlılığında vb. göstergelerde artış meydana gelmiştir. Ancak 2008 Krizi sonucunda piyasaların yavaş yavaş toparlanırken Türkiye'de finansal kiralama sektöründeki ciddi artışlar finansal kiralama sektörünün performansı açısından Türkiye için memnuniyet vericidir.

Kaynakça

- BDDK**, (2008), *Finansal Piyasalar Raporu Aralık 2008*.
- BDDK**, (2009), *Finansal Piyasalar Raporu Aralık 2009*.
- BDDK**, (2010), *Finansal Piyasalar Raporu Aralık 2010*.
- BDDK**, (2011), *Finansal Piyasalar Raporu Aralık 2011*.
- BDDK**, (2012), *Finansal Piyasalar Raporu Aralık 2012*.

Çondur F., EVLİMOĞLU U., BOZDAĞLIOĞLU E.Y., (2008), *Finansal Yenilikler Kapsamında Leasingin Kobi'lerde Kullanımına İlişkin Bir Araştırma*, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Güz 2008, Cilt:4, Yıl:4, Sayı:2,

DPT(2007); *Finansal Hizmetler Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT: 2543 – ÖİK: 559, Ankara.

Ernst-Young, (2011), *Türkiye'de Leasing ve Factoring*.

Levy Haim ve Marshall SARNAT,(1982), *Capital Investment and Financial Decisions*, Prentice Hall Inc.

Oran (Orta Anadolu Kalkınma Ajansı), (2013), *Bankacılık ve Finans Rapor Taslağı*, Kayseri.

Özgür A., KORAP H.L. (2006), *Türkiye'de Finansal Gelişme Ekonomik Büyüme İlişkisi*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE) Güz 2006 Sayı 17.

Reisoğlu Seza,(2004), *Finansal Kiralama Sözleşmeleri ve Uygulama Sorunları*, Bankacılık Dergisi Sayı:48

Sevil Güven, BAŞAR M, COŞKUN M,(2013), *Finansal Yönetim II*, Eskişehir: Açık öğretim Fakültesi Yayınları,

TBB(2010), *Finansal Kiralama Sektörü: Sorunlar ve Öneriler*, Ankara.
<http://www.tbb.org.tr/ContentUpload/Dokuman488/Leasing.pdf>

T.C.BAŞBAKANLIK YATIRIM DESTEK VE TANITIM AJANSI (2010), *Finansal Hizmetler Sektörü Raporu*,
<http://www.invest.gov.tr/trTR/infocenter/publications/Documents/FINANSAL.HIZMETLER.SEKTORU.PDF> (05/10/2013)

TCMB (2012), *Finansal İstikrar Raporu*, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/finist/finist15.php> (05/10/2013)

Tükenmez Mine,SUSMUŞ T,ÖZKAN S vd.(1999), *Finansal Yönetim*,İzmir: Cem Ofset.

Yıldırım Suat, ALBEZ A., KÜÇÜK O.,(2006), *KOBİ'lerde Finansal Kiralamadan (Leasing) Yararlanma Düzeyi: Bir Uygulama*, Atatürk Üniversitesi SBE Dergisi Cilt 8,Sayı:2.

İnternet Kaynakları

www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcuma8.doc

<http://ebulten.bddk.org.tr/BDMKBulten/Gelismis.aspx>

http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/Finansal_Piyasalar_Raporlari.aspx

www.ekodialog.com/Makaleler/banka-disi-finansal-sektor.htm

<http://www.invest.gov.tr/tr-TR/Pages/Home.aspx>

www.fider.org.tr/

ECZA DEPOLARINDA ÜCRET YÖNETİMİ

PHARMACEUTICAL STORES IN CHARGE MANAGEMENT

Dişad GÜZEL*

Fatma Gül YAZICILAR**

Öz

Ücret yönetimi bütün sektörlerde olduğu gibi ilaç sektöründe de önemlidir. İhtiyaçların ve işgücü yapısının değişimine bağlı olarak değişen ücret sistemleri, sahip olduğu işgücünü elinde tutmak veya var olan işgücünü daha iyi noktalara taşımak isteyen işletmeler için vazgeçilmez bir süreçtir. Bu amaçla ecza depolarında uygulanan bir ücret sisteminin ve bu sistemi uygulayan bir yöneticinin olup olmadığı araştırılmıştır. Bu doğrultuda, işletme yöneticilerinin uyguladıkları ücret sistemi hakkındaki görüşleri alınmıştır. Araştırmanın kapsamını Erzurum ilinde ki ecza depoları oluşturmuş ve veriler anket tekniği ile elde edilmiştir. Araştırmanın sonucunda ecza depolarında ücreti belirleyen bir uzmanın olmadığı ve böyle bir uzmana yöneticilerin ihtiyaç duymadıkları, performans dayalı ücretlendirme sistemi kullandıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ücret, Ecza Depoları, Ecza Depolarında Ücret

Abstract

Salary management is important in the pharmaceutical industry such as in all sectors. Labor wage systems varying by depending on changes of needs and the structure of labor is an indispensable process for workings that want to keep control of its workforce, or to move to a better point of existing workforce. For this purpose, existing of a fee system applied in pharmaceutical stores, and an administrator to implement this system were investigated. In this context, business executives were taken their opinions about implementing the wage system. That the scope of the study created drug stores in the province of Erzurum and the data were obtained by questionnaire technique. As a result it is determine that pharmaceutical stores have not a specialist to determine costs, they do not need a specialist manager and performance-based compensation system use

Keywords: Charge, Pharmaceutical Stores, Pharmaceutical Stores in Charge

*Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yrd. Doç. Dr. (dguzel@atauni.edu.tr)

** Atatürk Üniversitesi, Hamza Polat Meslek Yüksek Okulu, Araş. Gör. (f.yazicilar@atauni.edu.tr)

GİRİŞ

İşletmeler, kurum ya da kuruluşlar mal veya hizmet üretirler. Ancak ürettikleri mallar ya da hizmetler tüketicilere/müşterilere ulaştırıldığında ve karşılığında bir değer sağlandığında işletme üretim işlevine ya da faaliyetlerine devam edebilir. Malların pazara sunulmaya hazır duruma getirilmesinde sonra işletmeler, bunları talep eden alıcılara ulaştırmak zorundadırlar. İşletmelerde üretilen ürünlerin tüketicilere ulaştırılması faaliyeti dağıtım sözcüğü ile ifade edilmektedir (Mucuk, 2000: 266). Dağıtım tüm sektörler için önem arz etmekle beraber söz konusu ilaç olduğunda bunun önemi daha da artmaktadır. Bu hem ilacın karakteristiğinden, hem de insan ve sağlık kavramları söz konusu olduğundan önemlidir. Bu bakımdan ilaç dağıtım kanalları tarif edildiğinde bilinen geleneksel işletme, iktisat kavramlarının yanında hatta onların önünde, yapılan işin etik yönü önem taşır (Özcan, 2007: 12).

İşletmelerin minimum maliyetle maximum kar elde etme hedefi olduğu gibi, işgörenlerin de işe başlarken kişisel beklentileri vardır. Bu beklentilerin başında işgörenin yaşam standartlarını karşılayacak yeterli bir ücret beklentisi gelmektedir. İşgörenlerin bu ücret talebinin gerçekleşmemesi onların iş tatminini, performansını, iş motivasyonunu önemli oranda etkilemektedir. Bu durumda öncelikle işgörenin kendisi ve dolayısıyla işletme adına üstlendiği görev etkilenecektir (Bakan vd., 2004: 461). Bu sebeplerden dolayı da gerek işletme gerekse işgören için ücret önemli hale gelecektir.

Ücret, işlerini yapmaları karşılığında şirketin personele verdiği yararlarla ilgilidir. Şirketler ücretlendirme sistemlerini pek çok amacı gerçekleştirmek için kullanırlar (Raymond, 1999: 318). Bu amaçlar:

- İşletmeye nitelikli insan gücü çekmek,
- İşgörenin işletmede devamlılığını sağlamak,
- İşgöreni görevinde motive etmek,
- İşgöreni kendini gerçekleştirme için cesaretlendirmektir (Ergül, 2006: 95).

Bu amaçlar doğrultusunda ücreti belirlemek için ücret araştırması ve iş analizi yapılmalıdır. İş analizi belli bir iş hakkında işin türünü, iş için harcanan zamanı, kullanılan alet ve makineleri, işin yapılması sırasında üstlenilen sorumlulukları ve yetkileri, ilişkide bulunulan birimleri ve bu işi yapacak kişide aranan nitelikleri kapsayan güvenilir bilgilerin elde edilmesidir (Bacci, 1977: 7). Bu bilgiler doğrultusunda çeşitli kaynaklardan işgücü temin edilir. İş gücü kaynakları temel olarak 2 grupta sınıflandırılabilir; iç ve dış kaynaklar. Açık iş

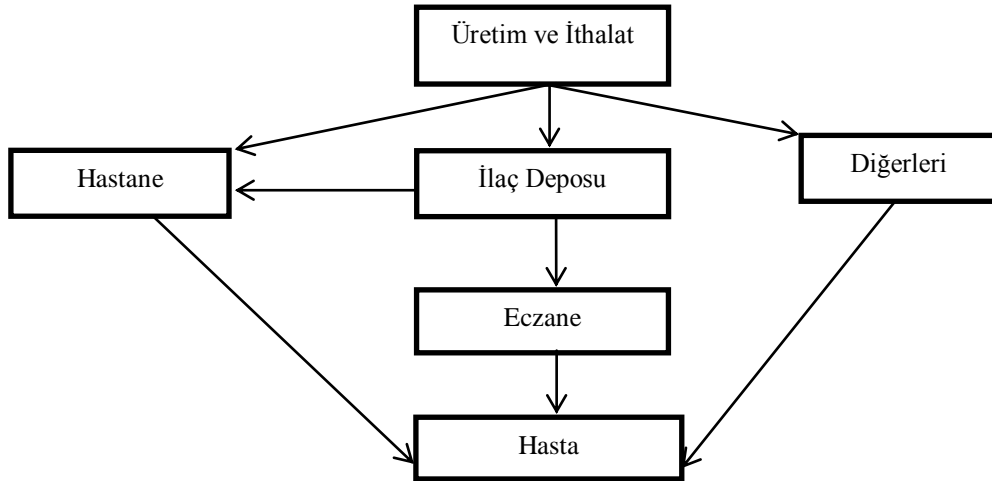
pozisyonlarını yine işletme içerisinde sağlamak; transfer ve terfi olasılıkları için hazırlıkları teşvik etme, organizasyonun genel moral seviyesini yükseltme ve yeni iş için adaylar hakkında işletmede ki iş geçmişlerinin analizi yoluyla daha fazla bilgi sahibi olma avantajlarına sahiptir. Dış temin kaynakları ise şöyledir: iş ve işçi bulma kuruluşları, danışmanlık şirketleri, mevcut işgörenlerin önerisi, öğretim kurumları, duyuru ve ilanlar, sendikalar. Temin sürecinin ilk aşamasında ihtiyaç duyulan işgücünün işletme içinden mi yoksa dış güç piyasasından mı temin edileceğine karar verilir (Erdem, 2007: 6). Bu karar doğrultusunda da uygun işgören seçimi yapılır.

1. Eczane Depoları ve Ücret Yönetimi

Dağıtım en basit ve klasik tanımıyla malların üreticiden tüketiciye ulaştırılmasıdır (Mucuk, 2000: 266). Dağıtım, üreticiden tüketiciye ürünlerin ulaştırılması olarak tanımlanmakla birlikte, esasında dağıtım, ürünlerin fiziksel olarak tüketicilerin ellerine ulaştırılmasını sağlayan bir sistemdir (Karalar, 2005: 258).

İlaç dağıtım kanalı ise; üretici ile tüketici ya da arz ve talep arasındaki ilişki sürecinde üretilen iş ve hizmetlerin tümüdür. Şekil 1’de ilaç sektöründeki ilaç dağıtım yolları görülebilir.

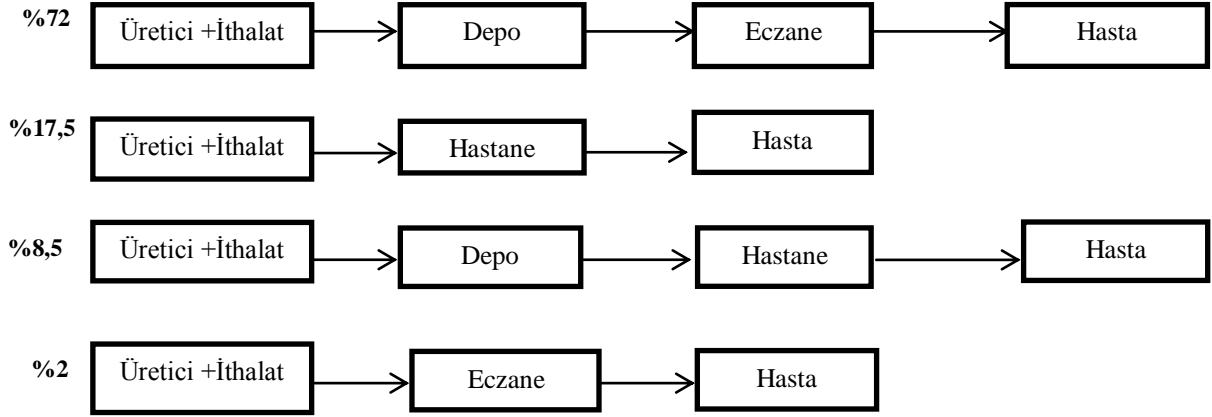
Şekil 1: İlaç Dağıtım Yolları

Kaynak: Karalar, R. (2005).

Görüldüğü gibi ilacı üreticiden hastaya ulaştıran temel yollar üzerinde ecza depoları, eczaneler ve hastaneler bulunur. Üretici ve tüketiciler bu temel kanallarla birbirlerine ulaşırlar. Bu kanalların önem ve ağırlıkları Şekil 2 de görülmektedir.

Şekil 2: İlaç Dağıtım Kanallarının Ağırlıkları

Kaynak: Yücel, Ö. (2007).

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, pazardaki ilacın %80 gibi büyük bölümü depolar aracılığıyla geri kalan %20 lik kısım ise hastaneler ve eczaneler aracılığıyla hastalara ulaşmaktadır (Yücel, 2007: 13-14).

Ücret kavramı, çeşitli kesimler tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. İktisatçılar tarafından “emeğin fiyatı”; sosyal politikacılar tarafından “çalışanın geçim aracı”; iş hukuku alanında da “çalışanın fiziksel ve bedensel” çalışmalarının karşılığı olarak tanımlanmıştır. İşletme yönetimi açısından ise, ücretin işveren ve çalışanlar açısından farklı şekilde ele alındığı görülür. İşveren açısından ücret, çalışana bedensel ve fikirsel olarak yaptığı iş ya da işler karşılığında ödenen bir giderdir. Çalışanlar açısından ücret, kendisinin ve ailesinin belirli bir yaşam düzeyindeki ihtiyaçlarını karşılayan bir araçtır. Ücret, insanın örgütte çalışması karşılığı aldığı en temel ödüldür. Ücretin iş gören için anlamı yalnızca aldığı para değildir. İş gören ücrete paradan başka anlamlar da yüklediğinden, ücret kendisi için çok önemli hale gelmektedir.

Ücretle ilişkili diğer iki önemli kavram da “ücret yönetimi” ve “ücret düzeyi” dir. Ücret yönetimi iş görenin çalışmalarının doğrudan maddi karşılığı olarak standartlar oluşturulması ve kontrol edilmesidir. Ücret düzeyi bir işletmede çalışanlara ödenen ücretlerin oluşturduğu genel sınırdır. Ücret düzeyinin yüksek ya da düşük olduğunun anlaşılması için bunun bir standartla karşılaştırılması gerekir (Bakan vd., 2004: 462-463). Bu standartta aynı kurumda aynı işi yapanlar ile aynı yerde farklı işi yapanları ve diğer kuruluşlarda benzer işi yapanları karşılaştırmaktır (Coşkun ve Dulkadiroğlu, 2009: 75) . Yapılan araştırmalarda, işletmelerin %90’ından fazlasının ücretlerini diğer işletmelerin ücretleri ile karşılaştırarak saptadıkları belirlenmiştir (Kaynak vd., 2000: 251). Bu karşılaştırmayı yapabilmek için piyasa

ücret araştırması yapmak gerekir. Piyasa ücret araştırması, belli bir coğrafik bölgede belli işler için ödenen ücretlerle ilgili olarak sistematik bilgi toplama sürecidir. Bu süreç ücret yapısının oluşumunda çok önemlidir. Çünkü ücretlendirmede, iş değerlendirme işletme içi eşitliği sağlarken ücret araştırmaları işletme dışı çevresel eşitliği sağlamaktadır. İşletmeler ancak böylelikle nitelikli işgörenleri işletmeye çekmekte, işletmede tutabilmekte ve güdüleyebilmektedir (Erdem, 2007: 47).

İşletme yönetimi kendi kendine ya da diğer işletmelerle ortak olarak ücret araştırmasını yapmaya karar verdiğinde öncelikle araştırmanın kapsamını belirlemelidir. Araştırma kapsamında karşılaştırma yapılacak işlerin ve hangi işletmelerle karşılaştırma yapılacağı belirlenmesi gerekir. Daha sonra ücret verisinin toplanmasında kullanılacak yöntem belirlenir ve veri toplanır. Son aşamada ise elde edilen veriler analiz edilir (Benligiray, 2007: 210). Veriler analiz edildikten sonra işletme için bir ücret programı oluşturulur.

İşletmenin ücret programının belirlenmesinde bazı faktörlerin de göz önüne alınması gerekir. Piyasada geçerli ücret düzeyi, işletmelerin ödeme gücü, hayat pahalılığı ve personel pazarlık gerekleri, işletmenin ve devletin ücretle ilgili uyguladığı politikalar, motive edilme düzeyleri, işletmenin gelecekte beklediği karlılık durumu, işletmenin boyutu vb. faktörler ücretlerin belirlenmesinde etkili olmaktadır (Tekin, 2003: 145). Bu faktörler çevresinde en uygun ücret yöntemi belirlenmeye çalışılır ve bunlardan en uygunu uygulamaya konur.

Ücret sisteminin yürütümünün başarısında, sistemin kimler tarafından planlanıp uygulanacağı, hangi işlerin sisteme dahil olacağı ve planın hangi esaslara oturacağı belirlenmesi de önemli rol oynamaktadır. Özellikle, ücret sisteminin kimler tarafından oluşturulacağı ve uygulanacağı noktasında yetkin, başka bir anlatımla hem sistemi hem de işletmenin niteliklerini bilen personel ve yönetici kadrosuna ihtiyaç vardır. Ücret yönetiminden sorumlu olanlar genellikle, insan kaynakları yöneticileri, bölüm yöneticileri ile tepe yöneticiler ve iş görenlerin kendileridir. Ücret konusunda son kararı veren ise işletmenin yöneticileri veya tepe yöneticileridir. Ücret yönetiminde yöneticilerin, ücretlendirme işlevlerine göre rolleri şöyledir (Sevimli, 2001):

Tablo 1: Yönetim Kademelerine Göre Yöneticilerin Ücretleme İşlevi Konusundaki Roller

İŞLEV	TEPE YÖNETİM	ORTA YÖNETİM	ALT YÖNETİM
⇒ İş Değerlemesi ⇒ Ücret Araştırmaları	Danışman Danışman	Uygulayıcı Uygulayıcı	Uygulayıcı Uygulayıcı
⇒ İş Güvenliği ⇒ Personel Hizmetleri	Koordinatör Danışman	Koordinatör Danışman	Koordinatör Danışman
⇒ Teşvik Programları ⇒ Bütçe Kararı	Koordinatör Danışman Karar Verici	Koordinatör Uygulayıcı Danışman	Koordinatör Uygulayıcı Danışman Danışman

Kaynak: Aldemir, Ataol ve Budak, (2001).

Genel anlamda ücret sistemleri: Kıdeme dayalı, Beceriye dayalı, Özendirici ve Performansa Dayalı olarak 4 e ayrılır.

Kıdeme dayalı ücret, personelin çalışmasının karşılığı olan ücret, belli bir zaman standardı ile hesaplanarak ödenir. Yapılan işin miktarı, kalitesi ve nitelikleri göz önüne alınmaksızın sadece, personelin işletmede geçirdiği süre dikkate alınarak ücretin belirlenmesi söz konusudur. Ücret sistemlerinin en eskisidir. Çalışanlara anlatılması ve uygulaması kolaydır ancak çok fazla da motive edici etkisi olduğu söylenemez. Buna rağmen sendikalar tarafından daha çok desteklenen bir sistemdir (Bakan vd., 2004: 463).

Beceriye dayalı ücret sistemi çalışanı değil, yapılan işi değerlendirerek ücret sıralamasını belirleyen iş değerlendirme tekniğinin tamamen tersi bir mantıkla, işi değil çalışanı değerlendiren, yönetim ve organizasyon yapılarında yaşanan değişimin doğal bir sonucudur. Bu ücret sisteminde, çalışanlar ise kattıkları bilgi ve becerinin çeşitliliği ve düzeyine dayalı olarak ücretlendirilmektedir.

Özendirici ücret sistemi iş görenin verimliliğini artırıcı bir yöntem olarak ücret ile üretilen miktar arasında doğrudan bağıntının kurulması ve belirli bir noktadan sonraki üretim artışının daha yüksek ücret artışı ile ödüllendirilmesi şeklinde tanımlanan bir yaklaşımdır. (Kuyzu, 2007: 51-56).

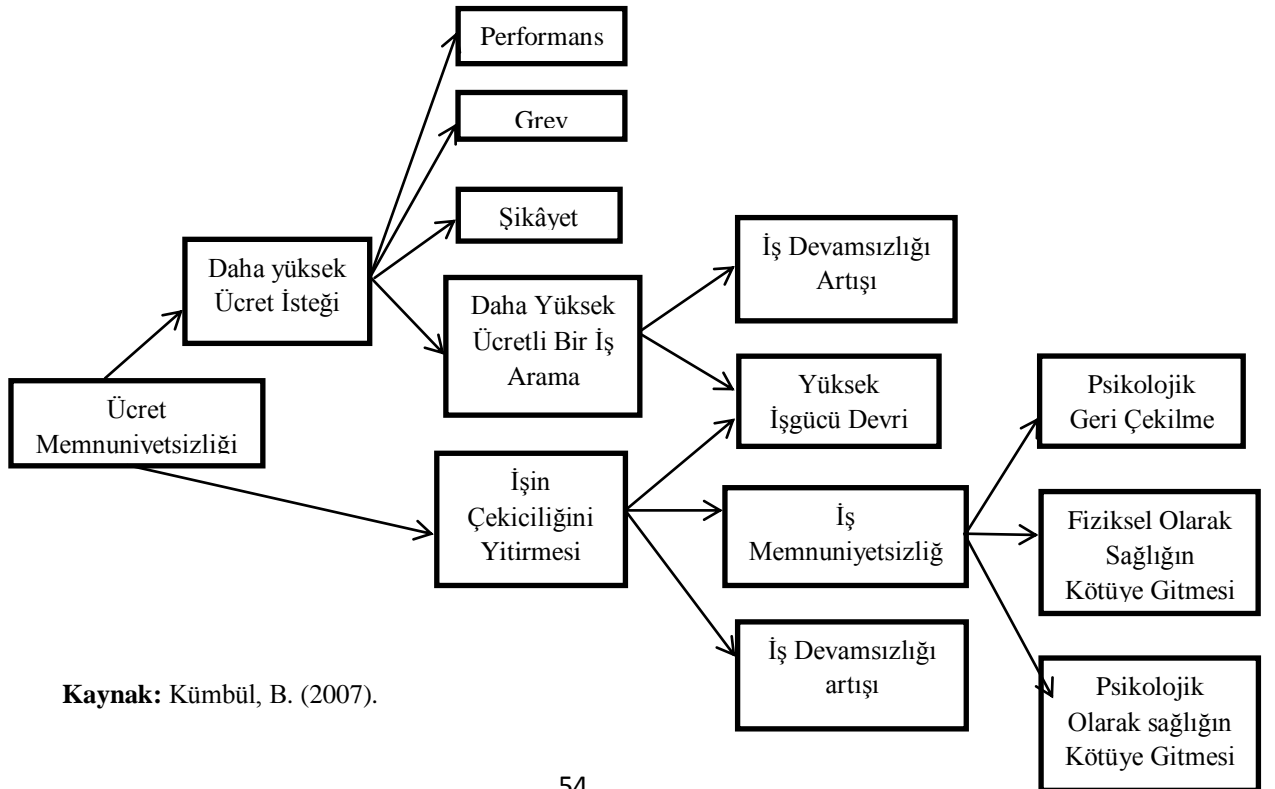
Performansa dayalı ücret sistemleri, farklı istemlere cevap vermek zorundadırlar. Bir taraftan çalışanların ölçülen gelir ve insancıl çalışma koşullarını güvence altına alma, diğer taraftan etken faktörlerle ilişkilendirilmiş bir işletme organizasyonu aracı görevini üstlenmek ve bunlara uygun fonksiyon yeteneklerine sahip olmak zorundadır (Meine ve Ohl, 1995: 20). Performansa dayalı ücret sistemi, bireysel personelin kendisi için belirlenen başarı kriterlerine ulaştığında ödeme yapılan bir sistemdir. Bu durumda iyi çalışan ile çalışmayan personel

arasındaki fark dikkate alınmış, daha yüksek performans gösteren iş görenler bireysel olarak ödüllendirilmiş, düşük performans gösterenler de dahil olmak üzere iş görenlerin tümü performanslarını yükseltmeleri yönünde teşvik edilmiş olur (Benligiray, 2003:40).

Ödül sistemi sayesinde, ne zaman kaybı ne de maddi bir kayıp olacaktır. Çünkü çalışan isteği doğrultusunda ödüllendirilecektir. Performansın tam olarak değerlendirilmesi sonucunda başarılı olan ve olmayan tam olarak ayırt edilecek ve hak eden, gerçekten çalışan, ödüllendirilme hakkına sahip olacaktır. İnsan psikolojisinde ödül iç kaynaklı ve dış kaynaklı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İç kaynaklı ödül, yapılan davranışın içinde saklı bulunan zevk ve doyum duygusuna göre verilen ödüldür. Dış kaynaklı ödül ise; davranışın kendi içinde bulunmayan fakat davranışın yapılması için dışarıdan verilen ödül türüdür (Güvel, 2004: 2-18).

Birçok örgüt hakkında çarpıcı bir gözlem, ödüllerin dağıtımındaki eşitsizliğin derecesidir. Birçok kuruluşta parasal ödemelerin aralığı inanılmaz boyutlardadır. Adil bir şekilde karşılaştırılabilir eğitim ve işe bağlı deneyimlerle kişiler tarafından alınan maaşlar arasında da oldukça büyük farklılıklar vardır. Birçok işletme çalışanlara verdikleri emek değerinde ödül verdiklerini düşünür fakat bu değer belirlenmeli faktörleri olmalıdır. Bunlar: Performans, çaba, kıdem, sahip olunan beceriler, iş zorluğu, eşitlik, güç, ihtiyaç, dağıtıcı adalettir (Ceylan, 2002: 21).

Şekil 3: Ücret Memnuniyetsizliğinin Sonuçları modeli

Kaynak: Kümbül, B. (2007).

Şekilden de anlaşılacağı üzere, çalışanların emekleri karşılığında aldıkları ücretten memnun olmama durumu sonrasında giderek ciddiyeti artan işten soğuma ve bunun sonucunda da hem psikolojik hem de fiziksel rahatsızlıklar görülebilmektedir. Bu anlamda, çalışan bireylerin örgütün amaçlarına ulaşmada işlerini birbirleri ile kıyaslayarak örgüt içinde kendi pozisyonlarını belirlemeleri, gösterdikleri performansa bağlı olarak alacakları ücretin de değişebileceğini düşünmeleri gerekmektedir. Önemli olan, örgüt içinde bulunan tüm çalışanların performans-ücret ilişkisini anlamasıdır (Kümbül, 2001).

2. ARAŞTIRMA

2.1. Araştırmanın Amacı

Hukuki açıdan ücret, hizmet sözleşmesi çerçevesinde iş görenin yapmış olduğu iş karşılığında işveren tarafından kendisine sağlanan menfaatlerin tümüdür. Tanımdan da anlaşıldığı üzere ücrette iki taraf vardır ve bu taraflar açısından ücretin önemi büyüktür. Bu önem iş görenin emeğinin karşılığını alması iken işverenin uygulayacağı ücret sistemi sayesinde rekabet avantajı sağlamasıdır. Yaptığımız bu çalışmanın amacı, ücret ve maaş yönetiminin ecza depolarında önemini ortaya koymak ve ne derece uygulandığını tespit ederek, yöneticilerin ücret yapısına yönelik düşüncelerini ortaya koymaktır.

2.2. Araştırmanın Kapsam ve Kısıtları

Araştırmanın evrenini Erzurum ilindeki ecza depoları oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı ise, uygulanan ücret yönetimini ve bu konu hakkındaki yöneticilerin görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Araştırmanın sadece ecza depoları üzerinde yapılmış olması ve diğer sektörleri kapsamaması önemli bir kısıtken Türkiye deki tüm işletmelere genellenememesi ise diğer bir kısıt olarak ifade edilebilir.

3.3. Araştırmanın Metodolojisi

2.3.1. Örnekleme Süreci

Araştırmanın ana kütesini Erzurum da faaliyet gösteren 8 ecza deposu oluşturmaktadır.

2.3.2. Veri Toplama Yöntemi ve Aracı

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi tercih edilmiştir. Anket formu ücret ve maaş politikaları esas kabul edilerek ve daha önce yapılan çalışmalardan alınmış 28 sorudan oluşturulmuştur. Bu doğrultuda Erzurum da bulunan toplam 12 ecza deposuyla irtibat kurulmuş ve anket yapılma isteği bildirilmiştir. Ecza depolarından 3 tanesi ücret yönetimi

konusunda bilgi veremeyeceklerini söyleyip anket yapmayı kabul etmemiştir. Bir ecza deposu ise şu an faaliyette olmadığından bilgi vermeyi kabul etmemiştir. Anket yapmayı kabul eden 8 işletme yöneticisi ile anketler yüz yüze bir şekilde 11-22 Haziran 2012 tarihleri arasında yapılmıştır.

2.3.3. Verilerin Analizi

2.3.3.1. İşletmelerin Sınıflandırılması

Yapılan araştırma doğrultusunda ecza depolarının hukuki yapıları, işletmelerin ortak sayıları ve faaliyet süreleri hakkındaki bilgilere ulaşılarak işletmeler sınıflandırılmıştır ve bu sınıflandırılma Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: İşletmelerin Sınıflandırılması

Anket Yapılan İşletmelerin Sınıflandırılması	N	%
Mikro İşletme	4	50,0
Küçük Ölçekli İşletme	3	37,5
Orta büyüklükteki İşletme	1	12,5
İşletmelerin Hukuki Yapıları	N	%
Limitet Şirket	7	87,5
Anonim Şirket	1	12,5
İşletme Ortak sayısı	N	%
2-12 ortak	7	87,5
13-23 ortak	1	12,5
İşletmelerin Faaliyet Süreleri	N	%
1-7 yıl	5	62,5
8-14 yıl	2	25,0
15-21 yıl	-	-
22 ve üstü	1	12,5

Erzurum’da faaliyet gösteren ecza depolarının %50 sini mikro işletmeler, %37,5 ini küçük işletmeler, %12,5 ini de orta ölçekli işletmeler oluşturmaktadır. Tablo 3.1 den de görüldüğü üzere Erzurum’daki ecza depolarının çoğunluğunu mikro işletmeler oluşturmaktadır.

Ecza depolarının hukuki yapılarına bakıldığı zaman %87,5 inin Limitet %12,5 inin Anonim şirket olduğu görülür. Bu da bize araştırmaya katılan ecza depolarının hukuki yapılarının çoğunluğunun çok fazla ortak gerektirmeyen limitet şirketler olduğunu göstermektedir.

Ecza depolarının ortak sayılarına bakıldığı zaman %87,5 ini 2-12 ortağın, %12,5 ini 13-23 ortağın oluşturduğu görülür. Bu da bize araştırmaya katılan ecza depolarının genelde 2-12 ortağa sahip olduğu ve hukuki yapılarının da büyük çoğunlukla limitet şirket olduğu düşünüldüğünde her iki sonucunda birbiriyle örtüştüğü görülmektedir.

Ecza depolarının faaliyet sürelerine bakıldığı zaman %62,5 inin 1-7 yıl, %25inin 8-14 yıl, %12,5 inin 22 yıl ve daha fazla süredir faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Bu da

Erzurum da faaliyet gösteren ecza depolarının birçoğunun bu sektörde yeni olduklarını göstermektedir.

2.3.3.2 İşletme Yöneticilerinin Eğitim Durumları ve Çalışanları Sağladıkları Kaynaklar

Yapılan araştırma sonucunda ecza deposu yöneticilerinin eğitim durumları ve bu yöneticilerin çalışanlarını hangi kaynaklardan temin ettikleri bilgilerine ulaşılmıştır ve bu bilgiler Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: Yönetici Eğitim Durumu ve Çalışanların Sağlandığı Kaynaklar

İşletme Yöneticilerinin Eğitim Durumları	N	%
Lise	4	50,0
Üniversite	3	37,5
Yüksek Lisans-Doktora	1	12,5
İşverenlerin Çalışanları Sağladığı Kaynak	N	%
İş ve İşçi Bulma Kurumları Vasıtasıyla	3	37,5
Tanıdık Vasıtası	2	25,0
Kişisel Müracaat İle	3	37,5

Ecza deposu yöneticilerinin eğitim durumlarına bakıldığı zaman %50 sinin lise, % 37,5 inin üniversite , %12,5 inin ise yüksek lisans-doktora programı mezunu oldukları görülmektedir. Bu da ecza deposu yöneticilerinin çoğunluğunun lise mezunlarından oluştuğunu göstermektedir.

Ecza depolarında çalıştırılacak olan personelin %37,5 inin İş ve İşçi Bulma Kurumundan , %37,5 inin kişisel başvuru ve müracaat ile , %25 inin ise tanıdık vasıtasıyla temin edildiği görülmektedir. Bu da ecza depolarında işe alınan personelin çoğunlukla İş ve işçi bulma kurumları ile kişisel başvurularda temin edildiğini göstermektedir.

2.3.3.3 İşletme de Ücret Sistem ve Uzman Eleman Varlığı

Yapılan araştırma sonucunda ecza depolarında herhangi bir ücret sisteminin olup olmadığı ve bu ücret sistemini belirleyen bir uzman elemanın olup olmadığı bilgileri edinilmiş ve bu bilgiler Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Ücret sistemi ve Uzman Elemanın Varlığı

İşletmede Ücret ve Maaş Sisteminin Varlığı	N	%
Var	6	75,0
Yok	2	25,0
Ücret Yönetimi Konusunda Uzman Eleman Varlığı	N	%
Var	3	37,5
Yok	5	62,5

Ecza depolarında uygulanan ücret ve maaş sisteminin varlığına bakıldığı zaman %75 inde bu sistemin var olduğu %25 inde böyle bir sistemin olmadığı görülür. Bu da ecza depolarının çoğunluğunun belli bir ücret ve maaş sistemi kullandığını göstermektedir.

Ecza depolarında ücret konusunda uzman bir elemanın olup olmadığı durumuna bakıldığı zaman ise %37,5 inde uzman eleman olduğu %62,5 inde uzman eleman olmadığı görülmektedir. Bu da ecza depolarının çoğunluğunda bir ücret sistemi olduğunu ancak bunun bir uzman eleman tarafından belirlenmediğini göstermektedir.

2.3.3.4. İşletmede Uygulanan Ücret Politikaları

Yapılan araştırma sonucunda ecza depolarının ücret yöneticisinin taşıdığı unvan, işletmede uygulanan ücret politikaları, ücret belirleme yöntemleri ve uygulanan bu politikaların yararları ile ilgili bilgiler elde edilmiş ve bu bilgiler Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Ücret Politikaları

Ücret Yöneticisinin Taşıdığı Unvan	N	%
Genel Müdür-Personel Müdürü-Muhasebe Müdürü	2	25,0
Personel Müdürü	2	25,0
Genel Müdür-İşveren	4	50,0
İşletme de Uygulanan Ücret Politikaları	N	%
Piyasa Koşullarında Ücret Ödeme Politikası	6	75,0
Enflasyona Dayalı Ücret Ödeme Politikası	2	25,0
Çalışan Ücret Düzeyini Belirleme Yöntemi	N	%
Başarı Değerlemesine Göre Ücret	3	37,5
Piyasa Araştırmalarına Göre Ücret	5	62,5
Uygulanan Ücret Sisteminin Yararları	N	%
Personele Belirli Bir Ücretin Garanti Edilmesi	3	37,5
Çalışanların Verimini Arttırması	4	50,0
Personelin Ücretten Memnun Olması	1	12,5

Ecza depolarındaki ücret yöneticisinin taşıdığı unvana bakıldığı zaman işletmelerin %50 sinde genel müdür-işveren, % 25 inde personel müdürü , %25 inde genel müdür-personel müdürü-muhasebe müdürü olduğu görülmektedir. Bu da bize işletmelerin çoğunluğunda ücret yöneticisinin taşıdığı unvanın genel müdür-işveren şeklinde olduğunu göstermektedir.

Ecza depolarında uygulanan ücret politikalarına bakıldığı zaman %75 inin piyasa koşullarında ücret ödeme politikasını %25 inin enflasyona dayalı ücret ödeme politikasını tercih ettikleri görülmektedir. Bu da ecza depolarının çoğunluğunun piyasa koşullarına göre ücret ödeme politikası tercih ettiklerini göstermektedir.

Ecza deposu yöneticilerinin personelin ücret düzeyini belirleme yöntemlerine bakıldığı zaman % 37,5 inin başarı değerlemesi yönetimini %62,5 inin piyasa araştırması yöntemini

kullandıkları görülür. Bu da yöneticilerin çoğunluğunun ücret düzeyini belirlerken piyasa araştırması yöntemini kullandıklarını göstermektedir. Kullanılan ücret sisteminin yararlarına bakıldığı zaman ise %50 sinin çalışanların verimini arttığı %37,5 inin belli bir ücreti garanti ettiği %12,5 inin personelin ücretten memnun olduğu bilgisini vermektedir. Bu da bize yöneticilerin kullandıkları ücret sisteminin genel olarak çalışanların verimini arttırdığını göstermektedir.

2.3.3.5. Çalışan Personelin Ücretlerinin Arttırılma Sıklığı ve Ödüllendirilme Şekilleri

Yapılan araştırma sonucunda çalışan personelin ücretlerinin arttırılma sıklığı ve başarı gösterdikleri durumda ne şekilde ödüllendirilecekleri bilgileri elde edilmiş ve bu bilgiler Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6: Ücret Arttırılma Sıklığı ve Ödüllendirilme Şekilleri

İşverenin Ücret Arttırma Sıklığı	N	%
Yılda 1 Kez	6	75,0
Yılda 2 kez	2	25,0
İşverenlerin Çalışanları Ödüllendirilme Şekli	N	%
Prim	6	75,0
Eğitim Yardımı	1	12,5
Çocuk Yardımı	1	12,5

Ecza deposu yöneticilerinin ücret artırma sıklıklarına bakıldığı zaman %75 inin yılda 1 kez , %25 inin yılda 2 kez olduğu görülür. Bu da yöneticilerin çok fazla ücret artırma sıklığına başvurmadıklarını göstermektedir. Ecza deposu yöneticilerinin personelin iş başarısına bağlı personeli ödüllendirme şekline bakıldığı zaman %75 inin prim , %12,5 inin çocuk yardımı , %12,5 inin eğitim yardımı şeklinde ödüllendirildikleri görülmektedir. Bu da yöneticilerin çoğunun prim şeklinde bir ödüllendirmeyi tercih ettiklerini göstermektedir.

2.3.3.6. Ücret Farklılıkları ve Nedenleri

Yapılan araştırma sonucunda aynı işi yapan personel arasında ücret farklılığının olup olmadığı ve bir farklılık varsa bunun nedeninin ne olduğu tespit edilmeye çalışılmış ve elde edilen bilgiler Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7: Ücret Farklılıkları

Aynı İşi Yapan Çalışanlar Arasındaki Ücret Farklılığı	N	%
Yok	5	62,5
Kısmen Var	2	25,0
Var	1	12,5
Ücret Farklılığının Nedenleri	N	%
Performans	5	62,5
Kıdem	2	25,0
Eğitim Durumu	1	12,5

Ecza deposu yöneticilerin verdikleri cevaplara bakıldığı zaman %62,5'inin aynı işe yapan personel arasında ücret farklılığı gözetmediği %25'inin kısmen böyle bir ayırım gözetmediği %12,5'inin ise böyle bir ayırım gözetmediği görülür. Bu da bize yöneticilerin çoğunluğunun aynı işi yapan çalışanlar arasında ücret konusunda bir farklılık gözetmediğini göstermektedir. Yöneticilerin %25'i kısmen %12,5'i tamamen bir ayırım gördüğünü ve gözetilen bu ayırımın sebebinin de %62,5'inin performanstan %25'inin kıdemden %12,5'inin ise eğitim durumundan kaynaklandığı görülür. Bu da bize ücret konusunda gözetilen ayırımın sebebinin çoğunlukla performanstan kaynaklandığını göstermektedir.

2.3.3.7. Çalışanların Eğitim Durumları Ücret Memnuniyetsizlikleri ve İşten Ayrılma Durumları

Yapılan araştırma sonucunda çalışanların eğitim durumları, ücretten duydukları memnuniyetsizlik ve bu memnuniyetsizliği dile getirme durumları ve işten ayrılma nedenleri bilgileri elde edilmiştir ve bu bilgiler Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8: Çalışanların Eğitim Durumları ve Memnuniyetsizlikleri

Çalışanların Eğitim Durumları	N	%
Lise	7	87,5
Ön lisans	1	12,5
Çalışanların Ücret Memnuniyetsizliğini İfade Etme Durumları	N	%
Nadiren	7	87,5
Yılda 1 Kere	1	12,5
Çalışanların İşten Ayrılma Nedenleri	N	%
Daha İyi Görev Ve Ücret Teklifi	4	50,0
Kendini Geliştirme İsteği	4	50,0

Ecza deposu çalışanlarının eğitim durumlarına bakıldığı zaman %87,5'inin lise %12,5'inin ön lisans mezunlarından oluştuğu görülür. Bu da bize çalışanların çoğunluğunun lise mezunlarından oluştuğunu göstermektedir. Ücret memnuniyetsizliği durumunun ifade sıklığına bakıldığı zaman %87,5'inin nadiren %12,5'inin yılda 1 kere olduğu görülür. Bu da bize çalışanların çoğunluğunun ücret memnuniyetsizliğini nadiren ifade ettiklerini

göstermektedir. Ecza depo çalışanlarının işten ayrılma sebeplerine bakıldığı zaman ise %50 sinin daha iyi ücret ve koşullardan %50 sinin kendini başka bir işte geliştirme isteğinden kaynaklandığı görülmektedir.

2.3.3.8. Ücret- Verimlilik, Ücret-Performans ve Ücret Eşitsizliği ve Yetersizliği İlişkisi

Yapılan araştırma sonucunda ecza deposu yöneticilerinin ücret-verimlilik ve ücret-performans arasında bir ilişki olup olmadığı ve ücret yetersizliğinin mi ücret eşitsizliğinin mi çalışanlar için önemli olduğu bilgileri elde edilmiştir ve bu bilgiler Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9: Verimlilik ve Ücret Arasındaki İlişkinin Varlığı

Verimlilik ve Ücret Arasındaki İlişkinin Varlığı	N	%
Var	8	100,0
Yok	-	
Performans Ücret Arasındaki İlişkinin Varlığı	N	%
Var	8	100,0
Yok	-	
Ücret Eşitsizliği-Ücret Yetersizliğinin Önem Durumu	N	%
Ücret eşitsizliği daha önemlidir	1	12,5
Ücret yetersizliği daha önemlidir	7	87,5

Ecza deposu yöneticilerinin ücret ve performans arasındaki ilişkinin var olup olmadığı sorusuna verdikleri cevaba bakıldığı zaman %100 ünün bu ilişkinin var olduğu cevabını verdiği görülür. Ücret verimlilik arasındaki ilişkiye yönelik verilen cevaplara bakıldığında ise burada da yine %100 ünün bu ilişkinin var olduğuna dair cevap verdikleri görülmektedir.

Ecza deposu yöneticilerinin ücret yetersizliğinin %87,5 oranında ücret eşitsizliğinin %12,5 oranında önemli olduğu cevabını verdikleri görülmektedir. Bunlarda yöneticilerin tamamının ücret-verimlilik-performans arasındaki ilişkinin varlığını kabul ettiklerini ve ücret yetersizliğinin daha önemli olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Ücret çalışanın yaptığı işin karşılığını alması anlamına gelir. Günümüzde ücret yönetimi ise sadece ecza depolarında değil tüm alanlarda önemli bir hale gelmiştir. Bundan dolayı ücret yönetimi konusunda uzman bir elemana ihtiyaç duyulur. Belirlenen bu ücretle beraber çalışanların niteliklerinin artacağı ve buna bağlı işletmeninde veriminin artacağı düşünülmektedir. Buna yönelik yaptığımız bu çalışmada anket yöntemiyle veriler toplanmış ve şu sonuçlar elde edilmiştir. Erzurum ilinde bulunan ecza depolarının mikro işletmelerden oluştuğu yani çalışan sayısının 0-10 kişi arasında değiştiğini, işletmelerin hukuki yapılarına

bakıldığı zaman çoğunluğun limitet şirket olduğu ortak sayısının 2-12 arasında değiştiği, faaliyet sürelerinin 1-7 yılı kapsadığı yani çok uzun süredir faaliyet göstermedikleri, çalışanların ve yöneticilerin eğitim durumunun lise olduğu görülmektedir. Yöneticilerin çalıştırmak üzere işe aldıkları personeli kişisel başvurularla sağladıkları, personele verdikleri ücret ve maaş için bir sistem oluşturdukları bu sistemi oluştururken piyasa araştırması yöntemini kullandıkları ve piyasa koşullarında ücret ödeme politikasını tercih ettikleri, bu sistemi uzman bir eleman olmadan genel müdür ve işverenin ortak belirlediği ve belirlenen bu sistemin(piyasa koşullarında ücret ödeme sistemi) yönetici tarafından çalışanların verimini arttırdığı görülmektedir. Verimin artmasını sağlayan bu sistemle beraber verimin artmasında rol oynayan çalışanların aynı işi yapıp aynı pozisyonda olmalarına rağmen gösterdikleri performanstan dolayı prim şeklinde ödüllendirildikleri, yöneticilerin ücret ile performans ve ücret ile verimlilik arasında bir ilişki olduğunu kabul ettikleri ve ücret yetersizliğinin ücret eşitsizliğinden daha önemli olduğunu düşündükleri görülür. Ödüllendirmenin yanı sıra yöneticilerin ücret arttırma sıklıklarının enflasyona bağlı olarak yılda bir kere olduğu çalışanların bu konuda (ücret memnuniyetsizliği) çok fazla şikayet etmedikleri, şikayet eden kısmın daha iyi ücret ve koşullardan dolayı işten ayrıldığı şikayet etmeyen kısmın ise başka bir alanda çalışmak istemesinden dolayı işten ayrıldığı görülmektedir.

Sonuç olarak; Erzurum'daki ecza depolarının mikro işletmelerden oluştuğu, ortak sayısının ve eleman sayısının da buna bağlı olarak değiştiği, gelişen bir kurumsallaşmanın olmadığı, eleman seçiminin belli bir sisteme oturtulmadığı, aranan elemanların eğitim durumu açısından çok nitelikli olmadığı, yöneticilerin bir ücret sistemi belirledikleri ve bir uzmana ihtiyaç duymadan ücret yönetimini kendilerinin yaptıkları ücret dışında bir ödüllendirme sistemi kullandıkları ve bunu da performansla orantılı olarak yaptıkları görülmektedir.

Kaynakça

Aldemir, C., Ataoğlu, A., Budak, G. (2001). *“İnsan Kaynakları Yönetimi”*, İzmir, Barış Yayınları: 329.

Baccı, G. J. (1977). *“Ücret Yönetimi”*, (Çev. İsmail Çakalgöz), Ankara: 7.

Bakan, İ., Büyükbeşe, T., Taşlıyan, M., Yılmaz, S. (2004). *“Aile İşletmelerinde Çalışanların Ücret Konusunda Düşünceleri ve Beklentileri: Bir Alan Çalışması”*, Aile İşletmeleri Kongresi, Kongre Kitabı, İstanbul Kültür Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Aile İşletmeleri ve Girişimcilik Araştırma Merkezi İstanbul.

Benligiray, S. (2003). *“Ücret Yönetimi”*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları: 40-210.

Ceylan, Ö. (2002). *“Ödül Yönetiminin Çalışanlarda İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık*

Yaratmadaki Rolü ve Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: 21.

- Coşkun, S.**, Dulkadiroğlu, H. (2009). “*Ücret, Performansa Göre Ücret ve Çalışanların Algısı: ABD’ de Federal Düzey Örneği*”, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş: 51-56.
- Erdem, E.** (2007). “*İnsan Kaynaklarında Ücret Yönetimi Sisteminin Oluşturulması ve Bir Uygulama*”, Yüksek Lisans Tezi, T.C Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: 6-47.
- Ergül, H. F.** (2006). “*Kurumlarda Ücret, Ücret Sistemleri ve Ücret- Başarı İlişkisi*” Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C.5, s.18: 95
- Güvel, M.** (2004). “*İşletmelerde Ödüllendirme Sistemleri: İlaç Pazarlama ve Dağıtım İşletmelerinin Ödüllendirme Sürecinde Karşılaştıkları Sorunların Tespiti ve Çözüm Önerileri Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma*”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana: 2-18.
- Karalar, R.** (2005). “*Genel İşletme*”, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları: 258.
- Kaynak, T.**, Adal, Z., Ataay, İ., Uyargil, C., Sadullah, Ö., Ahmet, C. A., Özçelik, O., Dündar, G., Uluhan, R. (2000). “*İnsan Kaynakları yönetimi*”, İ.Ü. İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Araştırma ve Yardım Vakfı Yayını, İstanbul, Yayın No:7
- Kuyzu, Ş. D.** (2007). “*Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Ücret ve Ödüllendirme Yöntemleri konusunda İşgören Algulamaları: Kahramanmaraş Tekstil İşletmelerinde Bir Alan Çalışması*”, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş: 51-56.
- Kümbül, B.** (2001). “*Ücrette Adaleti Sağlayan Performansa Dayalı Ücret Sistemleri*”, <http://www.isguc.org/?p=makale&id=103&cilt=3&sayi=1&yil=2001>
- Meme, H.**, Ohl, K. (1995). “*Yeni Teknoloji Kullanan Üretim Tesislerinde Performansa Göre Ücretlendirme*”, (Çev. Naim Cesur), Verimlilik Dergisi, MPM Yayını, Ankara: 3: 20.
- Mucuk, İ.** (2000). “*Pazarlama İlkeleri*”, İstanbul, Türkmen Kitabevi: 266.
- Özcan, Y.** (2007). “*Ecza Kooperatiflerinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri*”, Yüksek Lisans Tezi, T.C.Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 13-14.
- Raymond, A. N.** (1999). “*İnsan Kaynaklarının Eğitimi ve Gelişimi*”, (Çev: C.Çetin), İstanbul, Beta Yayınları: 420.
- Sevimli, A.** (2001). “*İş Değerlendirmesinin Ücret Sistemi İçindeki Rolü Ve Eşit Davranma İlkesi Açısından Önemi*” <http://www.isguc.org/?p=makale&id=79&cilt=3&sayi=2&yil=2001>
- Tekin, M.** (2003). “*Üretim Yönetimi*”, Konya, Günay Ofset, 4.Baskı: 145.

AVRUPA ÜLKELERİNDE ve TÜRKİYE’DE YÜKSEKÖĞRETİME GİRİŞ SİSTEMLERİ¹

ENTRY SYSTEMS OF HİGHER EDUCATION İN EUROPEAN COUNTRYS AND
TURKEY

Filiz GÖLPEK²
Kenan UĞURLUGELEN³

Öz

Dünyanın birçok ülkesinde yükseköğretim talebi sürekli olarak artmaktadır. Bu artışın nedenleri arasında yaşam düzeyinin yükselmesi, ilk- orta öğretimde giderek daha fazla öğrencinin yükseköğretim aşamasına ulaşması, bilimsel ve teknik ilerleme sonucunda düşük kademe eğitiminin günümüzde aşırı derecede karmaşıklaşan hayatın gereklerini karşılamada yeterli olmaması ve özellikle diğer eğitim seviyelerine göre yükseköğretimin bireylere daha fazla kazanç sağlaması gösterilmektedir. Yükseköğretim kurum sayısı ve kontenjanı ile ifade edilen yükseköğretim arzının arttırılamaması, oldukça rekabetçi bir giriş sisteminin geliştirilmesine neden olmuştur. Bu giriş sistemleri, adaylar arasından elemeyi sağlayan alternatif çözüm yolu olarak her ülkede farklı uygulanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, teknik bir çerçevede Türkiye’de ve bazı ülkelerde yükseköğretime giriş sistemlerinin karşılaştırılmasını sağlamaktır. Çalışmanın sonucunda, tek bir giriş sisteminin olmadığı, ülkelere göre değişen biçimlerde yükseköğretim kurumlarına kayıt yapıldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yükseköğretim, yükseköğretim talebi, yükseköğretim arzı, yükseköğretim giriş sistemleri.

Abstract

Demand of higher education has been increasing in many countries. Reasons for this demand are increases in living standarts, attainment of more students from primary and secondary schools and insufficiency of lower level schools for complexity of life and income. Number of higher education institutions, limited quota of universities and demand for education cause a competition in entry system. These systems are implemented in various countries eliminating candidates as an alternative solution.

This study aims to compare entry systems of higher education in Turkey and some of countries. As a result, it is seen that there is not a standart entry system and it varies according to student registration of universities.

Keywords: Higher education, demand of higher education, suplement of higher education, entry system of higher education.

¹ Bu çalışma, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonomi Bilim Dalı’nda Yrd. Doç. Dr. Filiz GÖLPEK danışmanlığında 2013 yılında tamamlanan“Yükseköğretime Giriş Sistemleri ve Maliyetleri: Gaziantep ve Diyarbakır İlleri Örnekleri” isimli yüksek lisans tezinin özeti niteliğinde gerekli güncellemeler yapılmak suretiyle hazırlanmıştır.

²Hasan Kalyoncu Üniv, İİBF, Yrd. Doç. Dr., e-posta: filiz.golpek@hku.edu.tr

³Hasan Kalyoncu Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü

1. Giriş

Birçok ülkedeki üniversite sistemleri, ortaöğretimden sonraki aşamayı kapsayan 4-6 yıllık yükseköğretim programlarıyla 2-3 yıl mesleki eğitimi veren kısa süreli programlardan oluşmaktadır. Yükseköğretim, ortaöğretime tamamlayan öğrencilerin kayıt yaptırabilecekleri eğitim düzeyidir. Ülkelere göre değişmekle birlikte, ortaöğretim diploma notuna ve/veya üniversite giriş sınavında elde edilen başarıya göre yükseköğretim kurumlarına kayıt yapılmaktadır.

Bu kurumlarda okumak isteyenlerin arasından en istekli ve en nitelikli olanların belirlenmesi amacıyla çeşitli eleme sınavları yapılmaktadır. Yükseköğrenim görmek isteyenlerin ortaöğretim birikimlerinin sınırlı olduğu bu eleme sistemi, yoğun talebe karşı yükseköğretim kurumlarının sınırlı kapasiteye sahip oldukları ülkelerde belli sayıda en iyi öğrenciyi seçmek, kimi ülkelerde de yükseköğretim kurumlarında kapasite sınırlılığı olmamasına karşın, daha nitelikli öğrenci kitlesini seçmek için uygulanmaktadır. Birçok ülke anayasasında bireyin istek ve yetenekleri doğrultusunda en üst düzeyde eğitim görmesi bireyin bir yurttaşlık hakkı, bunun sağlanması da devletin bir görevi olarak sayılsa da yükseköğretim ortaöğretime bitiren herkese açık bir eğitim basamağı olarak görülmemekte, bundan dolayı da yükseköğretime geçişte sayı, nitelik veya başarı yönünden bir kontrol sistemi uygulanmaktadır.

Dünya'nın farklı ülkelerinde üniversiteye girişteki seçme ve eleme işlemlerinin beş farklı şekilde gerçekleştirildiği ifade edilebilmektedir. Bunlar, şöyle sıralanabilir: (1) lise bitirme sınavları, (2) üniversiteye giriş sınavları, (3) standart yetenek sınavları, (4) çoklu sınavlar ve (5) sınavsız sistem.

Lise bitirme sınavları, liselerden mezun olmadan önce bir veya birkaç kez yapılan sınavlardır. Geniş bir müfredatı kapsayan başarı sınavları genellikle bölge veya ülke düzeyinde merkezi olarak yapılmaktadır. Bu sınavlardan elde edilen puanlar tek başına veya başka bazı koşullarla birlikte üniversiteye girişte göz önüne alınmaktadır. Fransa, Avusturya, İrlanda ve Mısır'da üniversiteye kabul bu şekilde gerçekleşmektedir.

Üniversiteye giriş sınavları, genellikle merkezi olarak yapılır ve ayrıca sınav sonuçlarına göre üniversite programlarına yerleştirme işlemleri de merkezi olarak gerçekleştirilir. Bu tür sınavlar, adayların lise eğitimleri boyunca öğrendiklerine dayalı olarak yapılan bilgi ölçmeye yönelik sınavlardır. Bu sistem, örneğin, Çin, İran ve Gürcistan'da uygulanmaktadır.

Standart yetenek sınavları, adayın başarı düzeyini ölçmekten çok genel bilişsel yeteneklerini ölçmeye yönelik olarak tasarlanmıştır. Sınavların sonuçları, üniversiteye giriş sürecinde, öğrencilerin önceki bilgi ve akademik başarıları ile birlikte değerlendirilirken dikkate alınır. Bu sistemin yaygın olarak kullanıldığı ülkelerden ABD’de standart yetenek sınavlarına ilave olarak adaylardan çeşitli belgeler de istenmektedir. İsveç’te ise üniversiteye kabulde standart yetenek sınav puanları ve lisedeki akademik performans birlikte değerlendirilmektedir.

Çoklu sınavlar, lise bitirme sınavı, üniversiteye giriş sınavı gibi ulusal bir sınav ile buna ilave olarak genellikle devlet, eğitim kurumu veya bağımsız bir kuruluş tarafından yapılan performans sınavları gibi başka ilave sınavlar üniversiteye girişte esas alınmaktadır. Bu sistemi uygulayan ülkeler, aralarında bazı farklılıklar olmakla birlikte Japonya, Rusya, Fransa, İsrail, Brezilya ve Finlandiya’dır.

Sınavsız sistemde ise üniversiteye girişte bir sınav koşulu aranmamakta ve lise başarısı doğrudan üniversiteye girişte büyük ölçüde belirleyici olmaktadır. Bu sistem Norveç ve Kanada’da uygulanmaktadır. Ayrıca ABD’de bazı özel üniversiteler tarafından da sınavsız öğrenci kabulü yapılmaktadır.

Yükseköğretime giriş sistemlerinin ortaya çıkmasında devletlerin yönetim biçimi, üniversite kontenjanları, üniversitelerin özerklikleri, ülkenin öncelikleri ve kültür gibi çok sayıda etmen etkili olmaktadır. Bundan dolayı, tek bir giriş sisteminin olduğunu söylemek mümkün değildir.

Bu çalışmanın amacı, teknik bir çerçevede Türkiye’de ve bazı ülkelerde yükseköğretime giriş sistemlerinin karşılaştırılmasını sağlamaktır. Çalışma, giriş ve sonuç bölümü dâhil dört bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde, Türkiye’de yükseköğretime giriş sistemi tarihsel gelişimi içinde ele alındı. Üçüncü bölümde, özellikle farklı eleme sistemlerinin uygulandığı ülkeler seçilerek yükseköğretime giriş sistemleri analiz edildi. Sonuç bölümünde ise, tek bir giriş sisteminin olmadığı, ülkelere göre değişen biçimlerde yükseköğretim kurumlarına kayıt yapıldığı görülmüştür.

2. Türkiye’de Yükseköğretime Giriş Sistemi

1960’lı yıllara gelinceye kadar lise mezunları az olduğundan pek çok fakülte, kendisine başvuran bu mezunları sınavsız kabul etmiştir. Kontenjanlarını aşan bir taleple karşılaşan fakülteler seçme işini, genellikle şu yollardan birini izleyerek yapmıştır (ÖSYM, 2013):

- Başvuru sırasını dikkate alma ve ihtiyaç kadar adayı kabul ettikten sonra kayıtları durdurma,
- Fakültede verilen eğitimin niteliğini dikkate alarak liselerin fen ya da edebiyat kolu mezunlarını kabul etme,
- Başvuranları lise bitirme derecesine göre sıralayarak bu sıraya göre öğrenci kabul etme.

Lise mezunlarının artması ve lise dengi okul mezunlarına da yükseköğretime başvurma hakkı verilmesiyle, öğrenci seçme yöntemleri ihtiyaca cevap veremez duruma gelmiş, fakülteler kendi amaçlarına uygun giriş sınavları düzenlemeye başlamışlardır. Böylece öğrenciler, üniversite sınavlarına katılabilmek için şehirden şehire koşuşturmak zorunda kalmışlar, aynı gün veya saatlere rastlayan sınavlarda, sınavın birine katılıp diğerine katılamama durumlarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum, adaylar ve velileri arasında önemli yakınmalara yol açmıştır. Başlangıçta, bazı üniversiteler kendileri için giriş sınavları düzenlemeye başlamışlar, daha sonra bazı üniversiteler bu amaçla birlikte hareket etme yoluna gitmişlerdir. Aday sayılarındaki artış, sınavlarda çok sorulu ve objektif tip testlerin hazırlanmasını, başvurma, puanlama, seçme ve yerleştirme, sonuçları bildirme gibi işlemlerde bilgi işlem yöntem ve araçlarından yararlanılmasını gerekli kılmıştır.

1974 yılında, Üniversitelerarası Kurul, üniversiteye giriş sınavlarının tek merkezden yapılmasını uygun bulmuş ve 1750 sayılı Üniversiteler Kanununun 52. maddesine dayanarak 19 Kasım 1974 tarihinde Üniversitelerarası Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezini (ÖSYM) kurmuştur. Üniversitelere öğrenci seçme ve yerleştirme işlemleri, 1981 yılına kadar bu merkez tarafından yürütülmüştür. Sınav, 1974 ve 1975 yıllarında aynı gün sabah ve öğleden sonra birer olmak üzere iki oturumda, 1976-1980 yıllarında aynı günde ve bir oturumda uygulanmıştır (ÖSYM, 2013).

Üniversiteye girişte uygulanan sınav, 1981 yılından itibaren ise iki basamaklı hale getirilmiştir. İki basamaklı sınav sisteminde ilk basamağı oluşturan Öğrenci Seçme Sınavı (ÖSS) nisan, ikinci basamağı oluşturan Öğrenci Yerleştirme Sınavı (ÖYS) ise haziran ayı içinde uygulanmıştır. 1974'den itibaren adaylardan yükseköğretim programlarına ilişkin tercihleri de toplanmış ve adaylar, puanlarına ve tercihlerine göre yükseköğretim programlarına merkezi olarak yerleştirilmiştir. 1982'den itibaren de ortaöğretim kurumlarından adayların diploma notları toplanmaya başlanmış ve bu notlar Ortaöğretim Başarı Puanı (OBP) adı altında belli ağırlıklarla sınav puanlarına katılmıştır. 1987'den

itibaren, yükseköğretim programları ile ilgili tercihlerini belli alanlarda toplayan adaylara, sınavda belli testleri cevaplama, diğerlerini cevaplamama olanağı tanınmıştır. 1999'da iki basamaklı sınavın ikinci basamağı kaldırılmış, sınav ÖSS adı altında tek basamaklı bir sınav haline getirilmiştir. Aynı yıl ayrıca ortaöğretimdeki alanlardan mezun olanların aynı alandaki yükseköğretim programlarına yerleştirilmelerinde OBP'nin daha yüksek bir katsayı ile çarpılması uygulamasına da geçilmiştir. 1999'daki değişiklikte önceki yıllarda uygulanan ÖSS'de herhangi bir değişiklik yapılmamış, sınavda sorulara temel teşkil eden bilgilerde temel eğitim müfredatının üstüne çıkılmamıştır. 2006-ÖSS'de yapılan değişiklikle sınavın bir basamakta uygulanmasına devam edilmiş, ancak soruların bir kısmı önceki yıllarda olduğu gibi ÖSS tipinde sorulmuş, bir kısmı ise tüm lise müfredatı göz önünde tutularak hazırlanmıştır (ÖSYM, 2013).

3. Bazı Ülkelerde Yükseköğretime Giriş Sistemleri

3.1. Almanya

Almanya, idari anlamda 16 eyaletten oluşan federal bir cumhuriyet olduğu için eğitim hizmetlerinde yetki ve sorumluluk federal eyaletlere aittir. Federal hükümetin eğitim konusunda rolü ise oldukça sınırlıdır. Yükseköğretim sisteminde, akademik ve mesleki olmak üzere, beş tür yükseköğretim kurumu vardır. Bunlar: (1) akademik yükseköğretim; bilimsel eğitim-öğretim ve araştırma görevleri ile doktora, doçentlik gibi akademik unvanları verme yetkileri olan geleneksel üniversiteler, (2) uygulamalı bilimler; üniversiteleri olan politeknikler (fachhochschulen), (3) öğretmen yetiştirme kolejleri, (4) ilahiyat kolejleri ve (5) sanat ve müzik kolejleri (Sağlam, 2004: 8; Küçükcan ve Gür, 2009: 99-100; Yavuz, 2012: 45).

Kuruluşu ortaçağ dönemine dayanan üniversiteler geleneksel üniversiteler olarak tanımlanmaktadır. Teknik üniversiteler, sanayileşme sürecinde ortaya çıkan nitelikli insan gücü ihtiyacının karşılanması amacıyla kurulmuş ihtisas üniversiteleridir (Yavuz, 2012: 45). Üniversiteler ve politeknikler arasındaki en temel fark, bu kurumlara giriş koşullarıdır. Üniversitelere girişte ortaöğretim sonunda öğrencilere yapılan Abitur sınavındaki başarı sertifikası temel şart iken, politekniklerde ortaöğretimde hedeflediği programa uygun mesleki yükseköğretim olgunluk diploması almış olma koşulu aranmaktadır. Gymnasium adı verilen ortaöğretim seviyesindeki akademik okullar ile çok amaçlı okulların son sınıfında uygulanan Abitur sınavı, müfredat temelli bir sınav olup, Gymnasium'un son iki yılındaki okul başarısı Abitur sertifikasındaki puanın %64'ünü ve yazılı sınavlar da %36'sını oluşturmaktadır. Abitur

sınavı, öğrencinin uzmanlaştığı alanda iki yazılı sınav, isteğe bağlı bir alanda bir yazılı sınav ile seçmeli bir alanda da bir sözlü sınav olmak üzere toplam dört bölümden oluşmakta ve eyaletlerdeki eğitim bakanlıkları tarafından yapılmaktadır (Sağlam, 2004: 8, Tanrikulu, 2009:67).

Yükseköğretim öğrencilerinin 1/4'nin gittiği politekniklerde, mühendislik, mimarlık, iktisat, sosyal meslekler, yönetim, tekstil, gıda, sanat ve tasarım gibi alanlarda mesleğe yönelik programlar yürütülmektedir. Standart eğitim süresi ise dört yıldır. Bu süreye, bir veya iki dönemlik staj süresi ile üç-altı aylık diploma tezi hazırlama süresi dâhildir. Politeknik mezunları, belirli koşullarda ve ek sınavlardan başarılı oldukları takdirde doktora çalışması yapabilmektedirler (Yılmaz, 2012: 98, Sağlam, 2004: 9).

Yükseköğretime girişte bir sınırlama ve merkezi sınav uygulaması olmamakta, adaylar, doğrudan üniversiteye kayıt yaptırabilmektedir. Ancak, talebin arzı geçtiği durumlarda kontenjan sınırlaması uygulanmaktadır. Herhangi bir program için üniversitelerin çoğunluğuna kontenjan sınırlama izninin verildiği durumlarda yerleştirme, Üniversite Başvuru Merkezi (ZVS) tarafından yapılmaktadır. Bu merkezde değişik yöntemler uygulanmaktadır. Bunlar (Yılmaz, 2012:132).

- Talebin ulusal düzeyde karşılandığı durumlarda öğrencilerin %80'i ilk tercih ettikleri üniversitelere, geri kalanları ise başka üniversitelere yerleştirilmektedir.
- Talebin çok fazla olduğu programlarda genel bir seçme işlemi uygulanmaktadır. Mevcut kontenjanın %60'ı, adayların ortaöğretimdeki not ortalamalarına bakılarak, geri kalan kısmı da daha önceki yıllarda başvurup yerleştirilemeyen adaylara ayrılmaktadır. Bekleme listesindeki adayların seçiminde, adayın üniversiteye girmek için beklediği süre boyunca ne yaptığı değerlendirilir ve ciddi bir işte çalışanlara öncelik verilmektedir.
- Tıp, diş hekimliği ve veterinerlik programları için özel bir seçme işlemi uygulanmaktadır. Adayların, psikolojik yetenek sınavını geçmeleri zorunludur. Bazı durumlarda kurumlar, program ile ilgili konularda yazılı veya çoktan seçmeli giriş sınavları yapabilmektedirler.

Kontenjanlar belirlenirken göz önüne alınan ölçütler şunlardır:

- Kontenjanların %45'i, Abitur sınavlarındaki notların %55'i ile giriş sınavlarında alınan notların %45'inin toplanması ile elde edilen yerleştirme puanına göre belirlenir.

- Kontenjanların %10'u, Abitur sonuçlarına bakılmaksızın, giriş sınavlarındaki başarıya göre belirlenir.
- Kontenjanların %20'si, daha önceki yıllarda başvuran ve bekleme listesinde bulunan adaylara ayrılır.
- Kontenjanların %15'i için mülakatla aday seçilir. Mülakata, yukarıdaki ölçütlere göre başarısız olan adaylar başvurabilir. Mülakata çağrılacak adaylar kura ile belirlenir. Mülakata çağrılanların yaklaşık 1/3'ü yükseköğretime kabul edilir.
- Kontenjanların %10'u ise yabancı uyruklulara, başka programlardan mezunlara v.b. ayrılır. Adayların üniversitelere yerleştirilmelerinde, başvuru formunda belirttikleri tercihleri göz önünde bulundurulur. Ancak, talebin fazla olduğu durumlar için aşağıdaki öncelik sırası uygulanır:
 - a) Özürlü öğrenciler,
 - b) Evli öğrenciler, çocuklu öğrenciler,
 - c) Üniversiteyi özel bir nedenle tercih eden öğrenciler,
 - d) Ebeveynleri ile birlikte oturan öğrenciler,
 - e) Diğer öğrenciler.

2012/13 akademik yılında; 108 üniversite, 215 kolej, 52 sanat okulu, 29 idari bilimler, 17 teoloji (din bilimleri) ve 6 eğitim fakültesi olmak üzere toplam 427 yükseköğretim kurumu faaliyette bulunmaktadır.

3.2. Danimarka

Danimarka'da 2006 yılından itibaren sadece lisans eğitimi sağlayan yükseköğretim kurumları yerine araştırma ve mesleki istihdama yönelik akademi statüsünde yükseköğretim kurumlarının yaygınlaştırılması için çalışmalar yapılmıştır. 2007'den itibaren yükseköğretim kurumları kendi aralarında hizmet ve görev paylaşımına gitmişlerdir. 8 Üniversite, 32 Sanat ve Tasarım Fakültesi, 12 Kolej ve 32 Meslek Akademisi, 19 Polis Akademisi olmak üzere toplam 103 yükseköğretim kurumu bulunmaktadır. Bu kurumlarda, lisans eğitimi (3 yıl), yüksek lisans (2 yıl) ve doktora (3 yıl) programları ve araştırma hizmetleri için uzun süreli programlar uygulanmaktadır. Sanat ve tasarım üniversitelerinde görsel sanatlara yönelik programların yanı sıra mimari ve tasarım hizmetlerine yönelik programlar; üniversite kolejlerinde eğitim fakültesi, çevre bilimleri, mühendislik ve hemşirelik gibi mesleki

faaliyetlere yönelik 3-4 yıl süren programlar uygulanmaktadır. Meslek akademilerinde muhasebe, işletmecilik ve bilgisayar gibi doğrudan meslek kazandırmaya yönelik 1,5-2 yıl gibi kısa süren programlar uygulanmaktadır (Study in Denmark, 2013).

Yükseköğretime girişte öğrenciler dokuzuncu sınıfta yedi dersten Eğitim Bakanlığı tarafından yazılı olarak düzenlenen bir merkezi bitirme sınavına girerler. Bu dersler Danca (Danimarka dili), İngilizce, fizik, kimya, matematik ile sosyal bilimler ve fen bilimleri alanlarından her öğrenci için kura ile belirlenen birer dersten oluşur. Merkezi olarak yapılan sınava ek olarak; Danca, İngilizce, fizik ve kimya öğretmenleri tarafından sözlü sınavlar şeklinde yapılmaktadır. Ayrıca bazı derslerden belirli sınıf düzeylerinde merkezi sınavlar yapılarak öğrencilerin gelişimi ve öğretim programlarının uygulamaları izlenir ve değerlendirilir. Örneğin Danca dili dersinden iki, dört ve altıncı sınıflarda, matematik dersinden üç ve altıncı sınıflarda merkezi sınavlar yapılmaktadır (TED, 2010: 69).

Yükseköğretim kurumlarının uyguladıkları programlara göre değişmekle birlikte, başvuru koşullarında genel ve özel şartlar olmak üzere birtakım belirleyici kurallar uygulanmaktadır. Kısa Süreli Programlara başvuru koşulu olarak ortaöğretim seviyesinde yapılan yeterlilik sınavından başarılı olma şartı bulunmaktadır. Orta süreli programlara başvurabilmek için bu programlara yönelik yapılan sınavlarda başarı sağlamış olma genel şartı aranmaktadır. Uzun süreli programlara başvuruda bulunabilmek için kısa ve orta süreli programlardaki genel şartları yerine getirmenin yanı sıra ilgili üniversite tarafından hazırlanan sınavda da başarılı olunması gerekmektedir. Örneğin, sinema ve gazetecilik gibi lisans eğitimi veren üniversitelerde bu programlara yönelik farklı sınav ve test teknikleri uygulanmaktadır (EA&CEA, 2013).

3.3. İngiltere

İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda devletlerinden oluşan Birleşik Krallıkta merkezi hükümet eğitim hizmetlerini yerel yönetimlere bırakmıştır. Üniversitelerin tamamı ise özel sektör tarafından idare edilmektedir. İngiltere'nin, metin olarak düzenlenmiş bir anayasası olmadığı kabul edilir. Bunun yerine, Parlamento'nun çıkardığı yasalar, ülkenin gelenekleri ve mahkeme kararlarına dayalı kurallar dizisi mevcuttur. Dolayısıyla, yükseköğretim konusunda anayasal bir düzenleme de bulunmamaktadır (Küçükcan ve Gür, 2009: 106).

Üniversiteler arasında eski ve yeni üniversite şeklinde bir ayırım yapılmaktadır. Eski üniversiteler ile 1992 öncesinde kurulan üniversiteler kastedilmektedir. Bu üniversiteler de kendi aralarında üç grup halinde incelenmektedir. Birinci grup, ülkenin ilk üniversiteleri olan

Oxford ve Cambridge üniversiteleridir. 1992’de yapılan yasal bir düzenleme ile politeknik olarak adlandırılan okullara, üniversite statüsü verilerek yeni üniversiteler olarak kabul edilmiş ve böylece İngiliz yükseköğretim sistemindeki ikili yapı ortadan kalkmıştır. 1992 yılından itibaren yükseköğretim hizmeti sadece üniversite kurumu üzerinden yapılandırılmaya başlamıştır (Yavuz, 2012: 54-55).

Bu kurumlara yerleştirme, merkezi olarak Üniversite ve Kolej Başvuru Merkezi (UCAS) tarafından yapılmaktadır. Kurumlar, öğrenci kabulünde izleyecekleri politikayı kendileri belirler. Kontenjan sayıları, Yükseköğretim Kurulu (HEFCE) tarafından üniversitelere dağıtılan mali desteğe göre belirlenir. Adaylar, başvuru formunda altı tercih belirtirler. Tercihlerde öncelik sırası yoktur. Başvuru formu UCAS’a gönderildikten sonra altı kopya olarak çoğaltılıp ilgili üniversitelere gönderilir. Yükseköğretim kurumları, başvuruları kendi kabul koşullarına göre değerlendirir. Bazıları adaylarla mülakat yapmakta, tüm öğretmen yetiştirme programlarına kabul için mülakat zorunlu olmaktadır. Üniversitelerin adayları kabul edip etmedikleri yönündeki kararları, UCAS aracılığıyla adaylara bildirilir. Sınavlar yaz aylarında yapıldığı için, adaylara yapılan teklifler koşulludur ve üniversiteye başlamadan bu koşulların yerine getirilmesi gerekir. Programlara kabul için en az GCE A düzeyinde iki dersten başarılı olmak gerekir. İş ve Teknoloji Konseyi Yüksek Ulusal Diploma (BTEC HND) programlarına başlayabilmek için GCE A düzeyi veya eşdeğeri bir derste başarılı olmak yeterlidir. Adaylar, kendilerine yapılan olumlu tekliflerin en fazla iki tanesini kabul edebilir. Bunlardan birincisi ciddi kabul olarak, diğeri ise ilk teklifin gerçekleşmemesi durumunda sigorta olarak algılanır. Adayların cevapları, yine UCAS aracılığıyla kurumlara bildirilir. Yaz aylarında sınav sonuçları belli olur ve sonuçlar kurumlara genellikle UCAS, bazı durumlarda da aday tarafından bildirilir. Adayın kaydı, koşulların sağlanması durumunda kesinleşmiş olur. Giriş koşullarını sağlayamayan adaylar, ancak yer kalması halinde kabul edilebilir. Aday, birinci tercihinin gerçekleşmesi durumunda, ikinci tercihten vazgeçer. Her iki tercihinde de yerleştirilemeyen ancak kabul için minimum koşulları taşıyan adaylar, kontenjanlarda boş kalan yerler için daha ilerideki bir tarihte tekrar başvuru yapabilirler (TED, 2010; Yılmaz, 2012 :135).

3.4. Fransa

Fransa’da 1984 yılında değiştirilen yükseköğretim yasası ile üniversite yönetimi, özerklik ve katılım ilkeleri etrafında şekillendirilerek, her üniversite, yönetim, eğitim ve finans yönlerinden özerk kılınmıştır (Küçükcan ve Gür, 2009: 103). Ülkedeki yükseköğretim kurumları, değişik bakanlıklara bağlıdır. Belli bir alanda ihtisaslaşmış yükseköğretim kurumu

olan yüksekokulların bazıları, faaliyet gösterdikleri alanın ilgili bakanlığına bağlı olarak kurulmuşlardır. Dolayısıyla bünyesinde yüksekokul bulunan savunma, kültür, tarım ve sanayi bakanlıkları da sistemin aktörleri arasında yer almaktadır. Yükseköğretim ve Araştırma Bakanlığı'na danışmanlık yapan istişare kurullar ile üniversiteler ve yüksekokulların kendi aralarında meydana getirdikleri çeşitli üst yapılar da yükseköğretim sisteminin diğer kurumları olmaktadır (Yavuz, 2012:50).

Yükseköğretim seviyesinde eğitim veren kurumları dört ana başlıkta sıralamak mümkündür. Bunlar (Fransa Yükseköğretim ve Araştırma Bakanlığı):

- Üniversiteler, kendi bünyelerinde enstitü, öğretmen okulları ve kısa süreli eğitim veren teknik okulları olmak üzere üç ayrı yapıya sahiptir.
- Kolejlere hazırlık, kolejlere kayıt olabilmek için öğrencilerin başarılı olmaları gereken sınıflardır. Hazırlık sınıflarında kayıtlı öğrenci sayısının fazla olması ve bu okullara alınacak öğrenci sayısının belirli kriterlere sahip olmasından dolayı öğrenciler arasında rekabetin aşırı olduğu görülmektedir.
- Kolejler, hazırlık sınıflarında başarılı olan öğrencilerin eğitimlerine devam ettikleri beş yıllık akademik dönemi kapsamaktadır. Bunlar, mühendislik, veterinerlik ve mesleki eğitim veren kurumlarıdır.
- Araştırma Merkezleri ve Enstitüler, uluslararası bilimsel çalışmalarda bulunmak üzere başta üniversiteler olmak üzere tüm yükseköğretim kurumları arasında koordinasyonu ve dinamik çalışmayı sağlamak için kurulmuştur. Yükseköğretim kurumlarının yaptıkları her türlü akademik araştırmalarda kurumlar arası bilgi paylaşımı, eğitim olanaklarının tesisi ve güç birliği temel amaçları arasındadır. 26 araştırma merkezi bünyesinde yaklaşık 60 üniversite, ayrıca birçok teknik okul, enstitü ve hastane bulunmaktadır.

Yükseköğretime girebilmenin temel koşulu liselerden alınan “olgunluk diploması (baccalauréat)”dır. Üniversitelere, liseden genel eğitim olgunluk diploması almış olan öğrenciler, olgunluk dalına uygun programlara sınavsız alınırlar. Grandes Écoles (Büyük Okullar) gibi seçkin okullara kayıt yaptırabilmek için ise yapılan sınavlarda başarılı olmak gerekmektedir. Fen bilimleri, sosyal ve ekonomik bilimler ile edebiyat olmak üzere üç alanda yapılan sınavlar klasik formatta (açık uçlu) yapılmaktadır. Genel ve teknoloji liseleri, öğrencilerini genel ve teknoloji alanında olgunluk sınavı (baccalauréat) için hazırlarken, meslek liseleri de öğrencilerini meslek alanında olgunluk için hazırlamaktadırlar. Ancak

meslek lisesi olgunluk sertifikasına sahip bir öğrenci, iki yıl daha eğitim alarak genel alanda olgunluk sertifikası alabilmektedir (Sağlam, 2004:10, Küçükcan ve Gür, 2009:104).

2012 yılı itibarıyla Fransa’da yükseköğretim seviyesinde eğitim-öğretim hizmeti sunan 74 üniversite, 106 teknoloji enstitüsü, 12 büyük okul ve 449 kolej hazırlık kurumu bulunmaktadır (Fransa Yükseköğretim ve Araştırma Bakanlığı).

3.5. Hollanda

Hollanda’da yükseköğretim kurumları Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyette bulunmaktadır. Mesleki eğitim ve araştırma üniversiteleri olmak üzere ikili bir yükseköğretim sistemi bulunmaktadır. Mesleki yükseköğretim, 1968’deki Ortaöğretim Kanunu ile kurulmuştur. Yükseköğretimde bulunan öğrencilerin 1/3’ü araştırma üniversitelerinde, diğer kısmı ise meslek yüksekokullarına kayıtlıdır ve programlar arası geçiş mümkündür (Doğramacı, 2007:40).

Yükseköğretime gitmek isteyen öğrenciler için herhangi bir sınav uygulanmamaktadır. Ancak, yükseköğretime başvuran öğrencilerden genel veya mesleki ortaöğretim diplomasına sahip olma koşulu aranmaktadır. Herhangi bir yükseköğretim kurumunda öğrenci olabilmek için başvurular, Aralık ayı ortasıyla 30 Nisan tarihleri arasında yapılır. Adaylar iki tercih yapabilirler. Mayıs ayı başına kadar arz ile talep arasındaki fark kapatılamazsa, kimlerin yükseköğretim kurumlarına yerleştirileceğine kura ile karar verilir. Adaylar, ortaöğretime bitirme notlarına göre altı kategoriye ayrılır. Yedinci kategori, yabancı öğrenciler içindir. Kura işlemi 25 Eylül’de sona erer. Yerleştirilemeyen öğrencilerin bir sonraki yıl tekrar başvurma hakkı bulunmaktadır (Kesik, 2005:81, Yılmaz, 2012:134).

Üniversitelerde uygulanan akademik yükseköğretim programları için altı yıllık genel ortaöğretim programını bitirmiş olma koşulu vardır. Bu programlara öğrenciler, merkezi sistemle yerleştirilirler. Ayrıca girilmek istenen programın özelliğine göre özel seçme koşulları da uygulanmaktadır. 400’e yakın mesleki yükseköğretime ise beş veya altı yıllık genel ortaöğretim diploması veya mesleki ortaöğretim diploması almış öğrenciler kabul edilmektedir (Sağlam, 2004:13).

Hollanda yükseköğretim sisteminde, 14’ü üniversite, 51’i kolej olmak üzere toplam 65 yükseköğretim kurumu bulunmaktadır.

3.6. Avusturya

Avusturya'nın en eski ve en büyük üniversitesi 1365 yılında kurulan Viyana Üniversitesi'dir. Bu üniversitede verilen eğitimler dini düşüncenin etkisinde ve din adamlarının önderliğinde gelişmiştir. 1960 yılına gelinceye kadar genellikle orta veya yüksek gelir seviyesine sahip ailelerin çocukları yükseköğretim kurumlarından eğitim almaktaydı. Ayrıca, yükseköğretim seviyesinde eğitim alan öğrencilerin cinsiyetleri açısından değerlendirilmelerinde erkek öğrencilerin sayıca fazla olduğu görülmekteydi. 1960'lı yıllarda yükseköğretime kayıtlı öğrenci sayısı yaklaşık 19.000 iken, 1962 yılında çıkarılan reform niteliğindeki yasaların sonucunda 1990'lı yılların başında yükseköğretimde kayıtlı öğrenci sayısının 200.000'i geçmiş olduğu görülmüştür. 2008'e kadar yükseköğretimdeki öğrencilerden her dönem için Avusturya vatandaşlarından 366 €, Avusturya vatandaşı olmayanlardan ise yaklaşık 700 € öğrenim ücreti talep edilmekteydi. 2008'de ise AB ülkeleri ile yapılan protokol kapsamında başta Avusturya vatandaşları olmak üzere AB vatandaşı olan yükseköğretimdeki öğrencilerden ücret alınmasına son verilmiştir (Wikipedia, 2013).

Yükseköğretim seviyesinde eğitim veren kurumların başında devlet okulları gelmektedir. 2001 yılından itibaren yükseköğretimdeki devlet tekeli kaldırılmış ve özel teşebbüslerin de üniversite açabilmelerine imkân tanınmıştır. Böylece 2012 akademik yılı itibarıyla 22'si kamu, 13'ü özel olmak üzere toplam 35 üniversite, 17 eğitim fakültesi ve 21 uygulamalı bilimler akademisi tarafından yükseköğretim hizmeti verilmektedir (OEAD, 2013).

Uygulamalı Bilimler Akademisi'nde mesleki becerilerin kazandırılması ve geliştirilmesi amacıyla sadece uzmanlık gerektiren belli branşlarda eğitim-öğretim vermektedir. Bu eğitimlerin başında, bilim teknolojileri, mühendislik, ekonomi, askeri ve güvenlik ile sanat eğitimleri gelmektedir. 3 yıl süren bir lisans eğitimi mevcut olmakla birlikte bu kurumlarda eğitim gören öğrencilerin çoğunluğu master seviyesinde eğitimlerini tamamlamaktadırlar. Öğretmenlik Kolejlere ise sadece öğretmen yetiştirmek için açılmış üniversite statüsündeki eğitim kurumlarıdır. Zorunlu eğitimin devlet tarafından finanse edilmesi ve önceki dönemlere nazaran zorunlu eğitime tabi tutulacak yaş sınırının arttırılmasından dolayı, artan talebi karşılamak için devlet tarafından organize ve finanse edilen kurumlardır. Akademide öğrenci olabilmek için, ilgili yükseköğretim kurumunun açacağı özel giriş sınavlarında başarı sağlamak gerekmektedir (OEAD, 2013).

4. Sonuç ve Değerlendirme

Yükseköğretim talebi, eğitimin, bireye ve topluma sağladığı faydalardan dolayı birçok ülkede sürekli ve yoğun bir şekilde artmaktadır. Bireylerin yükseköğretim talebi, işsizlik ve istihdam oranları, ailenin sosyo-ekonomik durumu, doğrudan ve dolaylı eğitim maliyetleri, bu maliyetleri karşılayacak ek finansman kaynaklarının temini, yaşam boyu daha yüksek kazanç, az gelişmiş ülkelerdeki eğitim algısı, teknolojideki hızlı gelişmeler, nüfus artışı ve toplumsal itibar gibi faktörler etkili olmaktadır. Özellikle, gelişmiş ülkelerde akademik niteliklerin ve eğitim boyunca kazanılan becerilerin başarı için gerekli olduğunun farkına varan yükseköğretim çağ nüfusu dışındaki 25 yaş üstü nüfusun yükseköğretime olan ilgisi yükseköğretim talebini arttırmıştır.

Yükseköğretim arzı ise, yükseköğretim kurumu sayısı ve kontenjanları ile ifade edilmektedir. Hükümetler, hem toplumsal talebin ortaya çıkardığı siyasal baskı hem de yükseköğretimin toplumsal, kültürel ve ekonomik faydalar sağlaması nedeniyle yükseköğretim talebini karşılamaya çalışmaktadırlar.

Dünya Bankası, UNESCO ve OECD raporlarına göre, Dünya’da yükseköğretim gören öğrenci sayısı 1985 yılında yaklaşık 20 milyon, 1990’da 26 milyon, 1995’de 38 milyon, 2001’de de 85 milyondur. 2020’de ise 200 milyon düzeyine ulaşacağı öngörülmektedir.

Birçok ülke anayasasında bireyin istek ve yetenekleri doğrultusunda en üst düzeyde eğitim görmesi bireyin bir yurttaşlık hakkı, bunun sağlanması da devletin bir görevi olarak sayılsa da yükseköğretim arzının talebi karşılayamaması, üniversitede okumak isteyenlerin arasından en istekli ve en nitelikli olanların belirlenmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu zorunluluk, çeşitli eleme sistemlerini yaratmıştır. Yükseköğretim görmek isteyenlerin ortaöğretim birikimlerinin sınırdığı bu eleme sistemleri, ya yoğun talebe karşı yükseköğretim kurumlarının sınırlı kapasiteye sahip oldukları ülkelerde belli sayıda en iyi öğrenciyi seçmek, ya da kimi ülkelerde yükseköğretim kurumlarında kapasite sınırlılığı olmamasına karşın, daha nitelikli öğrenci kitlesini seçmek için uygulanmaktadır.

Bu sistemlerin ortaya çıkmasında devletlerin yönetim biçimi, üniversite kontenjanları, üniversitelerin özerklikleri, ülkenin öncelikleri ve kültür gibi çok sayıda etmen etkili olmaktadır. Bundan dolayı, tek bir giriş sisteminin olduğunu söylemek mümkün değildir.

Bazı ülkeler sadece ortaöğretim diploma notuna ve/veya bazı niteliklere bakarak öğrenci kabul etmekte, bazı ülkeler merkezi bir sistemle giriş sınavı uygulamakta, bazı ülkelerde de belirli fakülteler için giriş sınavı uygulamaktadır. Mesela, Hollanda, İtalya ve Almanya’da bazı

fakülteler için giriş sınavı uygulanmaktadır. Giriş sınav şartı olmayan fakültelerde ise adayın ortaöğretim diploma notu önemlidir. Türkiye ve İngiltere, merkezi sistemle giriş sınavı uygulamaktadır.

Kaynakça

- Doğramacı, İ.** (2007). *Türkiye’de ve Dünya’da Yükseköğretim Yönetimi*. Ankara: Meteksan AŞ.
- EACEA.** (2013). Eğitim-Öğretim. <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Denmark:Overview> (Erişim Tarihi: 20.05.2013)
- Kesik, A.** (2005). *Yükseköğretimde Yeni Bir Finansman Modeli Önerisi: Bütünsel Model*. Maliye Bakanlığı, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayın No:2003/362, Ankara
- Küçükcan, T. ve Gür, B.S.** (2009). *Türkiye’de Yükseköğretim Karşılaştırmalı Bir Analiz*. Ankara: Seta Yayınları.
- Sağlam, M.** (2004). *Avrupa Birliği Ülkelerinde Yükseköğretime Giriş Sistemi*. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı. İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Study in Denmark.** (2013). *Danimarka’da Yükseköğretim ve Eğitim Seçenekleri*. <http://studyindenmark.dk/study-in-denmark/study-options> (Erişim Tarihi: 28.10.2013)
- ÖSYM.** (2013). *Tarihsel Gelişme*. <http://www.osym.gov.tr/belge/1-2706/osym---tarihsel-gelisme.html> (Erişim Tarihi: 12.12.2013)
- Tanrıkulu, D.** (2009). *Yükseköğretime Erişimin Değerlendirilmesi ve Türkiye İçin Politika Önerileri*. Uzmanlık Tezi, Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Türk Eğitim Derneği (TED).** (2010). *Ortaöğretime ve Yükseköğretime Geçiş Sistemi*. Ankara: Duman Ofset.
- Yavuz, M.** (2012). *Yükseköğretim Yönetiminde Dönüşüm ve Türkiye İçin Alternatif Yönetim Modeli Önerisi*. Uzmanlık Tezi, Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Yılmaz, M (Ed).** (2012). *Neden Üniversite Reformu? Yarım Kalmış Bir Reform Taslağı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ministère De L'enseignement Supérieur Et De La Recherche. Yükseköğretim. <http://www.enseignementsup-recherche.gouv.fr/pid24573/enseignement-superieur.html> (Erişim Tarihi: 28.10.2013)
- Wikipedia.** (2013). *Avusturya Yükseköğretim*. <http://en.wikipedia.org/wiki/Austria> (Erişim Tarihi: 23.11.2012)